

דור ה-Y בישראל, פרק 1 מבוא: תיאוריה, כלים ושיטות

עוז אלמוג, תמר אלמוג

נוצר ב-5/17/2013

הרקע למחקר

"הדור הבא ישן בחדר הסמוך / אני שומע את נשימתו"
(אהוד מנור, 'דור', 1985)

אנחנו שנינו "מאותו הכפר". נולדנו בחיפה להורים ילידי ישראל ואת ילדותנו ובחרותנו בילינו על רכס הכרמל, בסביבה שבה התגוררה "אצולת היישוב" החיפאית. נפגשנו בתנועת הצופים ובבית-הספר

הריאלי העברי ונעשינו זוג מאוהב בגיל שבע-עשרה. התחתנו בראשית שנות השמונים, מייד לאחר השירות הצבאי, ועוד לפני שהקמנו בית יצאנו לטיול הגדול במזרח הרחוק. התסיסה החברתית והפוליטית בישראל היתה אז כשיאה והתחושה שלנו ושל בני דורנו היתה שהמובן מאליו עובר טלטלה. התמימות של פעם החלה להתפוגג באוויר והעידן הפוסט-לאומי והגלובלי כבר היה בפתח. אהבנו והערכנו את הקוד הערכי שהורישו לנו הורינו ומורינו, אבל חשנו מפוכחים יותר ושאפנו להיות טובים מהם, מכל הבחינות.

במחצית שנות השמונים נולדו שני ילדינו. גידלנו אותם על ברכי הציונות, אבל החינוך שהענקנו להם כבר הושפע ממודלים מערביים יותר, של ביקורתיות, פמיניזם ורגישות לצורכי היחיד ומצוקותיו. ביחד איתם עברנו את המאורעות הדרמטיים של התקופה: התפתחות כלכלית מטאורית מצד אחד (קניונים, נסיעות לחו"ל, מחשבים, סלולרי ועוד), וחוסר יציבות וחוסר ביטחון מצד שני (פיגועי טרור, מתקפות טילים, זעזועים ומתחים פוליטיים, קריסת מערכת החינוך וכדומה).

את התואר הראשון, השני והשלישי עשינו שכם אל שכם ונכנסנו פחות או יותר באותו זמן לעולם האקדמי: עוז בתחום הסוציולוגיה של החברה הישראלית ותמר בתחום המחשבים בהוראה ובלמידה. ב-1997 יצא לאור הספר 'הצבר - דיוקן' ושבע שנים אחר כך הספר 'פרידה משרוליק - שינוי ערכים באליטה הישראלית' (2004). את הספרים, שעסקו בשכבה הצעירה-משכילה בישראל, כתב עוז, אבל תהליך הכתיבה היה משותף וכלל אינספור שיחות ודיונים מקדימים בינינו. העבודה המשותפת נבעה לא רק מאופי הקשר הזוגי ומהמקצוע המשותף, אלא גם מהעובדה שבעקפיין אלה ספרים אוטוביוגרפיים, לאמור: הסיפור הקולקטיבי של דורנו - דור התפר הישראלי.

לפני כחמש שנים, כאשר אנו כבר בני חמישים ואחרי קילומטרז' ארוך באוניברסיטה, החלו השיחות המקצועיות בינינו לקבל גוון חדש. מצאנו את עצמנו מקטרים פעם אחר פעם על הסטודנטים שלנו. נוכחנו בצער שהמוסדות מסביב מדחיקים בעיה אמיתית שהולכת ותופחת. משנה לשנה הרמה האקדמית הידרדרה וחשנו שאנחנו עובדים

צעירים בישראל
גיא פריבס

במוסד שבהדרגה מחליף את ההשכלה הגבוהה במכירת תארים. בצעירותנו הנחנו שבעקבות ההתפתחות המהירה של הטכנולוגיה והעמקת התרבות הדמוקרטית, תופעת פערי הדורות עומדת לעבור מהעולם. מסתבר שטעינו. במובנים רבים הפער בין הדור שלנו לדור של הורינו קטן מהפער שנפער בין הדור של ילדינו לדור שלנו.

אינספור פעמים עלתה השאלה: אולי אנחנו מגזימים? אולי לקינו בתסמונת הטיפוסית של התפלצות זקנים מהדור הצעיר? התחלנו לקרוא ספרים, מאמרים ושיחות אינטרנטיות שהתמקדו בצעירים בני התקופה ועד מהרה התחוור לנו שתחושתנו אינה סובייקטיבית ואינה מקרית ושלפנינו תופעה אוניברסאלית, שבאה לידי ביטוי בשטחים מגוונים. הם באמת "לא כמונו". עד כמה הם שונים, במה הדבר מתבטא, מדוע זה קרה ומה ההשלכות של השינוי הזה? על השאלות הללו החלטנו לענות במחקרנו המשותף, שהוא במידה רבה פרק ג' במחקר חיים פרטי מתמשך.

עידן הדמומים

צעירים בישראל

עוז אלמוג

אנו חיים היום בתקופת מעבר - עידן דמומים, שבו מוסכמות ומבנים ארוכי שנים כבר אינם מתאימים כבעבר, וגדל הצורך בבניית מערכות מעודכנות המותאמות לרוח הזמן. גופים וארגונים ציבוריים ופרטיים מגששים דרכם לעתיד, בודקים אפשרויות, מתנסים, טועים ומתקנים "תוך כדי תנועה". רבים ממקבלי ההחלטות ברמה האסטרטגית מעצבים מדיניות המושתתת על אקסיומות חברתיות שאחיותן רופפת. הם אינם מודעים מספיק לעובדה שבשנים האחרונות צמח דור צעיר שיש לו שפה תרבותית אחרת, קודים אחרים של התנהגות ושאיפות חדשות, המושפעות מסביבת הגידול שלו.

מחאת האוהלים בקיץ 2011, שהונהגה על ידי צעירים מרירים, המחישה את פער הדורות ההולך וגדל ואת הבעיות ההולכות ומעמיקות, כתוצאה ממבנה חברתי מיושן שאינו עונה על הצרכים המשתנים. זו תקופה שבה נדרש "בדק בית" אמיץ ומעמיק, שהתשתית שלו היא היכרות עם מאפייני הדור הצעיר וצרכיו.

השערות המחקר ומטרותיו

ההשערה המרכזית של המחקר היתה שמאפייני היסוד ב-"דנ"א התרבותי" של מודל הצבר הקלאסי¹ עברו שינוי מהותי בדור הצעירים הנוכחי, תופעה שיוצרת קשיים ורעשים תפקודיים בכל מערכות החיים, החל מבתי הספר, דרך השירות בצה"ל ומערכות ההשכלה הגבוהה, וכלה במערכות התעסוקה והכלכלה.

השערה נוספת ומשלימה היתה שדור הצעירים הנוכחי הוא הדור הגלובלי ביותר בתולדות מדינת ישראל, ולכן הוא משנה את צביונה של התרבות הישראלית הדומיננטית בהיבטים רבים, כגון בתחום מערכת הקשרים הבינאישית, היחסים בתוך המשפחה, השאיפות ומטרות היסוד בחיים, תרבות הפנאי, תרבות העבודה והיחסיון ועוד.

הרציונל התיאורטי של המחקר הוא, שעתידיה של כל חברה תלוי בדיוקן התרבותי של צעיריה ובעיקר בגרעין הדורי, המשמש מודל למחנה כולו.² מדינת ישראל נמצאת היום בתקופת-מעבר הרת גורל. התרבות הלאומית-ציונית הטוטאלית והתמימה נדחקת בהדרגה מקדמת הבמה (בעיקר בקרב השכבה החילונית המשכילה). עמוד האש הקולקטיבי שהוביל את המדינה במשך שנים רבות נחלש ומפנה דרך לאידיאלים ולמודלים ערכיים חדשים הקשורים לעולמו של היחיד (אהבה רומנטית, קריירה אישית וכו') ולאתוסים גלובליים: שמירה על הסביבה, זכויות אדם, יזמות כלכלית וטכנולוגית ועוד.³ יתרה מזאת, המהפכה הדיגיטלית משנה את המין האנושי בעוצמה גדולה ובמהירות רבה, ובמובן זה היא מזכירה את המהפכה התעשייתית, ששינתה את העולם האגרארי והפיאודאלי והצמיחה את מדינת האזרחים המודרנית.

דור ה-Y (המילניום) הישראלי הוא בעצם דור-תמורה, שנולד לעידן הדיגיטלי והגלובלי, והוא סופג לתוכו את השינויים החיכוכיים שמתרחשים במעבר מחברה לאומית לחברה גלובלית, לטוב ולרע. לחברה הישראלית הוא מציב אתגר מיוחד, בשל הרקע ההיסטורי שמתוכו נולדה והתפתחה (העבר היהודי, האתוס הציוני והאידיאולוגיה הסוציאליסטית). במובן זה, המחקר שלנו לא רק מהווה סיכום ביניים שעוסק בשאלה כיצד השתנינו בעשורים האחרונים, אלא גם משרטט כיוונים של התפתחות עתידית.

השיבות המחקר

הדוח המסכם של המחקר מניח תשתית מדעית ומעשית בכמה מובנים: א. הוא מספק כלי עזר לחוקרים מדיסציפלינות שונות, שירצו לחקור את הדור הצעיר בדגשים וכיוונים נוספים. ב. הוא מספק כלי עזר בידי קובעי מדיניות בבואם ל"תכנן את העתיד". ג. המידע בדוח עשוי גם לסייע להתאמתם של מוסדות וארגונים לצרכים המשתנים של החברה הישראלית בעידן הדיגיטלי והגלובלי, בין היתר באמצעות בניית תוכניות התערבות שמתאימות לדור הצעיר ולרוח הזמן. ד. הוא עשוי לסייע לאנשים שבאים במגע יומיומי עם צעירים היום (מורים, מפקדים, מדריכים, מנהלים וכו').

דורות במחקר החברתי: רקע תיאורטי

המושג "דור"

"דור" הוא מושג חברתי שהופיע כבר בעולם העתיק. בספר בראשית מתוארים עשרה דורות - מהאדם הראשון ועד נוח - תקופה שלפי המסופר במקרא נמשכת לאורך כאלף ושש מאות שנה. בתקופות מאוחרות יותר מופיע במקרא הביטוי "שנות דור" המורה על תקופה של ארבעים שנה: "אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר" (תהלים צה, י), "ותשקט הארץ ארבעים שנה" (שופטים ג, יא). במסכת סוטה (מט, עא) בגמרא, משמש הביטוי "פני הדור כפני הכלב" לתיאור חברה חוטאת ורשעית.

צעירים בישראל

גיל נחושתן

במחצית המאה השמונה-עשרה, עם התפתחות המהפכה התעשייתית ועידן הנאורות באירופה,

הופיעו לראשונה ההבחנה וההכרה בתבניות תודעתיות וחברתיות שונות על בסיס שכבות גיל. ההתפתחויות הטכנולוגיות המהירות גרמו לכך שיותר צעירים בחברה המודרנית גדלו בסביבות טכנולוגיות ורוחניות שונות מאלה של הוריהם, ונוצרו לראשונה פערים ומתחים בין-דוריים משמעותיים. פער הדורות הפך עם הזמן לאחד מסימני העידן החדש.

במהלך המאה התשעה-עשרה והמאה העשרים החלו הוגי דעות וחוקרי חברה אירופאים ואמריקאים להשתמש במונח "דור" (Generation, Cohort) ובמושגים נלווים, למטרות אנליטיות: "דור סוציולוגי", "יחידות דוריות", "הקשרים דוריים", "אחסונים דוריים", "גרעין דורי" ועוד. הבולטים והידועים מבין התיאורטיקנים בתחום זה הם ג'ון סטיוארט מיל (John Stuart Mill), אוגוסט קונט (Auguste Comte), קרל מאנהיים (Karl Mannheim), חוזה אורטגה אי גאסט (Jose Ortega y Gasset), וויליאם דילתיי (Wilhelm Dilthey), וויליאם שטראוס וניל האו (William Strauss and Neil Howe).

עיון מעמיק בספרות המדעית, לתחומיה השונים, מגלה ש"דור" בימינו הוא מושג סוציולוגי רונן, אבל למרבה ההפתעה משמעויותיו אינן כה חדות ובהירות כפי שרבים נוטים להניח. למעשה קיימות ארבע הגדרות יסוד שונות למושג.

א. הביולוגים והדמוגרפים משתמשים במושג "דור" כפשוטו, לאמור: מחזור שנתי של צאצאים (ילידי 1960, 1961, 1962 וכו'). המושג הזה הושאל גם לתיאור דורות של ציוד טכני כמו שנת ייצור של מכוניות או דגם של מחשבים וכן לתיאור שרשרת רבייה של אורגניזמים.

שיטה אחרת לקטלוג ביולוגי-דמוגרפי של דורות הוא הפרש השנים בין גיל הצאצאים לבין גיל-האם הממוצע בעת לידת הילד הראשון. לדוגמה: בשנת 2004 עמד הגיל הממוצע של נשים יהודיות בישראל, בעת לידת הילד הראשון, על 27.4 שנים, והמשמעות היא שבאותה עת התחלופה הדורית התרחשה פחות או יותר כל 27 שנים. ברור שככל שגיל הפריזון עולה, כך מתארך זמן החיים של דור ביולוגי.

ב. פסיכולוגים ולעתים גם אנשי תקשורת טבעו במאה העשרים מושגי-מפתח פופולריים כגון "דור הטיפש עשרה" או "דור הסנדוויץ" (אנשים המטופלים בילדים והורים בעת ובעונה אחת), שמצביעים על פרק במחזור החיים של האדם. ההנחה היא שמצבנו הגופני, הנפשי והחברתי משתנה פחות או יותר מדי עשור (באופן המודע הן לאדם והן לסביבתו). היום, בעידן שבו ההבדלים בין הגילים אינם כה חדים כבעבר, המושגים הללו איבדו מעט מאחיזתם וקסמם, שהרי "מותר" להיות "זקן" בגיל צעיר, ובעיקר להיות צעיר גם בגיל זקן.

ג. מדעני המדינה נוטים להשתמש במושג "דור" לקטלוג שכבה של מנהיגים בתחומים שונים. למשל, "דור מפקדים חדש" או "משמרת צעירה של פוליטיקאים". תפיסה זו מאפיינת גם את חוקרי הספרות, הנוהגים לתור אחר קבוצה של סופרים בולטים (מנקודת מבטם ו/או מנקודת מבטו של ציבור הקוראים) הנותנים את הטון בתקופתם.

ד. בחקר הספרות והחברה נלוות למושג "דור" גם משמעויות סוציולוגיות והיסטוריות. הדור נתפס בעת ובעונה אחת הן כתוצר והן כיוצר של תקופה בעלת ייחוד תרבותי. הגרמנים מכנים את הייחוד הזה "רוח הזמן" (zeitgeist). ודוק: המושג "רוח הזמן" שייך לאותם מושגים נפלאים וחשובים שקל להבינם אבל קשה מאוד להגדירם, הן באופן תיאורטי והן באופן מעשי (רוח הזמן של עידן ספציפי). באופן כללי אפשר אולי להגדיר זאת כתנאי המחיה הבסיסיים המשפיעים על דפוסי חשיבה, תודעה והתנהגות, ולהפך. לשם המחשה: המחשב הדיגיטאלי יצר עולם של גירויים שהוליד "צייטיגייסט" חדש - השונה בתכלית מזה של עידן המכונה המכאנית.

אחד הכלים המעניינים שצמחו בשנים האחרונות ללכידת "רוח הזמן" הם אלבומי צילומים היסטוריים - אתנוגרפיים - נוסטלגיים של חפצים, מקומות, פרסומות, מבנים ועוד, מתקופות שונות (בית-ההוצאה Taschen הוא דוגמא ידועה בתחום זה). גם הספרות היפה אוצרת בחובה את רוח הזמן, אם כי בדרך אחרת ואולי מורכבת יותר מהאמנויות החזותיות, כגון הצילום, הציור והקולנוע. בעקבות התפתחות הסוציולוגיה של הלשון ודפוסי הדיבור, הפכה גם שפת הסלנג למראה מעניינת להבדלים בין דוריים ולמאפיינים דוריים של תפישות עולם וסגנון חיים.

לפני מספר שנים השיקה חברת Google כלי מעניין ל"ניטור" חודשי של רוח הזמן בכל מדינה ומדינה - אמצעי שהוא כמדומה בעצמו חלק מאותה רוח חדשה של תקופתנו. אליבא ד-Google, "רוח הזמן והדור" מגולמת בשאלות החיפוש (Top Gaining Queries) השכיחות ביותר לאותו חודש במנוע-החיפוש הפופולרי. זאת, מתוך הנחה, שהשאלות הללו משקפות תחומי עניין חברתיים דומיננטיים.

דור חדש הופך ל"עובדה חברתית" ומפתח זהות משותפת בדרך כלל כאשר קבוצה רחבה של יוצרים צעירים, שאינם בהכרח מודעים לדמיון ביניהם, מפתחת מכנה משותף ביוגרפי, ערכי ואמנותי. יצירתם המשותפת "לוכדת" ומפיצה, כמו "וירוס" חברתי, את הקודים החדשים בעת התהוותם. למעשה, המושג היותר מדויק לקבוצה מסוג זה, ולקבוצות דומות בתחומי השפעה אחרים, הוא המושג שטבע הסוציולוג הגרמני קרל מנהיים: "גרעין דורי". הגרעין הוא לבת הדור - הכוח המניע את הדור כולו. תפקידו כפול: יצירת מודל-חיקוי עבור בני השכבה הדורית הרחבה (בעיקר באמצעות דמויות-מופת וגיבורי-תרבות), ועיבוד והפצה של חומרים עממיים (מהשטח) באמצעות יצירות מגוונות (ספרות יפה ותיעודית, הצגות תיאטרון, סרטים, פזמונים, מערכונים ועוד) עד להתגבשותם לפולקלור דורי.

החוקרים העוסקים בחקר הדורות תמימי דעים כי קשה לקבוע מסמרות לחלוקת ההיסטוריה הרציפה לדורות, ועוד יותר מכך, להגדרת המאפיינים המדויקים המבחינים בין דור אחד למשנהו. עם זאת, נראה כי החלוקה הזו - גם אם היא שרירותית במידת מה - תורמת מאוד להבנת ההתפתחות ההיסטורית של תפיסות עולם וסגנונות תרבותיים ואמנותיים.

מוסכם גם על רוב החוקרים שהתודעה הדורית מעוצבת לעיתים בפרץ געשי - על ידי אירועים חברתיים פתאומיים וטראומתיים, כגון מלחמות או משברים כלכליים. כך נוצרת תחושה של שותפות-גורל ונצרב הזיכרון הקולקטיבי.⁴

אולם מכנה משותף ותודעה דורית מתפתחים גם, ואולי בעיקר, באופן הדרגתי-אבולוציוני. המהפכה הדורית "השקטה" מתהווה בעיקר על ידי זרימה מתמדת של חידושים טכנולוגיים (בתחומי הכלכלה, הרפואה, הבידור וכו')

ואינטלקטואליים (תיאוריות ורעיונות חדשים), הגוררים בעקבותיהם שינויים בהרגלי הצריכה, בטעם האמנותי ובתפיסות חברתיות.

כאשר נוצרת שכבה דורית מובחנת היא בדרך כלל זוכה לכינוי קליט, שהופך לתו הזהות הסוציולוגי שלה. כך למשל, "דור הבייבי-בומרס" או "דור ילדי הפרחים".⁵

הדינמיקה של התגבשות הדור

אפשר לחלק את מחקרי הדורות לשני סוגים: הסוג הראשון הם מחקרים, שעוסקים בחלוקה דורית או בפערי תרבות במדינה ספציפית או בתרבות ספציפית. מאגרי המאמרים בתחום מדעי הרוח והחברה כוללים אלפי מאמרים וספרים בתחום הזה, ממדינות בכל רחבי הגלובוס. הסוג השני נושא אופי תיאורטי-כללי יותר ועוסק הן בתופעות תרבותיות חובקות עולם (למשל, האזנה למוזיקה, צריכת אפנה, שימוש במחשבים ועוד), והן בדינאמיקות פסיכולוגיות - חברתיות אוניברסאליות בתחום יחסי האנוש: בעבודה, בחינוך, באמנות וכו'.

שאלה אמפירית חשובה ומסקרנת היא: כיצד ומדוע נוצר דור חדש. אפשר להתייחס לשאלה זו בשני היבטים או מימדים. הראשון: כל דור עומד בפני עצמו והסיבות להיווצרותו הן ייחודיות, כלומר תלויות זמן ומקום. במילים אחרות, דור נוצר כאשר תנאי המחיה משתנים. הממד השני הוא ניסיון להגדיר איזושהי תבנית (Pattern) סוציו - היסטורית שחוזרת על עצמה לאורך ההיסטוריה בוואריאציות שונות (שתלויות בזמן ומקום).

שתי תיאוריות חשובות הועלו בהקשר זה: הראשונה היא תיאוריית מיסוד המהפכות ("רוטיניזציה של הכריזמה") של מקס וובר (Max Weber). השנייה היא תיאוריית מחזוריות דורית היסטורית של וויליאם שטראוס וניל האווי (Strauss & Howe):

הדור הפוסט מהפכני

לפני כמאה שנים אפיין הסוציולוג הגרמני הנודע מקס ובר את תהליך השינוי שעוברות מהפכות תרבותיות.⁶ הוא טען שבמהפכה קיימים שני שלבים: שלב כריזמטי ושלב רוטיני. השלב הכריזמטי הוא שלב של טלטלה חברתית, שבמהלכה מוגדר מחדש הסדר החברתי. זוהי תקופה המאופיינת בהתרוממות רוח, ריגוש עז, תחושה של שליחות וחזון, תקווה עזה, נחרצות. דוגמתיות אידיאולוגית, ספונטניות, תסיסה פנימית וקדחת עשייה משותפת אף הן מסימניו של שלב זה. הכריזמה המהפכנית סוחפת את המוני 'המאמינים' במעין טרנס או היפנוזה שבטית. המהפכן רואה עצמו כמי שנגאל מן הניכור והאפרוריות שזימנו לו חיי השגרה וחש כשותף בתהליך היסטורי וכמעצב מציאות חדשה.

השלב הרוטיני הוא היפוכו של השלב הכריזמטי. במהלכו של שלב מתמשך זה ממסדת המהפכה את הישגיה: התורה שבעל פה מוחלפת בתורה שבכתב, הספונטניות והאלתור מפנים מקום לפולחן מחזורי ולחוקה כתובה, ואת המוטיבציות האלטרואיסטיות דוחקים הצדה שיקולי נוחות והשגת יתרונות אישיים. אט אט שוקעת המהפכה אל תוך שגרה והרגלי היום יום, הלהבה הראשונית דועכת ובהדרגה עולים ביקורת חברתית, אנרכיזם, תחושות תסכול ואכזבה וכמיהה למשהו חדש.

הנקודה המהותית ביותר המוצגת בניתוחו הסוציולוגי של ובר היא שמהפכה חברתית צופנת בחובה את פוטנציאל ההרס של עצמה, שכן בעצם מיסודה היא מחלישה את כוח המשיכה הראשוני שלה. את התהליך הדטרמיניסטי, שבו מהפכה חברתית מאבדת בהדרגה את זוהרה ואת חיוניותה, עד להיעלמותה, כינה ובר בשם 'רוטיניזציה של כריזמה'. לימים הסביר הסוציולוג האמריקני תומס או'די (O'Dea) את התהליך הזה, שהסוציולוגים מכנים עתה בשם 'פרדוקס המהפכה המנצחת', בספרו הקלסי 'דילמות סוציולוגיות: חמישה פרדוקסים של מיסוד'.⁷ או'די חקר כיצד כת דתית קטנה נהפכת לכנסייה גדולה ממוסדת. 'הדת', כתב, 'זקוקה ביותר למיסוד, וסובלת ביותר ממנו'. כדי להתמסד הכת החדשה מנסה לחדור לרוב תחומי ההוויה, אך 'במרוצת התהליך של החלת האידיאל הדתי על הפרוואי והקונקרטי,

קורה שעצם תוכנה של הבשורה מקבל איכות של חולין ומאבד את היסודות הכריזמטיים שהניעו בני אדם בתחילת הדרך.

או'די אמנם עסק בתהליכי המיסוד והשחיקה של כתות חדשות בנצרות, אך ניתן ליישם את ניסוחו התיאורטי גם לתהליך ההתמסדות והשחיקה של מה שנהוג לכנות בשם 'דתות אזרחיות' או 'דתות חילוניות', ובכלל זה להבנת תהליך התפוררותה של התרבות הציונית, שמאפייניה הסוציולוגיים והפסיכולוגיים דומים לדת. ברוח ניתוחו הסוציולוגי של או'די, אפשר לומר על 'דת הלאום הציונית', שנוצרה בתחילת המאה כ'כת חלוצית' ספונטנית ומלאת קסם וחתרה להתמסד כמדינה. כך קרה שמיסודה הביא בסופו של דבר לשקיעתה הבלתי נמנעת. הקמת המדינה ב-1948, הניצחון הגדול במלחמת העצמאות והעלייה ההמונית בשנות החמישים הביאו את ה'דת הציונית' לשיאה המיתולוגי והרגשי. אך בה בעת, עם תהליך הביורוקרטיזציה של מוסדות השלטון ויצירת המסגרות הממלכתיות, נשחקה בהדרגה הכריזמה המהפכנית. הניצחון הצבאי במבצע קדש (1956) ובעיקר הניצחון במלחמת ששת הימים (1967) העלו מחדש את ברומטר הריגשה הקולקטיבית לשיא, אך רק להרף עין, וגלגלי השגרה הוסיפו לשחוק את האטרקציה הציונית.

יש הגורסים שמלחמת ששת הימים הביאה את ה'דת הציונית' לשיא רגשי חדש, שאף האפיל על זה של הקמת המדינה. זאת, בשל התבוסה המהירה והטוטלית של האויב הערבי, ששיוותה לניצחון אופי ניסי, ובשל ערכם הדתי והרגשי של הכותל המערבי, מערת המכפלה, קבר רחל ואתרים אחרים, הקדושים ליהדות, שנכבשו במלחמה. אולם מלחמת ששת הימים, שכה השפיעה על דמות החברה הישראלית, גם מסמנת לדעת רבים את קץ הכריזמה המהפכנית - קו פרשת המים האידיאולוגי שממנו החלה הנפילה במורד העקומה הוובריאנית.

תיאוריית מיסוד המהפכות ושחיקתן אינה ממצה כמובן את מכלול הסיבות הסוציולוגיות לכרסום שחל באטרקטיביות של מערכת הערכים הציונית, אך דומה כי יש בכוחה להציע הסבר, ולו חלקי, למכניזם הסוציולוגי שהניע את תהליכי השינוי בתרבות הציונית ולדמיון שביניהם לבין התהליכים שאנו עדים להם בתרבויות לאומיות אחרות ברחבי העולם.⁸

בהתאם לניתוח של מקס וובר אפשר לראות בדור הצעירים של היום (דור ה-Y) תולדה של מיסוד בלתי נמנע, שהרס את הקסם של דת הלאום הציונית. הדור הזה הוא רק שלב סופי או כמעט סופי בדעיכת עמוד האש המהפכני עד להופעתו של דור חדש של "חלוצים" עם מסר רענן ומותאם לרוח הזמן. במלים אחרות, זהו דור של דקדנס - של השקיעה החברתית הבלתי נמנעת לקראת זריחה חדשה.

מחזוריות דורית היסטורית

וויליאם שטראוס וניל האווי תיארו בספרם הנודע "דורות" ("Generations"), מחזוריות של דורות לאורך ההיסטוריה האמריקאית. הם הקבילו בין מחזור החיים הביולוגי של האדם למחזור החיים התרבותי של החברה.⁹ כשם שאדם חי במוצק 80 שנים, שמתחלקים לארבע תקופות של 20 שנה: ילדות, בגרות-צעירה, אמצע החיים, בגרות (Childhood, Young adult, Midlife, Elderhood), כך גם כל דור בחברה חווה ארבעה מחזורי התפתחות (Turnings). שטראוס והאווי בדקו את התפתחות הדורות באמריקה במאות השנים האחרונות (החל מ-1584), ומצאו שכל 80 שנה מתחיל מחזור של ארבעה דורות עוקבים בעלי שלבי התפתחות זהים: אופוריה, התעוררות, התפכחות ומשבר.

א. **עידן האופוריה (High):** זו תקופה אידיאליסטית פוסט-משברית, שבה נעשה ניסיון לנסח חזון פוליטי וכלכלי מסוג חדש. הוא נועד לחלץ את החברה מהמשבר אליו נקלעה. בתקופה זו המוסדות החברתיים חזקים במיוחד והאינדיבידואליזם מרכיב ראש מפניהם. על פי המודל הזה הדור הראשון הוא דור החלוצים המנהיגים - אנשי הערכים, ההגות והסמכות. בחברה הישראלית אפשר לטעון שדור האופוריה הציונית הם צעירים (מהגרים וילידים) שהגיעו לבגרות ובשלות בתקופת היישוב וקום המדינה.

ב. **עידן ההתעוררות מהחלום הקולקטיבי (Awakening):** זו תקופה שאחרי השיא ("ההנגאובר"), שבה

מתרחשת רגיעה מהאופוריה הראשונית ותהליך עקבי של התפכחות ושכירת מיתוסים מכוננים. כוחו של היחיד והאוטונומיה שלו/ה מתעצמים בהדרגה על חשבון האשראי הבלתי מוגבל של המוסדות החברתיים. העייפות המצטברת מהשגרה והקונפורמיות האידיאליסטית מפנה דרך לביטויים אישיים ומרדניים יותר. הדור השני (הבנים/בנות של הדור הראשון) מסתכלים על עידן הבראשית כעל תקופה של מוגבלות תרבותית ורוחנית. הם מבקשים לפרוץ דרך חדשה לגדולה אינדיבידואליסטית יותר ולהגיע ליציבות כלכלית באמצעות מימוש עצמי, גם במחיר אישי. במחזור החיים הדורי במאה העשרים - אלה ילידי שנות החמישים, השישים והשבעים, שמצד אחד המשיכו את דרכם של המייסדים ומצד שני מרדו במוסכמות ורופפו את המוסדות החברתיים. המחיר היה התפוררות התא המשפחתי, עומס עבודה כבד וריסוק המוסדות הפוליטיים. היום אנחנו יודעים שאת המחירים הללו שילמו בריבית ילדיהם - הדור הבא.

ג. **עידן הפיכחון החדש (Unraveling):** האינדיווידואליזם, שמשך את המטוטלת לקצה השני של הסקלה, מוליד סוג חדש של התפכחות ומשבר, שיסודם בשעמום ובחוסר יציבות כרוני. החברה מחפשת דרכים חדשות להדליק לעצמה עמוד אש חדש. על פי המודל הזה, דור ה-Y (דור המילניום), ילידי 1980-2000, גדל בבתיים של הורים ספקנים, עסוקים מדי, או גרושים. הוא צמח בעידן של התפרקות המוסדות ומות הערכים המקודשים ולכן איבד אמונה. הדבר הביא לשיתוק ולחוסר אונים מובנה. הם מסרבים להתחייב, אינם ממהרים לצאת מקן ההורים ונוטים לאסקפיזם. האווי ושטראוס ראו גם צדדים חיוביים בדור ה-Y, המבטאים התפתחות ערכית אבולוציונית. כך למשל, ערכים גלובליים יותר הדוחקים אוריינטציה של הסתגרות תרבותית, וכן מידה רבה יותר של סובלנות להבדלים עדתיים, מגדריים וגזעיים.

ד. **עידן המשבר (Crisis):** על פי המודל של האווי ושטראוס שלב המשבר (Crisis) הוא תקופת ההתרסקות, שתוליד בהמשך את מחזור הדורות החדש. על פי הניתוח ההיסטורי שלהם, לאורך ההיסטוריה האמריקאית, הזהות הלאומית והתרבותית הוגדרה בכל פעם מחדש בעידן המשבר. לכן דור ה-Z, שנולד לתוך האלף השלישי ועומד לרשת את דור ה-Y, הוא הדור האחרון בשרשרת הנוכחית. אפשר לומר שזה יהיה הדור האחרון בעידן הלאומי, לקראת התפתחות החברה הגלובלית שעדיין איננו יודעים מה יהיה טבעה.

שרשרת הדורות בעולם המערבי המודרני

צעירים בישראל
גיא פריבס

מאז שהמושג דור הפך למושג מפתח בתקשורת המערבית ובמדעי החברה והרוח, נעשו ניסיונות רבים לפילוח היסטורי של דורות. בארה"ב מקובלת החלוקה שלהלן - שיש בה חפיפה גם למדינות אחרות במערב:¹⁰

- **"הדור השקט" (Silent Generation)** - אנשים שנולדו לפני סיום מלחמת העולם השנייה.

- **"בייבי-בומרס" (Baby Boomers)** - אנשים שנולדו בשלהי שנות הארבעים (אחרי מלחמת העולם השנייה) ובשנות החמישים.

- **דור ה-X (Generation X)** - אנשים שנולדו בשנות השישים והשבעים.

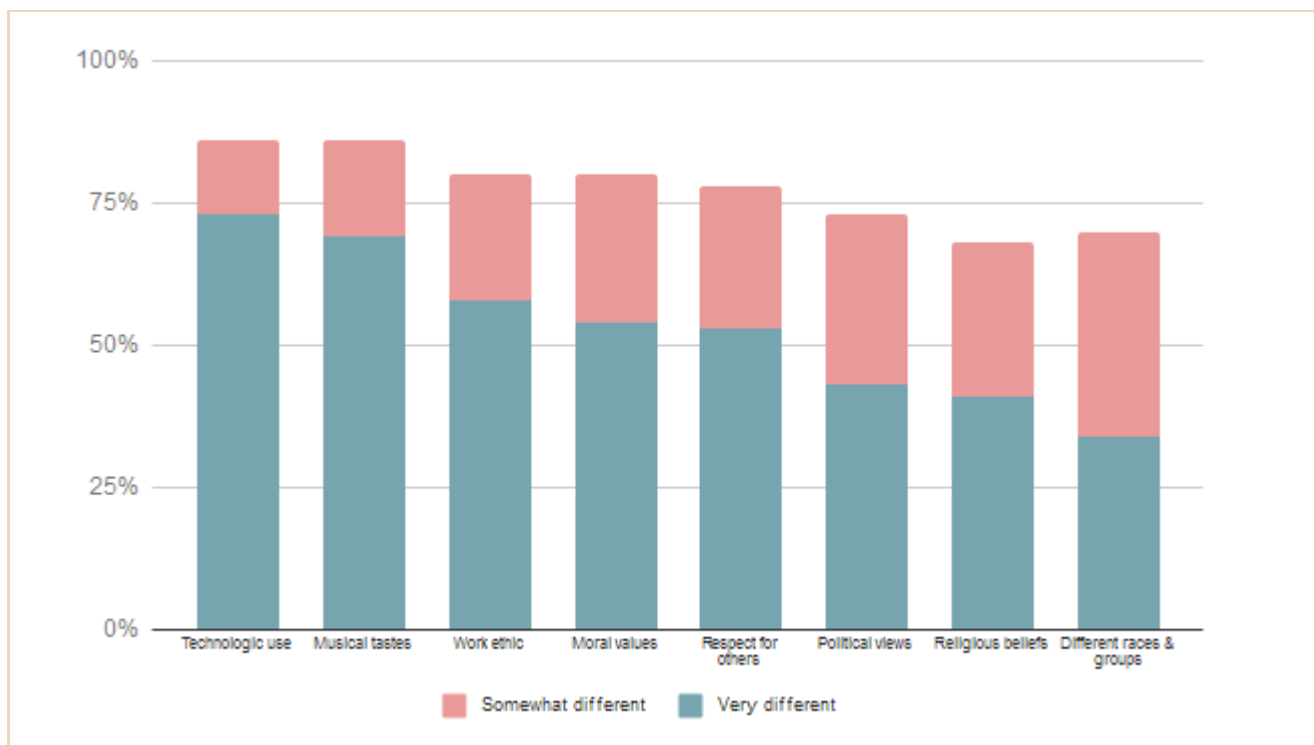
- **דור ה-Y (Generation Y)** - אנשים שנולדו בשנות השמונים עד אמצע שנות התשעים.

- **דור ה-Z (Generation Z)** - אנשים שנולדו מאמצע שנות ה-90 ועד שנת 2009.

- **דור האלפא (Generation Alpha)** - אנשים שנולדו משנת 2010 ואילך.

מטבע הדברים, חלוקת הדורות היא סכמטית והגבולות רכים.¹¹ אנשים רבים נכללים בתחומי הביניים ומשתייכים - הן מבחינת תאריך הולדתם והן מבחינת הייחוס התרבותי שלהם - לשתי קטגוריות. קיימים גם הבדלים קלים בין ארצות המערב השונות בכל הנוגע לחלוקה הדורית, שנובעים מחוויות מעצבות שונות. עם הופעת דור ה-Y התרבו הפרסומים (מדעיים ופופולריים), שעוסקים במיון הדורות במאה השנים האחרונות ובהבדלים הבסיסיים ביניהם, שמשקפים את השינוי המהיר באורחות החיים.

Percentage saying that young and older people are different in: (USA)

Reference: Taylor, Paul and Rich, Morin. 12.8.2009. Forty Years After Woodstock, A Gentler Generation Gap. Pew Research Center.

דור ה-X

קיים בלבול מסוים בין מאפייני דור ה-X לבין מאפייני דור ה-Y. באופן עקרוני, דור ה-X וחלק מדור הבייבי-בומרס הם הוריהם של דור ה-Y. דור האיקס (באנגלית: Generation X) הוא כינוי שניתן לדור אשר נולד בעולם המערבי (בעיקר אוסטרליה, קנדה, ניו זילנד, ארצות הברית ובריטניה) להורים שנולדו לפני מלחמת העולם השנייה. היו שתייחו את דור ה-X לשכבה שנולדה בין שנת 1965, שהייתה השנה הראשונה שבה שיעור הילודה החל לרדת בארה"ב (הבום הגדול התרחש מיד אחרי מלחמת העולם השנייה) לבין שנת 1977, שהייתה השנה שבה שיעור הילודה חזר לעלות. התייחום הזה מעט צר ומחמיץ את מרכיב "רוח הזמן". התייחום היחיד שהערכתנו נע בין שלהי שנות החמישים לשלהי שנות השבעים של המאה ה-20. זהו הדור שמיסד את מהפכות הסקס והפמיניזם (הדור הראשון שחי מנערותו על פי מודל מגדרי הרבה יותר שיוויוני בהשוואה לדורות קודמים), ובעיקר זה שהמציא ופיתח (יחד עם הבייבי-בומרס) את מודל היאפי (שהחליף את מודל ההיפי) והקים את תעשיית ההיי-טק והתקשורת הדיגיטלית (פירוט ראו להלן "החנונים שולטים").¹²

המונח דור ה-X הפך לשגור בזכות ספר פופולרי בשם "דור האיקס"¹³ שכתב דאגלס קופלנד - צעיר אמריקני - בשנת 1991. הספר מספר על שלושה צעירים, שהחליטו לעזוב את כור מחצבתם, ולעבור לשוליים החברתיים בפאלם-ספרינגס, קליפורניה. הם עובדים בעבודות מזדמנות וחיים מהיד לפה. שלושת הצעירים מבליים ביחד את זמנם, בניסיון למקם מחדש את זהותם. בספר זה קופלנד תיאר את החרדה הקיימת בקרב דור האיקס ואת תחושת חוסר השייכות של הדור הזה. השימוש של קופלנד במונח X נועד לבטא את היותו של דור זה חסר שם, אך יחד עם זאת בעל מודעות לגבי היותו קבוצה חברתית מובחנת, הולכת וגדלה.¹⁴

באופן פרדוקסלי הרבה מהמאפיינים בספרו של קופלנד, כלל לא רלוונטיים לדור ה-X. שהרי מדובר בדור שתו ההיכר הבולט ביותר שלו הוא הקרייריזם והסגידה לכסף. אבל יש מאפיין אחד שמופיע בספר ותואם מאד את דור

ה-X. זה דור הנאמן פחות מהוריו למקום עבודה אחד, ואף נאמן פחות למקצוע בו הוא עוסק. חלק ניכר מאנשי הדור החליפו מקצוע במהלך הקריירה התעסוקתית שלהם. אלה ללא ספק מאפיינים יאפיים. על כל פנים המושג דור ה-X הפך למקובל, הן בקרב דמוגרפים ומדעני החברה והן בקרב משווקים,¹⁵ ובזכותו תויגו צאצאי הדור הזה כדור ה-Y.

דור ה-Y

דור ה-Y גדל לתוך ההאצה המהירה בפיתוחים הטכנולוגיים בתחום המחשבים והאינטרנט והוא בעל נגישות לכלים ואמצעי תקשורת מתקדמים. זה דור הילידים הדיגיטליים, הדור שנחשף מגיל צעיר לגירויים גלובליים: מוזיקה, מזון מהיר, שידורי חדשות ואירועים מרחבי העולם, אינטרנט וכו'. הוא חווה יותר מכל דור אחר חוויות בעלות אופי גלובלי, כגון נופשים וטיולים בעולם, שיחות בינלאומיות, רשתות חברתיות עולמיות וקניית מותגים ומוצרים מכל רחבי העולם.¹⁶

המושג "דור ה-Y" מתכתב עם ספרו של דאגלס קופלנד (דור ה-X) ומסמן את יורשיו הביולוגיים והתרבותיים של דור ה-X. קופלנד כינה את היורשים "מתבגרים - גלובליים" ("Global Teens") בספרו Shanpoo Planet מ-1992. בראשית המילניום נעשה נפוץ המושג דור ה-Y בתקשורת האמריקאית ואחר כך התפשט בהדרגה למדינות נוספות.

עם זאת, היו גם כאלה שהעניקו למושג הסברים איטימולוגיים נוספים, מקצתם מבודחים.

הגדרת דור ה-Y באופן הומוריסטי על ידי כותב אנונימי באחד הפורומים באינטרנט:¹⁷

Why do we call the last group Generation Y?
Y should I get a job?
Y should I leave home and find my own place?
Y should I get a car when I can borrow yours?
Y should I clean my room?
Y should I wash and iron my own clothes?
Y should I buy any food?

בשנים האחרונות הולכים ומתרבים המחקרים המדעיים (סקרים, ספרים, מאמרים והצגות בכנסים), שעוסקים בדור ה-Y בעולם (בעיקר במדינות המערב). המחקרים עוסקים במגוון רחב של היבטים דוריים, המתקשרים לרוח הזמן החדשה ולשינויים חברתיים מבניים המתחוללים בימינו. למשל: השכלת צעירים,¹⁸ הרגלים טכנולוגיים,¹⁹ צורת עבודה מועדפת,²⁰ דימוי וביטחון עצמי,²¹ יחסי חברות וזוגיות,²² רגישות לסביבה²³ ועוד.

ארבע יוזמות מחקריות נחשבות לכולטות וחשובות במיוחד.

א. סדרת סקרי מעקב פריודיים על בני 26 שהחלה באנגליה כבר ב-1970 ומאז נערכה בעקביות על ידי The Social Statistics Research Unit of the City University. המחקר האחרון פורסם ב-1997 בספר שכותרתו: "עשרים ומשהו בשנות התשעים".²⁴

ב. סדרת מחקרי PEW. מרכז המחקר Pew הוא גוף מחקרי בלתי תלוי וללא כוונת רווח, שמספק מידע על בעיות, עמדות ומגמות שמעצבות את ארה"ב והעולם כולו. הדו"חות של Pew מבוססים על מידע שנאסף ממשרדים ממשלתיים, חברות מסחריות, מוסדות מחקר ומומחים אחרים, וכן על סקרים מקוונים וטלפוניים יזומים ועל מחקר איכותני עצמאי. המרכז מספק נתונים שוטפים ללא תשלום, כשירות לציבור, באמצעות אתר אינטרנט (www.pewresearch.org), והדו"חות שלו זוכים לתהודה רבה אצל קובעי מדיניות, אנשי מחקר ואנשי תקשורת.

המרכז לקח על עצמו לפרסם סדרה של דו"חות, שעוסקים בערכים, עמדות וחוויות של צעירים אמריקאים (מתבגרים ובני עשרים פלוס) והשפעתם על החברה תחת הכותרת: "Millennials - a Portrait of Generation Next". ב-

2010 פורסם דו"ח מקיף (150 עמודים) בשם "Millennials: Confident. Connected. Open to Change", שמשרטט דיוקן סטטיסטי עשיר של בני הדור.²⁵ הדו"ח עורר הדים רבים וצוטט בהרחבה בתקשורת בעולם ובישראל.

ג. החל משנת 2000 מפרסם המכון למחקרים פוליטיים של אוניברסיטת הרווארד אחת לשנה סקרים על עמדות של צעירים אמריקאים, בגילאי 18-29, כלפי הפוליטיקה ושירותים ציבוריים. במהלך השנים המחקר גדל בהיקפו וביעדיו.²⁶

ד. על מנת להבין מהם השאיפות של צעירי דור ה-Y בשוק התעסוקה, יזמו שלושה מוסדות בינלאומיים מובילים (INSEAD's Emerging Markets Institute, Universum, HEAD Foundation) סקר תקופתי של צעירים בגילאי 18-30 ב-43 ארצות באסיה, אפריקה, אירופה, אמריקה הלטינית, המזרח התיכון וצפון אמריקה. הנתונים נאספו ב-2014 והם מוצגים באתר: [Millennials: Understanding a Misunderstood Generation](#).

עם זאת, עד היום טרם נכתב בעולם, ובכלל זה בישראל, מחקר אינטגרטיבי - כמותני ואיכותני כאחד - המשרטט את כל מכלול המאפיינים וסגנון החיים של דור ה-Y. שהרי מאפיינים רבים אינם בידי ביטוי בסטטיסטיקה ונדרשים ראיונות עומק כדי לעמוד על טבעם. מבחינה זו מחקרנו הוא ראשון מסוגו.

העובדה שדור זה זכה להגדרות וכינויים לרוב, מהווה המחשה לעניין העצום שהוא מעורר בשנים האחרונות. להלן כמה הגדרות וכינויים בולטים:²⁷

דור המילניום (Millennial Generation / Millennials): צעירים שהתבגרו בפתחו של האלף (המילניום) השלישי.

דור הרשת / האינטרנט (Internet/ Net Generation): הדור הראשון שנולד וגדל יחד עם התפתחות האינטרנט. זהו גם הדור הראשון שהשימוש באינטרנט הוא לו דבר טבעי.

הדור הגלובלי (Global Generation): הדור שנולד וגדל לתוך ההאצה בתהליכי הגלובליזציה. זהו גם הדור הנייד ביותר והמחובר יותר לגופים ומסרים מחוץ לארצו בהשוואה לדורות שקדמו לו.

הדור הלא מרדני (Echo Boomers): דור שגדל על ערש החינוך הפידורצנטרי (הילד במרכז), ולכן חי בהרמוניה עם הוריו (דור ה-X), ללא מתחים בין דוריים שאפיינו בעבר את המערכת היחסים של הוריו עם הוריהם. התנהגותו היא הד (Echo) חיובי להוריו, התומכים בילדיהם ללא סייג.

דור הבומרנג (Boomerang Generation): אנשים בשנות ה-20-30, שחוזרים לגור בבית ההורים (כמו בומרנג, שחוזר למקום השיגור), ואינם מצליחים, או רוצים, לצאת לעצמאות.

דור העצמי (Generation Me/I): הדור המרוכז בעצמו. השם ניתן גם בהשראת המוצרים הדיגיטליים של חברת אפל, האהובים מאוד על צעירים: iPod, iTunes, iPhone וכדו'.

דור ה"תסתכלו עלי" ("Look at Me" Generation): דור המאוהב בעצמו. הוא מרבה לפרסם צילומים וקטעי וידאו אישיים - בעיקר כאלה שנועדו למשוך תשומת לב.

דור הפרס (Trophy Generation): דור הכמה למחמאות ומתקשה לקבל ביקורות.

דור הפיטר-פנים (Peter Pan Generation): דור שמתקשה להתבגר.

דור הסיפוק המיידי (Generation Now): דור שלא בונה קריירה, לא חוסך לעתיד - חי ורוצה "להגשים את החלום" כאן ועכשיו.

דור ה"יהיה בסדר" (Why-Worry Generation): דור שאינו מודאג, מתעלם מקשיי החיים, לא מתמודד איתם ומאמין שהדברים יסתדרו מעצמם. אלה צעירים שחיים את ההווה מבלי לחשוב כלל על עתידם.

הדור האבוד (Lost Generation): דור שרכש השכלה אך תועה בעולם העבודה המסורתית.

דור הניט (Neet - Not in Employment, Education or Training): צעירים שאינם עובדים, אינם לומדים ואינם נמצאים בהכשרה מקצועית.

הדור הסתום (Dumbest Generation): דור שאינו קורא, אינו צורך תרבות גבוהה, אינו מתעניין בפוליטיקה וצורך ג'אנק-פוד רוחני.

הדור השטחי (Shallow Generation): דור שמשמש באינטרנט בדרך מרפרפת ושטחית.

דור שלא מתאמץ (Go-Nowhere Generation): כיוון שהעולם נגיש באמצעות האינטרנט, אין צורך לכאורה להתאמץ כדי ללכת ולהשיג דברים: מידע, עבודה, בילוי וכו'.

דור הפלזמה/ המסכים (Screen Generation): צעירים שמבלים את מרבית זמנם אל מול מסכי תצוגה למיניהם: מסך הטלוויזיה, מסך המחשב, מסך הסלולרי. לאלה המאמצים גרסה קיצונית של סגנון חיים זה ניתן ביפן השם "היקיקומורי" (ביפנית: מתחבא, מסתגר מפני החברה).

דור ה-א.מ.טי.וי (MTV Generation): דור שיוצר וצורך גירויים קצרים, מרוכזים ואודיו-ויזואליים. דור שקולט ומפיץ מסרים גלובליים.

דור הגוגל (Google Generation): בני דור זה מכירים את גוגל כמעט מרגע שרכשו את היכולת להשתמש במחשב, ומבחינתם זוהי המציאות שקיימת. למעשה, בשבילם הדרך העיקרית לאיתור מידע הוא באמצעות שימוש במנוע חיפוש פופולרי זה, שהפך להיות סמל של דור שלם.

דור הפייסבוק (Generation F/ Facebook Generation): דור שהרשתות החברתיות הן חלק מחיי היומיום שלו.

דור משחקי המחשב (Nintendo Generation): דור שגדל כילד/ה על משחקי מחשב ואימץ אותם כחלק מתרבות הסלולר.

דור הלייק (Like Generation): דור עם כישורי שפה נחותים (מדברים בקיצורים), אבל עם כישורי ויזואל מפותחים.

דור הצרכנות (Generation Sell): דור שהמבנה החברתי שלו בנוי על עסקים קטנים. רוב היזמות שלהם הם עסקים זעירים של מוזיקה, מזון וכדו'. כך למשל להקה מוזיקלית היא לא רק להקה, אלא היא גם עסק עצמאי של יצירה, שיווק, ניהול וכדו'.

הדור המובטל (NINJA): בסרט "וול סטריט 2" מרצה גורדון גקו (מייקל דגלאס) בפני סטודנטים ומזהיר אותם מפני הצפוי להם: "אתם דור ה-NINJA. ללא הכנסה, ללא עבודה, ללא נכסים".

מחוץ לארה"ב הומצאו שמות ייחודיים נוספים לדור ה-Y, שרובם מתייחסים למשבר הכלכלי הגלובלי שאיתו נאלצים הצעירים להתמודד בעידן הנוכחי.

בספרד ה-Y ניקים מכונים "הזועמים" (Los indignados) על שם גל המחאה שפרץ בעקבות משבר האבטלה.

בפורטוגל הם נקראים "הדור המיואש" (geração à rasca).

בתוניסיה מכונים בני הדור "היטיסטס", מונח סלנג צרפתי-ערבי שפירושו "עומדים עם הגב לקיר".

ביוון הם נקראים "דור ה-700 יורו" - דור שמרוויח שכר מינימום (700 יורו לחודש) בעבודות מזדמנות, ללא קשר להשכלתו והכשרתו.

בסין הם מכונים "קיסרים קטנים" - שליטים מפונקים של המשפחה, בשל מדיניות ההולדה של ילד אחד למשפחה, וגם "שבט נמלים" - כינוי לבוגרי אוניברסיטאות שלא מצליחים למצוא עבודה ומתגוררים בלהקות בדירות זולות בשולי הערים.

בטייוואן הם מכונים "דור התות" (cǎoméi Shidai), על שם צמח התות שנחשב פגיע במיוחד. הצעירים שם נתפסים כמי אינם מסוגלים לעמוד בלחץ או לעבוד קשה כמו הוריהם. הם אינם ממושמעים, מפונקים, אנוכיים, יהירים ואיטיים בעבודה.

בישראל כינה אסף ענברי את הדור הזה "דור הקריסה", לאמור: צעירים שחיים בתקופה של קריסה של הסדרים חברתיים ותרבותיים.²⁸

דורות בחברה הישראלית

תחלופה דורית בעידן הציוני

צעירים בישראל

גיא פריבס

ישראל היא חברה מעניינת מאוד מבחינת התחלופה הדורית שבה מכמה סיבות: ראשית, החברה הישראלית נולדה כחברה מהפכנית, ובחברה מסוג זה היחסים בין המהפכנים ליורשיהם הם תמיד מורכבים ואמביוולנטיים. מחקרים שונים הצביעו על הסירוס הפוליטי שגזר דור חלוצי העלייה השנייה והשלישית ("הדור שיצא ממצרים") על דור הפלמ"ח (שנולד "בארץ המובטחת"), ועל החליפין המורכבים שהתקיימו ביניהם ברובד הגלוי והסמוי.²⁹

שנית, ישראל היא חברה מהגרים, שבה ההבדלים בין הדורות הביולוגיים מכתבים במקרים רבים פערים ומתחים בתוך המשפחה הגרעינית. כאשר מדובר

בהגירה מחברה מסורתית-קפואה לחברה מודרנית-תזזיתית, הפערים הללו עלולים לגרום להיפוך תפקידים טרגי בין ההורים-המהגרים לבניהם-הילידים. התהליך הזה התרחש בישראל בשנות החמישים והשישים, בעקבות "העליה ההמונית" והוא חזר על עצמו, אם כי באיפיונים שונים מעט, בעקבות גלי-העליה בשנות השמונים והתשעים (מאתיופיה וממדינות ברה"מ לשעבר).

שלישית, ישראל היא חברה רונית אירועים הרי-גורל, אשר יצרו תחלופה דורית מהירה. העובדה שמדי עשור (פחות או יותר) פרצה כאן מלחמה, יצרה מצב שבו הבנים (בעיקר אלה שלחמו כחיילים וכקצינים זוטרים בקו-האש) עברו במצרך שונה מזה של הוריהם, ופיתחו תודעה דורית ייחודית. השכול ההמוני של תש"ח היה שונה במהותו משיכרון-הכוח של מבצע קדש, מתחושת פעמי המשיח של מלחמת ששת הימים, מהשבר של יום הכיפורים, ממשבר הזהות של האינתיפאדה ומתחושת העלבון וחוסר-האונים של מלחמת לבנון הראשונה ומלחמת לבנון השנייה.

הספרות העברית התוססת, שיקפה ותיעדה את השינויים החברתיים והתרבותיים שעברה ישראל במהלך השנים, ובאופן מודע ובלתי-מודע עסקה גם בהוויות הדוריות. הדבר טען את היצירות שנכתבו כאן במשקע נוסף על זה

האמנותי, והפך רבות מהן לדוקומנטים היסטוריים וסוציולוגיים רכי ערך. עם זאת, התחושה שלנו ואולי גם של מדעני-חברה אחרים, היא שמנקודת-הראות הסוציולוגית, אולי גם האמנותית ובוודאי המוסרית, הספרות העברית החמיצה לא מעט בכל הקשור לתיעוד הדורות וניתוחם. הדוגמה הבולטת ביותר היא שתיקתה היחסית של הספרות העברית בכל הנוגע למתח הבין-דורי בתוך המשפחה המזרחית, הדתית, החרדית, הערבית, האתיופית והרוסית. גם מסך-השתיקה שבו הליטו את עצמם רבים מניצולי השואה לא הוטר שנים רבות על ידי הסופרים העבריים ורק מעטים עסקו בדינאמיקת היחסים המורכבת שנוצרה במשפחות הניצולים. אפשר שההחמצה הזאת נבעה מכך שחששו כאן לפתוח את פצעי השואה ולהקשות על מי שסבלו כה רבות, וכך מהעובדה שעולם הפסיכולוגיה נפתח לישראלים באיחור, בעיקר משלהי שנות השבעים ואילך.

מחקרי צעירים בישראל

צעירים תמיד משכו עניין רב בחברה הישראלית והדבר השתקף באינספור כתבות ומאמרים - בתקשורת המודפסת והאלקטרונית ובכתבי עת עיוניים ומדעיים - שעסקו בעולמם של הצעירים בישראל.³⁰ לכן זה קצת מפתיע לגלות שבשדה האמפירי נעשו עד היום מעט מאוד מחקרים וסקרי רוחב על הדור ה-Y, וטרם נערך מחקר מקיף שבודק ומשווה תופעות משדות שונים ומידע מדיסציפלינות שונות, במטרה להציג תמונה כוללת של הדור הצעיר שתשמש גם ככלי לקובעי המדיניות.³¹ יתר על כן, כמעט כל המחקרים מתמקדים בצעירים בגילאי תיכון ולא בצעירים בשנות העשרים והשלשים.

ראויים לציון חמישה מקורות מבחינת היקפם והתייחסותם הספציפית לשכבה הצעירה בישראל:

א. **המחקר הרב-לאומי על התנהגויות סיכון והיפגעות של בני נוער** (HBSC - Health Behavior in School-aged Children), שנערך בחסות המשרד האירופי של ארגון הבריאות העולמי (WHO). הוא החל ב-1982 ומתבצע אחת לארבע שנים ב-46 מדינות במקביל. מטרת המחקר היא להגיע לתובנות ולהעמיק את הידע על דפוסים של התנהגויות סיכון לבריאות של בני נוער. המחקר מתמקד בהיבט התרבותי של חיי צעירים במדינות השונות, ובגורמים הפסיכו-חברתיים המשפיעים על בריאותם ואורח חייהם. את המחקרים בישראל מוביל ד"ר יוסי הראל-פיש. הוא משמש כחוקר הראשי בארץ של ארגון הבריאות העולמי ומדי פעם הוא מפרסם עדכונים שונים של תוצאות סקרים בינלאומיים פריודיים אודות הרגלי נוער בתחומים שונים. בסקרים הללו נכללת גם ישראל, והתוצאות זוכות לסיקור באמצעי התקשורת הישראליים.³²

ב. **סדרת "נוער בישראל"** (2004, 2005) בעריכת גיורא רהב, יוחנן וזנר ופיילס עזאיזה, שפורסמה ביוזמת ביה"ס לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, המרכז הבינתחומי לחקר מדיניות וטיפול בילדים ונוער מיסודה של עלם והמרכז היהודי-ערבי, אוניברסיטת חיפה (הוצאת רמות, אוניברסיטת ת"א). מדובר בשני קבצים של מחקרים אקדמיים שנועדו "לפנות לכל אדם שהנוער ובעיותיו קרובים ללבו: חוקרים ומורים, תלמידים, יועצים וקובעי מדיניות". מופיעים בהם מאמרים אחדים המתייחסים לבעיות ולהיבטים ייחודיים של חיי הנוער בישראל.³³

ג. **מחקר הנוער של קרן פרידריך אברט**, בשיתוף מרכז מאקרו לכלכלה מדינית (שביצע את המחקר), שנועד לעמוד מקרוב על עמדותיהם ועל תפיסותיהם הערכיות של צעירים ובני נוער בישראל. היוזמה למחקר הראשון היתה ב-1998, לרגל יום העצמאות ה-50 של מדינת ישראל, ובשנת 2004, בעת האינתיפאדה השנייה, נערך מחקר הנוער השני. מחקר הנוער השלישי והאחרון³⁴ עד כה נערך בשנת 2010. הוא נועד, כדברי העורכים "לבחון שינויים ומגמות שחלו במשך 12 שנים בעמדותיהם ובתפיסותיהם הערכיות של בני נוער בישראל. בכל שלושת המחקרים נסקרו בני אותם גילים ונשאלו שאלות באותן קבוצות נושאים, קרי לגבי מצבה של ישראל בכלל, ציפיותיהם האישיות של הנשאלים מהעתיד ולגבי האושר האישי, על עמדותיהם לגבי הציונות, הדמוקרטיה ומוסדות המדינה, מיעוטים בישראל, הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ולגבי גרמניה והשואה. במחקר הנוער ב-2010, נערכו לראשונה גם ראיונות עומק עם 80 בני נוער כהשלמה והעמקה נוספת של תוצאות הסקר".³⁵

ד. המכון הישראלי לדמוקרטיה, מפרסם מדי פעם דו"חות סטטיסטיים של סקרים במסגרת "מדד הדמוקרטיה הישראלית". הסקרים כוללים גם עמדות של צעירים. ב-2004 כלל הדו"ח סקר נרחב של עמדות נוער.³⁶

ה. קרן גנדיר - קרן משפחתית, אשר הוקמה בשנת 2004 על ידי יהודית יובל רקנאטי ובני משפחתה. הקרן נוסדה כדי לסייע לחיזוק החברה הישראלית, והיא מתמקדת בעיקר בתמיכה בארגוני החברה האזרחית, הנושאים על כתפיהם משימות חברתיות. במסגרת פעילותה לחיזוק החברה, יוזמת הקרן מחקרי צעירים - זאת, מתוך אמונה "שהצעירים בישראל (המהווים היום כ-30 אחוזים מכלל תושביה) הם משאב חשוב ומרכזי למדינה. לכן אנו שואפים שצעירינו יבחרו לחיות בישראל ויזכו למימוש אופטימאלי של הפוטנציאל הגלום בהם כיחידים וכחברה." הקרן מימנה מספר מחקרים שעוסקים בדור ה-Y ואשר תמצית מהם הוצגה בכנס ראשון מסוגו שנערך באוניברסיטת תל אביב תחת הכותרת "צעירים בישראל בראי המחקר" בשנת 2012.

מיון הדורות הישראליים

התחלופה הביולוגית חופפת בישראל פחות או יותר את חילופי "רוח הזמן". להלן הדורות בישראל (בדגש על חלוקה תרבותית):

דור הפלמ"ח וראשית המדינה (הסבים של דור ה-Y)

אלה הם מעצבי מודל הצבר - ילידי שנות העשרים, השלושים והארבעים (גילאי 65 ומעלה), אשר נולדו בארץ או עלו ארצה בגיל צעיר (הם דומים בכמה ממאפייניהם הבסיסיים ל"דור השקט" ול"דור הבייבי-בומרס" בעולם המערבי).³⁷ החוויות המעצבות בביוגרפיה המשותפת שלהם נחו בתקופת המנדט והמאבק לאוטונומיה יהודית (מחתרות) ובראשית המדינה: שואת היהודים באירופה, ההגירה לישראל, התהוות הפער הדורי במשפחות המהגרים (המתח שהתהווה בין פליטי שואה ופליטים מארצות ערב לבין ילדיהם), מלחמת העצמאות, ילדות במסגרות הצבריות הבראשיתיות (תנועות נוער, גימנסיות, קיבוצים וכו') וחינוך חלוצי, העלייה ההמונית, התהוות הפערים בחברה הישראלית, תקופת הצנע, מבצע קדש, מלחמת ששת הימים ומלחמת ההתשה (שבהן לחמו כמפקדים בכירים או כחיילי מילואים).

רבים מבני הדור הזה, שהם הסבים של דור ה-Y, חשים תסכול ואכזבה מהמציאות הישראלית העכשווית. התחושה הזאת, נובעת מהניגוד בין עידן התמימות לעידן הציני העכשווי, מהיעדר פרספקטיבה ומדיס-פרופורציה - האופיינית לקבוצה שגדלה בכועה ומתקשה להבין תהליכים חברתיים, ומקיטורים והתמרמרות המאפיינים דורות של מבוגרים בכל העולם. אבל כמובן, יש כאן גם ביטוי להבדלים שהולכים ונפערים בין הדורות, ושמקצתם מטרידים מאוד (ובצדק) אנשים מבוגרים.

להלן שלוש דוגמאות המופצות במיילים. הן ממחישות את התחושה הרווחת הזאת:

"במאה הזאת / השעון לא מתקתק, / המטלפן לא מחייג, / הסנדלר לא מתקן עקבים / השלטון לא מתקן עולות. / במאה הזאת / אין גרעינים באבטיח, / אין תאי טלפון ברחובות, / אין שוויון בקיבוצים / ואין אידיאולוגיה בפוליטיקה [...] הנכדים מלמדים אותנו להשתמש במחשב ובשאר אביזרי האלף השלישי. / במאה הזאת / כבר לא שותים גזוז, צוף, מיץ פז ומי ברז [...] במאה הזאת / נעלמו מכונות הכתיבה, הפתיליות, הגטקעס, הצניעות והבושה. [...] במאה הזאת / המשורר יכתוב: משיח לא בא, משיח גם לא מסמס. / במאה הזאת - המאה של נכדי - הייתי רוצה להרגיש בבית. / ואינני יכול. / סבא." ³⁸

"אנו, שנולדנו פה, או עלינו בילדותנו, אנו שגדלנו כאן, להורים שעלו לעיתים ברגלים, שגדלנו בדירת חדר או שניים, שיצאנו לשחק ברחוב, קלאס, גולים ומחניים. אנו, ששרנו שירי מולדת באהבה ובכוונה גדולה, שהכנו שיעורי בית ללא מחשב, טלפון סלולרי, או טלוויזיה חינוכית. הטלפון לא צלצל בילדותנו, ברוב בתי הורינו, [...] לא שיפצנו אף, עיניים או ציצים, לא שאבנו שומן, לא היינו בולמים או אנורקטיים, היו לנו עיתוני ילדים ונוער, היכינו להם, הגיעו בדואר, העברנו מיד ליד, כרכנו ושמרנו, אנו-על סף השישים... אנו-שימינו הנוכחיים קשים, כואבים ומסויטים. הארץ גדלה, התפתחה, התקדמה, מכשירים בלי סוף לעזרה, מזגנים, מסכים, סלולריים, סרטים בכתיים, רהיטים מפוארים, טירות מנקרות עיניים, ילדינו נישאו, אנו-סכים וסבתות... [...] ורובנו, קמים בבוקר, ושואלים: ההיה? או חלמתי חלום? הייתכן שזו המדינה שגדלתי בה? שגידלתי בה את ילדיי? שחינכתי בה את תלמידיי? ששרתי איתם: כאן בארץ חמדת אבות... במרץ, תנופה, אהבה...] אנו קמים בבוקר ושיר חדש-אין לנו, עייפנו, יש מין השלמה, ייאוש, הרמת ידיים [...] ואולי, אולי, עוד נזכה ונראה שינוי לטובה, רוח אחרת, כי מאכן- אפשר רק לעלות, אין יותר לאן לרדת. ונושאים תפילה בקול ובכוונה, מי ייתן ויבוא שינוי, ותחזור התבונה, הבושה, אהבת הזולת, היושרה. / אמן.³⁹

"הנה מבט לאחור ומילות הידר/ לדור הזה שבכל זאת שרד, [...] אכלו סרדינים מקופסא ולא נבדקו לסכרת/ לא עשו אולטרהסאונד ולא סקירת מערכת. / כשגדלנו קצת, מים שתינו מצינור בגינה/ או מברז דולף שהיה חבוי בפינה/ ולא מים מינרלים שעליהם קראנו רק/ בספרים של מופסאן או של בלזאק. / ואם בקבוק "תסס" לירינו התגלגל/ אסור מפה לפה כי בריאותך תתקלקל, / אך חלקנו בו שלושה ילדים או ארבעה/ ובאמת שום אסון לא קרה. / בידיים מלוכלכות אכלנו פרוסות לחם עבות/ מרוחות בריבה או גבינה בשכבות מאוד דקות/ ואם היו עליהן קוליפורמים לא ראינו אותם/ ולא את תולעי המעיים שהיו שם מן הסתם. / אך כל אלה אותנו חיסנו כנראה/ כי הסולפה בקושי הומצאה אז, ודרך אגב/ ד"ר פלמינג על הפניצילין עדיין לא חשב. / מגלגליות וארגזים בנינו עגלות, / ובלי לדעת פסיקה את חוקי הכובד ניסינו לגלות [...] ההורים לא הסיעו אותנו לבית הספר או לחבר, / ברגל הלכנו בכל מזג אוויר ואז גם התברר/ כי לעיתים תפסנו טרמפ בחוצפה וללא היסוס/ מאחורי איזו עגלה רתומה לסוס, / שממנה לפעמים קפצנו בחיפזון / כדי לברוח משוטו של העגלון. / [...] לא שיחקנו בחדרים ממוזגים אלא בחוץ, / נעלמנו לכל היום אך איש לא היה לחוץ, / לא עקבו אחרינו בסלולרי מהדור האחרון/ כי חוץ מאשר בבית מרקחת - למי היה טלפון? / לא היתה לנו טלוויזיה עם מאה ערוצים/ בכל זאת היו לנו אלף סיבות להיות מרוצים. / במקום זה היו לנו חברים ממש ולא בצ'ט [...] הבה ניזכר בשנים ההן ונחלוק החווייה והמזל/ שזכינו לגדול כילדים לפני שהפור נפל/ כשפסיכולוגים, מוסדות, ממשלות ושרים/ על חיי הילדים החלו מפקחים ומשגיחים/ עד שמרוב חוקים, פיקוח והשגחה/ מחיי הילדים נעלמו החופש והשמחה. / ההורים מסייעים אותך לכל מקום. / ומה נשאר כבר מכל הילדות והתום/ כאשר שום מראה תועבה ממך לא נחטף/ ואם תרצה, הכול גלוי לך על המסך, / ובמקום בושה וסומק, ושיחות על פושקין ונפש/ מתחילים בשירותי המועדונים ישר עם כל הרפס. / [...] הדור שלנו יצר בלי הרף ולא רק שרד/ הוציא מקרבו יזמים, מהנדסים, חוקרים ויוצרים/ ומשפחות חדשות, דורות חדשים וצעירים. / ואם עדיין יש לכם קצת זמן ורגעי פנאי אחדים/ ספרו את הסיפורים האלה לסכתא, ואם לא - אז לנכדים.⁴⁰

דור ה-X-הישראלי (הורי דור ה-Y)

אלה ילדי שלהי שנות החמישים ושנות השישים (גילאי 45-65), שדומים בכמה ממאפייניהם הבסיסיים לדור ה-X-העולם המערבי).

זה דור שרובו נולד והתחנך בישראל, רגלו האחת בתנועות הנוער והשניה במחשב הנייד. הוא חונך על ידי הוריו על פי קודים לאומיים-ציוניים וחינך את ילדיו לערכים אוניברסאליים יותר. כפי שצויין לעיל, המטמורפוזה שהוא עבר סוקרה בהרחבה בספר 'פרידה משרוליק' - שינוי ערכים באליטה הישראלית.⁴¹

החוויות המעצבות בכיווגרפיה המשותפת שלהם כוללות: מתח בין-דורי במשפחות מהגרים, חינוך ציוני-חלוצי, מלחמת ששת הימים (כילדים), מלחמת ההתשה, מלחמת יום כיפור, מלחמת לבנון הראשונה (הם לחמו במלחמות הללו כחיילים צעירים או כמפקדים זוטרים), המהפך הפוליטי ועליית הליכוד, התרחבות השסעים החברתיים והתפרצותם מעל לפני השטח, מהפכת התקשורת, עיצוב חוויית התרמילאות (הם הראשונים שיצאו למזרח הרחוק ולדרום אמריקה), הופעת המחשב והיי-טק (רוב היזמים החלוציים בתעשייה הזאת הם בני הדור הזה), התפתחות העידן הפוסט-ציוני (דור זה הוביל את הגישה הביקורתית בכל התחומים).

דור התפר (דור ה-XY)

אלה צעירים שנולדו בשנות השבעים, כלומר בתפר שבין דור ה-X לדור ה-Y. זוהי קטגורייה שהוכנסה במהלך המחקר, כיוון שהתחוויר לנו שקיימת שכבה דורית המציגה גם ביניים - רגל אחת שלהם נטועה בערכים ובסגנון חיים המאפיין את דור ה-X ואילו הרגל האחרת נטועה בערכים ובסגנון חיים המאפיין את דור ה-Y.

הדור הפוסט צברי (דור ה-Y הישראלי)

דור ה-Y הישראלי הוא שכבה של צעירים חילונים שנולדו בשנים 1980-1995 (גילאי 21-35), ונמצאים כעת בעשור הראשון לחייהם כבוגרים עצמאיים. כיוון שהחוויות המעצבות שלהם דומות לחוויות המעצבות של צעירים בגילם ברחבי העולם, הם דומים במאפייניהם לצעירים בני גילם במדינות המערב.

הם גדלו ועוצבו בעידן הערוצים המסחריים, מהפכת המחשב האישי, האינטרנט והסלולרי, התפתחות תרבות הפמיניזם, זכויות האזרח והאינדיבידואליזם, מתקפת הטילים מעיראק, רצח רבין, כלכלת השפע והיזמות, פיגועי ההתאבדות והמלחמה בטרור, משבר המנהיגות, מהפכת הפנאי והבידור, הנורמליזציה של הנסיעה לחו"ל, התפתחות המעמד הבינוני הרחב האשכ-מזרחי (צמצום הפערים הערתיים), מלחמת לבנון השנייה והמבצעים למיגור הטרור בגדה המערבית ובעזה. השפעת הדור הזה על החברה הישראלית היא עצומה והפרופיל התרבותי שלו מעלה שאלות קשות.

הדורות שאחרי דור ה-Y

קשה לדעת מתי יתעצב דור חדש שיהיה שונה במאפייניו מדור ה-Y. בינתיים ניתנה תווית דורית טנטטיבית לשתי שכבות גיל, שמאפייניהם התרבותיים טרם נבדקו:

דור ה-Z (Generation Z) - אנשים שנולדו מאמצע שנות התשעים ועד שנת 2009. אלה האחים הצעירים של בני דור ה-Y.

דור האלפא (Generation Alpha) - אנשים שנולדו משנת 2010 ואילך, ⁴² חלקם לזוגות מדור ה-Y.

אוכלוסיית המחקר

בערב יום העצמאות השישים וחמישה (שנת 2013) מנתה אוכלוסיית ישראל כשמונה מיליון אישה ואיש. המחקר שלנו מתמקד בצעירים וצעירות מהמגזר היהודי הלא דתי.

צעירים בישראל

גיא פריבס

נדגיש כי מחקרנו אינו כולל צעירים מהמגזרים הערבי, הדרוזי, החרדי והדתי לאומי (כיפות סרוגות) משלוש סיבות: א. לא יכולנו להקיף את כל המגזרים בחברה הישראלית ובחרנו להתמקד במגזר הגדול והמשפיע ביותר. ב. השכבה שחקרנו דומה יותר מכל שכבה אחרת בישראל לשכבות הדומיננטיות בעולם המערבי (היא גם המושפעת ביותר מתרבות המערב). ג. אנו משערים (בין השאר על סמך שיחות שהיו לנו עם אנשים מהמגזרים הלא יהודים-חילונים), שרבים

ממאפייני דור ה-Y מצויים גם במגזרים אחרים. עם זאת, כיוון שמדובר במגזרים שמרניים, ההשפעה ה-Y ניקית ככל הנראה מתונה יותר.

אוכלוסיית המגזר היהודי הלא דתי כוללת (כלל הגילים) כ-3.4 מיליון ילידי הארץ או כאלה החיים בה לפחות עשרים שנה,⁴³ וכן כמיליון עולים חדשים (אלה שעלו במהלך עשרים השנים האחרונות). לכן, סך האוכלוסייה החילונית-מסורתית בישראל כוללת כ-4.5 מיליון נפש (במספר זה כלולים גם עולים שאינם נחשבים על פי ההלכה יהודים, אבל נחשבים לאזרחי ישראל. מחקרים מוכיחים שרובם חשים כישראלים ומזדהים עם המדינה).

כאמור אנו מתמקדים בשכבת הצעירים בתוך המגזר היהודי הלא דתי בישראל. לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, למדו בחטיבה העליונה של החינוך הממלכתי-כללי (יהודי לא דתי ולא חרדי), בשנות הלימודים 2006/7 עד 2011/2 - 172,364 תלמידים בממוצע שנתי.⁴⁴

אוכלוסיית המחקר שלנו כוללת את גילאי 21 (אחרי צבא) עד 35 (ילידי שנת 1980) כלומר חמישה-עשר שנתונים. לפי חישוב המתבסס על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גודלו של כל שנתון עומד על כ-57,500 איש. כך שאוכלוסיית המחקר כוללת כ-860 אלף צעירים, רובם בוגרי שתים-עשרה שנות לימוד מלאות.

מתודולוגיה: שיטות מחקר, מערך מחקר ודרכי ניתוח הנתונים

צעירים בישראל
תום ברטוב ואיתי מדר

המחקר שלנו, שערך שלוש שנים, עושה שימוש בשיטות אמפיריות משולבות (טריאנגולציה) - כמותניות ואיכותניות כאחד. להלן נסקור את השיטות ואת הרציונאל שמאחוריהן.

אינטגרציה של מחקרים ופרסומים על דור ה-Y

עד היום טרם נערך איסוף שיטתי והצלבת מידע ופרשנות של מחקרים ופרסומים מדעיים ואחרים, העוסקים בצעירי דור ה-Y בארץ ובעולם. הדו"ח שלנו מסתמך בין השאר על ספרות מקיפה (סה"כ כ-3400 פריטים ביבליוגרפיים) - מאמרים מדעיים, עיוניים ופובליציסטיים, דו"חות מחקר, ספרים

ויצירות אמנות מסוגים שונים שפורסמו בעולם ובישראל בהקשרים ישירים או עקיפים של דור ה-Y. בתוכה נכללות גם יוזמות מחקריות מחוץ לאקדמיה, קרי: של משרדי פרסום וסקר שוק, סוכנויות ממשלתיות ופרטיות וכלי תקשורת מגוונים. הנתונים אורגנו, מוינו והוצגו בצורה אינטגרטיבית בגוף העבודה.

חשוב להדגיש את העובדה שכיוון שמדובר בשכבת גיל שמאפייניה דומים במדינות רבות, רבים מהפרסומים שעסקו בדור ה-Y בארצות אחרות (בעיקר מדינות המערב) רלוונטים מאד גם לישראל.

בשנים האחרונות, עם העמקת החדירה של האינטרנט בציבור הרחב, חל מעבר איטי אבל עקבי של חברות הסקרים לביצוע סקרי שוק ודעת קהל באמצעות רשת האינטרנט כתחליף לסקרי הטלפון.⁴⁵ על פי רוב מגוייסיים לשם כך קהילות משתמשים מרובות משתתפים ("פאנלים אינטרנטיים"), אשר זמינים לביצוע סקרים בכל עת בתמורה לתגמול סמלי (רוב המשתתפים עושים זאת בשל עניין אישי ורצון לתרום). בעת הרישום לפאנל מזדהה המשתתף באמצעות תעודת זהות ונאספים עליו פרטים דמוגרפיים וסוציו-אקונומיים מקיפים, כך שניתן לכוון את הסקרים ביתר יעילות לקהלי יעד שונים. היעילות והקלות של איסוף המידע בדרך זו, לצד יתרונות אמפיריים נוספים שנמצאו בשורה של מחקרים שבחנו את השיטה, הביאו לשימוש הולך וגובר בה ברחבי העולם המערבי וגם בישראל.⁴⁶

חברת המחקר "פאנלס" נבחרה על ידינו כזרוע הביצועית העיקרית של הסקרים וקבוצות המיקוד של המחקר, בשל הניסיון העשיר שלה בתחום, כלי המחקר המתקדמים שהיא פיתחה, המוניטין שצברה והמנהלים הצעירים שלה.⁴⁷

החלק הכמותני של מחקרנו כלל 4 סקרים אינטרנטיים - סך הכל 50 שאלות סגורות (עמדות בנושאים שונים). הן בוצעו באמצעות חברת המחקר "פאנלס", לאחר בחינה מדוקדקת של השאלות בעזרת מומחים ומרואיינים מדור ה-Y. השאלונים חולקו למדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית-חילונית בישראל (לעתים רק שכבת דור ה-Y ולעתים גם שכבת דור ה-X כדי ליצור סרגל השוואתי).

הסקר האחרון מבין הארבעה כלל את גילאי 26-35, רובם בעלי השכלה אקדמאית, מתוך כוונה להתמקד בעולם התעסוקה. סקר זה היווה עבורנו גם כלי לאושש ממצאים על תכונות והעדפות דוריות. להלן מאפיינים דמוגרפיים של המדגם.

כמו כן, קיימנו סקר אינטרנטי (רובו שאלות פתוחות) בקרב קבוצה של מנחי הורים בגילאי 30-70 מרחבי הארץ.⁴⁸

משתנים דמוגרפיים של סקר דור ה-Y

אחוז	שכיחות		
47.6%	140	זכר	מין
52.4%	154	נקבה	
100%	294	סה"כ	
47.6%	140	26-30	קבוצת גיל
52.4%	154	31-35	
100%	294	סה"כ	
9.9%	29	צפון	מחוז מגורים
11.2%	33	חיפה	
29.6%	87	מרכז הארץ	
21.4%	63	תל אביב	
27.9%	82	ירושלים יוש ודרום	
100%	294	סה"כ	
21.4	63	תיכונית ומטה	השכלה
16.7	49	על תיכונית	
61.9	182	אקדמאית	
100%	294	סה"כ	
39.5%	116	מתחת לממוצע	הכנסה משפחתית
23.8%	70	ממוצע	
24.5%	72	מעל לממוצע	
12.2%	36	מסרב להשיב	
100%	294	סה"כ	
71.4%	210	חילונית	זהות דתית
28.6%	84	מסורתית	
100%	100%	סה"כ	

מקור: סקר פאנלס דצמבר 2015, נערך לטובת מחקר זה.

נתונים: הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של 294 יהודים (לא דתיים) בגילאי 26-35.

חוקרים מגדירים את המחקר האיכותני כמלאכת שיפוץ בשיטת "עשה זאת בעצמך" ואת החוקר האיכותני כמעין "שיפוצניק-כולבוניק", המוצא פתרון שיטתי כמו בהרכבת פאזל, בהתאם לבעיה אותה הוא מנסה לפתור. אותו "כולבוניק" יכול לנקוט במספר שיטות מחקר בו זמנית, או, נכון יותר, לבצע מספר משימות במקביל - לראיין, לצפות, לפרש מסמכים אישיים והיסטוריים ולעסוק ברפלקציה - התבוננות עצמית.

מחקר מהסוג שבוצע על ידינו אינו יכול להתבסס על מתודולוגיה כמותנית בלבד, היות ואינו עוסק בשאלות או תופעות שכולן ניתנות לכימות, כי אם בתהליכים מורכבים, הנמצאים אי שם בטווח בין הפרטי לחברתי, בין הסוציולוגיה לפסיכולוגיה. ניסינו איפוא להגיע קרוב ככל האפשר אל עולמם הפנימי של הצעירים בני ימינו ולתפוס את נקודת המבט שלהם על נושאים מגוונים ככל האפשר. לשם כך הפעלנו שיטות איכותניות מגוונות ובראשן ראיונות מסוגים שונים: שיחות וראיונות קצרים וחד פעמיים (פנים אל פנים וטלפוניים), שמקצתם המשיכו באמצעות חליפת מיילים, להרחבה והבהרה וראיונות עומק (In-depth Interviews), בעיקר עם צעירים בני דור ה-Y.

הראיונות כללו שלושה סוגים של מרואיינים (משיקולים אתיים או מנועים מלחשוף את שמותיהם):

א. **אנשי מקצוע מתחומים שונים**, שעובדים באופן הדוק עם צעירים: מורים בכתי ספר תיכוניים, מרצים וסגל מנהלי באקדמיה, מדריכים, מפקדים, אנשי כוח אדם, כלכלנים, מעסיקים, אנשי תקשורת, פסיכולוגים ומטפלים אחרים (סך הכל 63 מרואיינים).

ב. **אנשים מדור ה-X** (הורים של ילדים מדור ה-Y), שהאירו את התופעה מנקודת מבט של "תצפיתנים משתתפים" יומיומיים (סך הכל 21 מרואיינים).

ג. **מרואייני מפתח מדור ה-Y**, בעלי פרופיל מגוון: סך הכל 24 מרואיינים (10 נשים ו-14 גברים); גילאי 23-34; שלושה מדרום הארץ, שבעה מהצפון, וארבע עשר מתל אביב והמרכז; רובם (למעט שלושה) סטודנטים או בעלי תואר ראשון. כמו כן רואיינו ארבעה זוגות נשואים (3-1 שנים). הראיונות עם הצעירים הללו היו ראיונות עומק, מובנים למחצה, שנערכו בכמה סבבים ונמשכו מספר שעות. המרואיינים נבחרו על ידנו בקפידה. לצד הפרופיל המגוון, הקריטריונים לבחירתם היו יכולת התבוננות עצמית ועל הסביבה, פתיחות, כנות, וכן כישרון ורצון לספר על עצמם ועל חבריהם וקרוביהם "בשפת בני דורם".

כל "מרואייני המפתח" אותרו על ידנו באמצעות המלצות של חברים, קולגות ומרואיינים אחרים ומתוך היכרות שנוצרה איתם במסגרת הלימודים באוניברסיטה ומקבוצות המיקוד. ראיונות אלה הניחו את התשתית למחקר זה וציטוטים מהם משובצים בפרקי הדו"ח.

הראיונות נערכו באווירה חברית ונינוחה - בבתי קפה בארץ או באזורי תרמילאים בחו"ל. הם כללו רשימה של שאלות פתוחות, שמאפשרות תשובות נרחבות. רצף השאלות המובנה נקטע מעת לעת לטובת שאלות הבהרה או אי אלו סטיות מהנושא - הן ביוזמת המרואיינים, הן ביוזמת המראיינים. כל הראיונות שוכתבו. מקצתם הורחבו גם בתכתובת מייל.

חשוב להדגיש, שכיוון שמדובר בדור שמאופיין בפתיחות רגשית גבוהה, הראיונות שקיימנו נשאו כמעט כולם אופי של וידוי אישי ונגעו ממש בנימי הנפש ובצדדים האינטימיים של בני ובנות הדור.

מחקר באמצעות 'ראיונות עומק' הינו מחקר איכותני המקובל ושכיח בתחום לימודי התרבות, החינוך, הסוציולוגיה והאנתרופולוגיה. על-פי שיטה זו, החוקר/ת מתקרב/ת לקבוצת הנחקרים באמצעות שיחה חברית ואינטימית. הדבר נועד לברר דברים על מעשיהם, לבדוק כיצד הם מתארים את חייהם, את רצונותיהם ואת זהותם. פתיחת סגור לבו של המרואיינית/ת מספקת מידע על הקבוצה הרחבה שהוא מייצג ומאפשרת להבין רובדי עומק. הראיון מתבצע באמצעות

שיחה מודרכת ורפלקטיבית. להבדיל מסקר, בו כל הנחקרים נשאלים את אותן השאלות, ראיון עומק הינו מותאם לסוג הנחקרים, לידיעותיהם, למידת פתיחותם, לרגישותם, ולנכונותם לחלוק ולשתף. כך מתאפשר שחזור של חוויות ואירועים האופייניים לכלל הקבוצה והבנה של השפה הפנימית שלה.

ראיונות עומק המתבצעים פנים-אל-פנים מאפשרים להבחין במניעים של המרואיינים העומדים מאחורי דפוסי התנהגות, וכן בעמדות, ברגשות, בתפיסות ובשאיפות. השיטה מאפשרת לבדוק לעומק גם את הקשר בין עמדה מסוימת לעמדות אחרות ואת ההשלכה של מכלול העמדות על ההתנהגות בפועל של המרואיין.

סוגי השאלות בראיון העומק:

- שאלת פתיחה ראשונית ומזמינה.
- שאלות תיאוריות: מה, איך, איפה.
- שאלות משמעות: למה, לשם מה, מה הייתה הכוונה.
- שאלות השוואתיות
- שאלות השלמה
- שאלות ניגודיות
- שאלות מעוררות

לראיון העומק האישי מספר יתרונות אמפיריים:⁴⁹

- הראיון מאפשר להקטין את ההשפעה של מימד הרצייה החברתית, כפי שהוא בא לידי ביטוי במסגרות מחקריות של סקר וקבוצת מיקוד.
 - הראיון מאפשר להגיע לעומקים שלא ניתנים להבנה בשיטות הכמותניות.
 - הראיון מאפשר לחדד תשובות ולקבל הבהרה נוספת.
 - הראיון מאפשר לפרוס את הדיון לכיוונים שונים ומגוונים ועל ידי כך להרחיב את גבולות המחקר לאפיקים ואופקים חדשים.
 - הראיון מתבצע באתר המועדף על ידי המרואיין, בסיטואציה ובלוח הזמנים המתאימים לו.
 - הראיון הפתוח או הפתוח למחצה מאפשר למרואיינים להגדיר את העולם במילים ובמונחים המיוחדים להם.
 - הראיון מאפשר חשיפה של נושאים בלתי צפויים, ייחודיים או בלתי רגילים אשר מועלים על ידי המרואיינים.
 - הראיון מתבצע "אחד-על-אחד" והדבר מעניק למרואיינים תחושת חשיבות ומוביל למעורבות ומחויבות.
- שני החסרונות הבולטים ביותר של הראיון הם: א. השפעת המראיין על המרואיין, לעתים בעצם דמותו ונוכחותו. ב. יכולת הכללה מוגבלת בהשוואה לקבוצות מיקוד וסקרים.⁵⁰

מחקר המתבסס על נרטיבים, על סיפורים אישיים של מספר מצומצם יחסית של אנשים, מעלה בהכרח את השאלה עד כמה ניתן להשליך מהפרט אל הכלל. התשובה לשאלה הזאת היא בשני מישורים: א. האינטואיציה של החוקר/ת מסייעת להבחין מתי הסיפור האישי של המרואיין/ת הוא ייחודי ונקודתי ומתי הוא בעל ערך הכללתי. ב. ההשוואה בין הסיפור של המרואיין לבין הסיפורים של המרואיינים האחרים כמו גם ההשוואה לנתונים אחרים שהושגו בשיטות מחקר נוספות.⁵¹

היות ותקפות ומהימנות הם קריטריונים בסיסיים במחקר מדעי, נדרש תכנון אחיד של הראיונות ותיעוד עקבי שלהם.⁵² תקפות ומהימנות נוצרות דרך בחירת מודל אחיד לניהול הראיונות, תכנון קפדני של נושאי הראיון, בחירה שיטתית של המרואיינים, ניהול שיטתי של המהלך הטכני של הראיון וכן דיוק, שקיפות ועקביות בדיווח.

תקפות ואמינות מושגות גם באמצעות יסודיות ודיוק, לאמור: חקירת העובדות ואיתור חוסר ההתאמות; בחירת נחקרים המייצגים מצד אחד את השכבה הנחקרת ומצד שני את הניואנסים (דמוגרפיים וכו') בתוך הקבוצה; התייחסות וחקירה של נושאים חדשים הצפים במהלך המחקר ועריכת שינויים בהתאם; ציטוט הנאמן למקור; הקשבה

אקטיבית; תיאור והסבר בהיר של תהליך המחקר וסביבתו כך שהן הנחקרים והן קוראים אחרים יזהו ויכירו את עולמם.⁵³

הראיונות הללו עולים בקנה אחד עם שיטת המחקר המכונה במדעי החברה וההתנהגות "סיפורי חיים" (Life Stories). ההנחה האמפירית היא, כי מתוך סיפורים שאנשים מספרים על עצמם ועל עברם ניתן לדלות עובדות (כמובן, תוך הקפדה על אמצעי הזהירות המחקרית הנדרשים), אך גם ובעיקר - להבין את הלך מחשבתם, תפיסותיהם, רגשותיהם וזהותם העצמית.⁵⁴

המאפיינים המיוחדים של קבוצת המרואיינים שבחרנו, שנמצאת במוקד המחקר, ובייחוד היכולת האינטלקטואלית הגבוהה של רוב המרואיינים, הנטייה שלהם לאינטרוספקציה, לניתוח ולהכללות יוצרים מקדם חשוב של תוקף ומהימנות. אנו נוקטים בטכניקת רעיונות מעורבת - מחד, מעודדים את המרואיינים לחלוק אנקדוטות ואפיוזות מחייהם האישיים, מאידך, במהלך הראיון, מעת לעת משתפים אותם במחשבותינו ומבקשים מהם לחלוק איתנו את השקפותיהם הכלליות על נושאים שהועלו בראיון. שיטה מעורבת זו מסייעת לנו להגיע, כהגדרתו של פרנקו פררוטי, ל"קריאה אופקית ואנכית" של סיפורי החיים ועולם המושגים והערכים של המרואיינים.⁵⁵

בניתוח הראיונות נשענו על המודל "המרובע" של ליבליך, תוכל-משיח וזילבר (2010), שמציעות לנתח את החומר, שנאסף במחקר, באמצעות שני סוגים של הבחנות, הבחנה בין השלם לחלקיו, והבחנה בין התוכן לצורה. המודל הזה עוזר לחוקר לברור את ההיבטים המעניינים והמשמעותיים של הסיפור או הסיפורים, שמסופרים לו - בין אם זה סיפור החיים השלם של המרואיין, בין אם זו אפיוזדה כשלהי, שחוזרת על עצמה בחייהם של מרואיינים רבים, בין אם זו הסוגה, שבה "בוחרים" המרואיינים על-מנת לספר על עצמם (טרגדיה, סיפור רומנטי, קומדיה או סטירה), ובין אם אלה השתיקות, ההתלבטויות והגמגומים של המרואיינים ברגעים מסוימים של הראיון.

בנוסף לראיונות העומק עם "מרואיני העל" קיימנו מאות שיחות עם צעירים במפגשים בזירות שונות: במרכזי תרמילאים, בבתי קפה וברים, במכללות ואוניברסיטאות ובמקומות תעסוקה. בשיחות האלה נאספו רשמים חוויות ותובנות. השיחות האלה סייעו לנו בעיקר לכייל את הממצאים, לאסוף דוגמאות ולקבל הסברים מזוויות שונות.

קבוצות מיקוד אינטרנטיביות

קבוצת מיקוד היא דיון מונחה של קבוצת נבדקים שנמשך כשעתיים. היא מבוססת על אינטראקציה אינטנסיבית בין מנחה מקצועי לבין קבוצת נבדקים קטנה (מונה 10-15 אנשים), שחבריה עונים על קריטריונים שנקבעו מראש.

קבוצות מיקוד הינן כלי יעיל במדעי החברה באיסוף מידע מעמיק על רבדי התייחסות, רגשיים ושכליים כאחד, כלפי רעיון, שרות או מוצר, וכן בחשיפת השקפות עולם מודעות ובלתי מודעות. קבוצת המיקוד מאפשרת תהליך של חקירה, זיהוי דפוסי התנהגות, זיהוי מוטיבציות בסיסיות, בחינת אסטרטגיות וגילוי רעיונות חדשים בבחינת "מה יכול להיות".⁵⁶

השיטה הזאת פופולרית במיוחד בקרב חברות פרסום וחקר שוק, אך היא מופעלת גם במחקרים מדעיים. בשונה מראיון קבוצתי או אישי, שבהם מושם הדגש על שאלות ותשובות, קבוצות מיקוד נסמכות על האינטראקציה בתוך הקבוצה, המתנהלת על-פי הנושאים השונים שמעלה החוקר/ת-המנחה. ארגונה של קבוצת מיקוד דורש בדרך-כלל תכנון רב יותר מאשר שיטות מחקר אחרות. התהליך כולל גיוס משתתפים, קביעת מקום מתאים לביצוע המחקר, בחירת מנחה מקצועי, ארגון כלי עזר, לרבות אמצעי הקלטה (שדורשים תמלול לאחר מכן), וכמובן, הכנת "קו מנחה" לדיון הקבוצתי בהתאם למטרות המחקר.

בניגוד לראיון האישי או הסקר האנונימי, שיטת קבוצת המיקוד מנסה לנצל מצד אחד את המגע האישי-אינטימי עם הנחקר ומצד שני את הדינמיקה החברתית המתרחשת בין הנחקרים, שצופים זה בתגובתו של זה ומגיבים אחד לשניה. כך יכול להיווצר שיח גמיש, שמגביר את המעורבות של הנחקרים במחקר ולעתים מעודד אותם להביע עמדות וללבן

סוגיות. יש בכלי זה גם היזון חוזר שתורם להבנת דברים ולכן אפשר לאתר טוב יותר מכנים משותפים, שהם חשובים לאפיון הקבוצה הרחבה שאותה קבוצת המיקוד מייצגת.

למרות יתרונותיה הרבים של שיטת קבוצות המיקוד, ישנם כמה תחומים שלהם לא יתאים כלי מחקרי זה. ראשית, קבוצות מיקוד אינן יכולות לייצר מידע על האחוזים המדויקים של האנשים המחזיקים בעמדה או בדעה מסוימת. חשוב אפוא להשתמש בשיטת קבוצת המיקוד כמחקר משלים לשיטות נוספות. החיסרון השני של השיטה הזאת הוא שהדינמיקה הקבוצתית יכולה ליצור רציה חברתית וקונפורמיות לקבוצה ולעתים גם להרתיע אדם להתבטא בחופשיות. כאן נכנס תפקידו של המנחה, שאמור לנטרל את הרעשים הללו למינימום.

המגמה של שימוש באינטרנט לצורך ניהול קבוצות מיקוד נמצאת בעלייה. קבוצות אלו מכונות "קבוצות מיקוד מקוונות" (On Line Focus Groups). התקשורת בין המשתתפים ומנחה הקבוצה מבוססת על טכנולוגית האינטרנט. החיסרון המשמעותי של טכניקה זו הוא אובדן המגע האישי וקשר העין בין המנחה למשתתפים ובינם לבין עצמם. כאשר הדיון אינו "פנים אל פנים" הולך לאיבוד גם חלק מהדינמיקה הקבוצתית. זאת ועוד, תגובה באמצעות שיח טקסטואלי מקוון מקטינה את האופי הספונטני של התשובה ומאפשרת פתח להפעלתם של מנגנוני הגנה ובקרה. חיסרון נוסף נובע מכלי המחקר הניתנים לשימוש בקבוצה מקוונת. לעתים קרובות נעשה בקבוצות מיקוד שימוש בכלים שאינם מילוליים, אלא כאלו המערבים ראייה, התנסות, דמיון או פעילות יוצרת. ברור כי בקבוצות מיקוד מקוונות חופש השימוש בכלים כאלו מוגבל יותר.

עם זאת, לשיטה האינטרנטית יש גם יתרונות בולטים: א. היא מקלה על המנחה להגיב לכל אחד ואחד מהמשתתפים (תשומת לב לכולם). ב. היא מאפשרת לפקח על זמן התגובה של הנחקרים (שהוא מוכתב מראש על ידי המנחה). ג. היא מאפשרת לנהל קבוצת דיון ארוכה, שבה השיח נעשה בשלבים. ד. היא מאפשרת לנחקר להביע את דעתו בצורה כתובה. כאשר אדם מנסח דברים בכתב קל לו יותר להעביר את המסר שלו (הוא יכול לחשוב עוד רגע ולא לשלוף תשובות מהשרוול) וקל לחוקר לצטט מדבריו.

בחרנו להשתמש בשיטת קבוצת המיקוד האינטרנטית הן כדי להרחיב את כלי המחקר ולגוון את שיטות החקירה, הן כדי לבחון ולאושש תובנות ופרשנויות שהושגו בכלים אחרים, והן כדי להמחיש את הממצאים בציטוטים מדגימים.

גיוס הנחקרים במחקר שלנו נעשה על ידי חברת פאנלס בהתאם לשלושה קריטריונים:

א. כל הנבדקים שייכים מבחינת גילם לשכבה העיקרית של דור ה-Y (בגילאי 21-34).

ב. ניסינו לאסוף מגוון רחב של משתתפים, שכולל חלוקה שווה בין גברים לנשים ופיזור על טווח רחב ככל האפשר של מקומות מגורים, שכבות גיל (צעירים יותר וצעירים פחות), מעמד אישי (נשואים ורווקים) ורמת השכלה. הערה: כמעט כל המרואיינים היו בעלי תעודת בגרות. הדבר נבע מהצורך לתקשר עם אנשים בעלי כושר ביטוי וכתובה מפותחים.

ג. ניסינו לגבש קבוצה איכותית שתניב תוצרים בעלי עומק. לכן חיפשנו אנשים שמסוגלים לבטא את רגשותיהם בפתירות ולראות את המציאות שמעבר לבועה האישית.

פנינו, באמצעות פאנלס, לקבוצה גדולה של נבדקים פוטנציאלים (כ-170). הם נתבקשו לענות על השאלות הבאות אודות ההבדלים הבינדוריים:

"מחקרים שונים מצביעים על כך שהדור הצעיר של היום שונה מהדור של הוריו בהתייחסותם לחיים, לעבודה, לזוגיות ולעוד הרבה נושאים. נשמח אם תחשבו/י על דוגמא קטנה ואפילו יום יומית המבטאת הבדל כזה..."
 "במה את/ה מרגיש/ה שונה מהורייך? צייני/י תחום התייחסות או התנהגות שמבליטה את השוני בינך ובין הדור של הורייך."

מתוך עשרות המשיבים נבחרו 15-12 נחקרים לכל קבוצת מיקוד (סה"כ 3 קבוצות). הבחירה נעשתה על פי

מאפיינים דמוגרפיים, כושר ביטוי והנטייה להשיב בהרחבה ולהביא דוגמאות.

כמו כן נעזרנו בממצאים של 2 קבוצת מיקוד נוספות של צעירים שנערכו על ידי חברת פאנלס (בסמוך לתחילת המחקר שלנו) בנושא תעסוקה וצרכנות.

קבוצת מיקוד 1

שם	מין	גיל	סטטוס	מגורים	עיסוק	השכלה
מירי	נקבה	31	נשוי	רחובות	שירות לקוחות והדרכה	אקדמית - תואר ראשון
קארן	נקבה	31	נשוי	חולון	מערכות מידע	על תיכונית
ריטה	נקבה	27	רווק	אריאל	ניהול פרויקטים	אקדמית - תואר ראשון
עמיתי	זכר	32	נשוי	ראשון לציון	מנהל חשבונות	על תיכונית
חני	נקבה	23	רווק	רמלה	סטודנטים למדעי המחשב	תיכונית מלאה
גלית	נקבה	27	רווק	כרמיאל	קונדיטורית	אקדמית - תואר ראשון
אופיר	זכר	31	נשוי	ירושלים	פתרונות אינטרנט	על תיכונית
דניאל	נקבה	31	נשוי	ירושלים	מזכירה רפואית	תיכונית מלאה
עדי	נקבה	31	נשוי	חיפה	עורכת דין	אקדמית - תואר שני ומעלה
גיא	זכר	29	נשוי	פתח תקווה	אנליסט	אקדמית - תואר ראשון
ניצן	נקבה	28	נשוי	בני עטרות	מכירות בתחום הטכנולוגיה	על תיכונית
נטע	נקבה	25	רווק	ירושלים	סטודנטית לריפוי ועיסוק	תיכונית מלאה

קבוצת מיקוד 2

שם	מין	גיל	סטטוס	מגורים	עיסוק	דתיות	השכלה
לימור	נקבה	31	נשוי	חיפה	הוראה	מסורתית	אקדמאית - תואר שני ומעלה
מיכל	נקבה	30	רווק	רמת גן	מעצבת תעשייתית	חילונית	תיכונת מלאה
אינה	נקבה	30	נשוי	ראשון לציון	היי טק	חילונית	אקדמאית - תואר שני ומעלה
מעיינ	נקבה	23	רווק	תל אביב יפו	סטודנטית	מסורתית	תיכונת מלאה
דרין	זכר	28	רווק	תל אביב יפו	פועל בניין	מסורתית	על תיכונת
דודי	זכר	31	נשוי	ראשון לציון	מנהל מכירות	חילונית	על תיכונת
תומר	זכר	29	רווק	חיפה	כלכלן	חילונית	תיכונת מלאה
רן	זכר	30	נשוי	חיפה	רואה חשבון	חילונית	אקדמאית - תואר ראשון
ניר	זכר	27	רווק	לוד	שוק ההון	מסורתית	אקדמאית - תואר ראשון
ליאת	נקבה	29	רווק	שערי תקווה	רוקחת	חילונית	אקדמאית - תואר ראשון
יולי	נקבה	30	נשוי	חולון	מעצבת פנים	חילונית	אקדמאית - תואר שני ומעלה
לוטם	נקבה	24	רווק	גבעתיים	סטודנטית	חילונית	על תיכונת
נופר	נקבה	22	רווק	ראש העין	סטודנטית להנדסת מחשבים	חילונית	על תיכונת
רויטל	נקבה	30	רווק	גבעתיים	אחראית תוכן ושרות לקוחות	חילונית	אקדמאית - תואר ראשון

קבוצת מיקוד 3

שם	מין	גיל	סטטוס	מגורים	עיסוק	דתיות	השכלה
הילה	נקבה	26	רווק	כפר סבא	נציגת תפעול בית חולים מאיר	חילוני	תיכונית מלאה
לימור	נקבה	22	רווק	ראשון לציון	סטודנטית מדעי ההתנהגות	מסורתי	אקדמאית - תואר ראשון
שרית	נקבה	21	רווק	חולון	מובטלת, מתכנתת לשעבר	חילוני	תיכונית מלאה
אסף	זכר	28	רווק	אשדוד	רוח	חילוני	אקדמאית - תואר ראשון
ענבל	נקבה	26	רווק	בית הלל	סטודנטית הנדסת תעשייה	חילוני	אקדמאית - תואר ראשון
הדר כ.	נקבה	20	רווק	ירושלים	בנקאות טלפונית	מסורתי	תיכונית מלאה
עוזי	זכר	31	רווק	גבעתיים	עורך בדה מרקר	חילוני	אקדמאית תואר ראשון
רעות	נקבה	25	רווק	תל אביב יפו	סטודנטית למדעי המחשב	מסורתי	על תיכונית
הדר	נקבה	27	רווק	כפר סבא	עובדת בתחום מערכות מידע	חילוני	אקדמאית תואר ראשון
טל	נקבה	26	רווק	אשדוד	סטודנטית תעשייה וניהול	מסורתי	על תיכונית
מאיה	נקבה	31	נשוי	ראשון לציון	פקידה מיזוג	חילוני	תיכונית מלאה
אוהד	זכר	32	רווק	אשדוד	מובטל, לשעבר עבד במוקד עירוני	חילוני	אקדמאית תואר ראשון

קבוצת מיקוד פאנלס 1

פרטי	מין	מגורים	עיסוק	מה אתה רוצה לעשות שתהיה גדול
נירן	זכר	בת ים	סטודנט להנדסת בניין	לעסוק בתחום הנדלן, ולפתוח מסעדה איטלקית
איריס	נקבה	רמת גן	סטודנטית לחנוך	רוצה להתמקצע בתחום האומנות והשירה
אבירם	זכר	קצרין	גרפיקה ואינטרנט	להיות מוזיקאי אומן כותב ויוצר ולהמשיך בתחום האינטרנט ולהנות מהחיים
שירי	נקבה	משמר הנגב	מדריכה בקייטנה	אשת חינוך וחקלאית
ניר	זכר	טבריה	סטודנט לראיית חשבון וכלכלה	רואה חשבון
ענת	נקבה	פתח תקוה	סטודנטית לצילום	צלמת
עומר	נקבה	פתח תקוה	תלמידה	שחקנית
לאת	נקבה	חיפה	כימאית	לצאת לפנסיה בעלת דוקטורט בכימיה
עדי א.	נקבה	רמת גן	תוכניתנית	מנהלת מחלקת פיתוח ותוכנה בחברת IT ולצאת לפנסיה מוקדמת ולעבוד עם בעלה חיים
לנה	נקבה	חולון	מנהלת צוות מחשוב	מנהלת מערכות מידע
רועי	זכר	מודיעין	בקרת איכות	להמשיך לעסוק במחשבים
אורי	זכר	רמת גן	רו"ח	טיול סביב העולם עם אשתו
אורן	זכר	כפר סבא	מנהל פרוייקטים בהייטק	להמשיך להיות בריא ולהיתקדם לתחום ניהול מכירות

קבוצת מיקוד פאנלס 2

שם	מין	מגורים	עיסוק
אורלי	נקבה	פתח תקוה	מחלקת הזמנות סטיילריבר - משרה מלאה
אביעד	זכר	גילון	סטודנט - לא עובד
רע	זכר	רחובות	לא עובד
תום	זכר	רמת השרון	לא עובד
לירון	נקבה	גבעתיים	מלצרית - משמרות
סיון	נקבה	מודיעין	מלצרית וברמנית - משמרות
עדן	נקבה	ירושלים	סייעת בבית ספר יסודי - משרה מלאה
מיקי	נקבה	פתח תקוה	מתמחה במשרד עורכי דין
ענת	נקבה	אור יהודה	לא עובדת
משה	זכר	יהוד	סטודנט - לא עובד
עילית	נקבה	הוד השרון	בייביסיטר - משרה חלקית
גיל	זכר	נהריה	סטודנט למכינה - לא עובד
עדי	זכר	ירושלים	לא עובד

הערה: צעירים בגילאי 20-23.

שיטת האסוציאציות החופשיות

החידוש המתודולוגי שלנו (בכל הנוגע למחקר דורי ולמחקר בקבוצות מיקוד) הוא הדגש על שיטת האסוציאציות החופשיות, שמקובלת בעיקר במחקר בתחום המותגים - "מה זה מזכיר לי".⁵⁷ לצורך כך בנינו רשימה של כ-200 מושגי מפתח תרבותיים מרכזיים, שיהוו את הבסיס לאסוציאציות. רשימת המושגים/מילים גובשה אחרי סינון מושגים באמצעות ראיונות אישיים עם מרואייני העל. הושארו רק מושגים שלא הזמינו תשובות שטחיות וצפויות.

מחקרים הוכיחו שהאסוציאציה החופשית עשויה לגלות עולמות תוכן תרבותיים משותפים, והיא יעילה במיוחד במחקרים שעוסקים בדימויים, תפישות עולם וסגנונות חיים.⁵⁸ במילים אחרות, כיוון שהאסוציאציה עולה באופן ספונטני, ללא כל תיווך (היא אינה תשובה לשאלה סגורה או פתוחה), יש בה ערך מוסף בכל הנוגע למהימנות התשובות ולחדירה לעומק התודעה (קשה יותר לנשאל לרצות את השואל בתשובות צפויות). היא דומה במובן זה לשיטה הפסיכואנליטית של ניתוח חלומות, ציורים או כתמי דיו. זהו מעין "פיתיון" לנחקר, שנועד "לדוג" את תת התודעה שלו, כלומר מחשבות ודעות בלתי מתווכות.

שיטת האסוציאציות במחקר זה נועדה לא רק לאתר עמדות והשקפות עולם, אלא גם לאמת ולאושש את ההשערות שלנו לגבי קוד ערכים (כפי שעלו בראיונות). האסוציאציות גם מיועדות להדגים ולפרט את ההכללות שנמצאו בכלים אחרים.

שאלוני האסוציאציות הועברו בשתי שיטות משלימות:

- שאלון מהיר שניתן למדגם מקרי של 300 סטודנטים באוניברסיטה, כ"מחקר גישוש" לסינון המושגים.
- שאלון אסוציאציות, שניתן לקבוצות מיקוד אינטרנטי (על פי סלקציה מבוקרת של חברת פאנלס).

מושגי המפתח ממוינים לפי א-ב:

אבא; אבטלה; אדם-בוגר; אדם-חזק; אדם-חלש; אדם-עצמאי; אהבה; אוהבת; אויב; אוניברסיטה; אחי; אידיאולוגיה; איחורים/ לאחר; איכות-הסביבה; אינטימיות; אינטרנט; אכילה; אכפת לי; אלכוהול, אמא; אני; אני יכול להרשות לעצמי...; אני רוצה; אני שונא; אני...; אפשרויות; אשכנזים/מזרחים; את/אתה; אתם...; בגדים חדשים; בגידה; בדיחות; בוס; בזבוזים; בחירות; בחירת-מקצוע; ביטחון; ביטחון-עצמי; בילוי; ביקורת; בית; בית-מלון; בית-ספר; בית-קפה; בכי; בנים/בנות; גירושים; דאגה; דיאטה; דיכאון; דימוי-עצמי; דיסטנס; דרום-אמריקה; דת; הומואים ולסביות; הומור; הוצאות; הורות; הייתי רוצה להיות; הימורים; היסטוריה; היררכיה; הישרדות; הכנסה; הצבעה בבחירות; הצלחה; הצעת-נישואין; השקעה; התבגרות; התבגרות-מוקדמת; התלבטות; התמסדות; התנדבות; ויכוח; זהות; זוגיות; חבר/ה; חברים; חברות; חברה; חברות; חברים; חד-הוריות; חו"ל; חומרנות; חופש; חיים בחו"ל; חילוני/רתי; חינוך; הסכון; חרדים; חתונה; טיסה; טיפוח-גוף; טיפול-פסיכולוגי; טלוויזיה; טעם טוב; ידידות; יהדות; יום-הולדת; יזיז/ה; יחסי הורים-ילדים; ילדותיות; ימין/שמאל; ירושה; ישראל; ישראלי; כף-ל; כישלון; כסף; לא אכפת לי; לא מתאים לי; להיות בקשר; לוותר; לחץ; לידה; לימודים; לעזוב; לעמוד בלוח-זמנים; לתת; מאמץ; מגורים-בחור"ל; מדינה; מדינת-ישראל; מדקא אותי; מדרוך; מודעות; מוסר; מועדון; מורה; מותגים; מותרות; מזרח-רחוק; מחאה; מכונת; מכעיס-אותי; מנהיגות; מנהל; מסיבה; מעורבות; מערכת-יחסים; מפלגה; מצוקה; מראה חיצוני; מריבה; משבר; משחקי-מחשב; משמח אותי; משעמם אותי; משפחה; נופש; ניו-אייג'; נימוס; נישואים; ניתוחים-פלסטיים; נמאס לי; נעליים; נשים-גברים; נתינה; סבא/סבתא; סוציאליזם; סטודנט; סיגריות; סלבריטאי; סלולרי; סליחה; סמים; סמכות; ספורט; סקס; עבודה-גמישה; עבודה-קבלנית; עבודה-קשה; עבודת-החלומות; עדה; עונש; עזיבת בית-ההורים; עזרה; עיתונים; עלויות; ערבים; פאב; פוליטיקה/פוליטיקאים; פופולריות; פורנו; פייסבוק; פינוק; פמיניזם; פסיכולוגיה; פער-עדתי; פראייר; פרטיות; פרסום; צבא; צעיר; צ'ק; קבלת-החלטות; קוסמטיקה; קושי-בחיים; קל-ל; קניון; קניות; קעקועים ופירסינג; קפיטליזם/ סוציאליזם; קריירה; קשה-ל; קשר; רגישות; רדיו; רווקות; רוחניות; רוסים; רוצה; ריאליטי; רינגטון; ריקודים; רשימת-מוזמנים; שותפות; שינוי; שירות צבאי/ אזרחי; שירותים; שכר-הוגן; שלי; שואה; שפה; תל-אביב; תלמיד; תמיכת-ההורים; תסכול; תרמילאים.

שליבים בתהליך המחקר בקבוצת המיקוד האינטרנטי:

א. המשתתפים נכנסים במהלך 20 דקות ראשונות של הפעילות ל"חדר וירטואלי" ועונים (באופן אישי) לשאלות שהוכנו מראש על ידינו. המשתתף נחשף לשאלה חדשה, רק אחרי שענה על השאלה הקודמת שניתנה לו/ה. השאלות כללו 20-25 מושגים/מילים שעליהן נדרשו המשתתפים להגיב באופן חופשי וספונטני.

נוסח הפניה:

ברוכים הבאים לחדר המחקר הוירטואלי!

לפניכם רשימת מושגים/ מילים.

תארו במשפט אחד או שניים מה עולה לכם כראש כאשר אתם נתקלים במילים הבאות (חשיבה חופשית, אסוציאטיבית של תחושות, זיכרונות, עמדות, ערכים וכל דבר אחר שעולה לכם בשליפה).

חשוב מאוד לכתוב במדויק, ללא עיבוד ועריכה, את האסוציאציות, המחשבות והרגשות שעולות לכם כתגובה למושג. כלומר להביא את התחושה המיידית כלשונה. אנחנו מבקשים מאוד תגובה מהירה ומעבר זריז (1-2 דקות) למושג הבא. זה חשוב לנו כדי שהתשובה תהיה ספונטנית.

ב. לאחר מענה לשאלה, נחשפת למשתתף השאלה הבאה וכן התשובות שנתנו חברי הקבוצה האחרים לשאלה עליה כבר השיב/ה.

הערה: המשתתפים יכולים להכיר זה את זה באמצעות שם פרטי, תמונה ואיזו אמירה אישית, שהיא מעין תעודת זהות מילולית הקשורה לנושא הקבוצה.

מספר דוגמאות:

ענבל, בת 26 מפתח תקווה, סטודנטית להנדסת תעשייה: מרגישה שונה מהוריי בכך שאני לא כל כך ממהרת לבחור את המקצוע שלי לחיים.
 הדר בת 27 מכפר סבא, מערכות מידע: מרגישה שונה מהורי בכך שאני יותר ספונטאנית ויותר רודפת אחרי אתגרים.
 אוהד, בן 33 מאשדוד, סטודנט: מרגיש שונה מהוריי בכך שאני לא מעוניין להתמסר בגיל צעיר.
 אסף, בן 28 מחדרה, רו"ח: מרגיש שונה מהוריי ברמת הפתיחות שלי.
 לימור, בת 23 מראשון לציון, סטודנטית למדעי ההתנהגות ומזכירה: מרגישה שונה מהוריי בכך שפחות פשרנית, יותר מורדת.

המשתתפים מוזמנים להגיב באופן חופשי לתשובות חבריהם לקבוצה. זו גם ההזדמנות של המנחה (חוקר) לשלב שאלות, שלא הוכנו מראש, כדי לקדם את הדיון, להבהיר ולמקד דברים ולדרבן את המרואיינים להיפתח ולספר דברים אישיים יותר. שאלות המנחה גם יוצרות שיח משותף, שמחבר את הנשאלים ויוצר אינטראקציה שחושפת עוד כמה נדבכים.

הערה: הניסיון הוכיח שלא תמיד האסוציאציה הניבה את המצופה. לפעמים היא הולידה תשובות טריוויאליות, והיו פעמים שניכרה גם רציה חברתית (רצון לענות על פי ציפיות). אבל ברוב המקרים התשובות היו כנות ומעניינות.

דוגמאות לתשובות בקבוצת מיקוד אינטרנטיות - אסוציאציה למילה "ויכוח":
 ניר: דיון ועמידה על שלך.

תומר: מנסה להתחמק ממנו, לעיתים אין בררה.

מנחה: תומר, מדוע להתחמק מויכוח? לפעמים ויכוח טוב לחדד דברים, ואולי לא? ומה עם להתווכח עם אנשים שיח להם עמדות לא הכי יפות, כמו אנשים עם דעות קדומות. למה לא לנסות לשכנע אותם? אנה הסבר מה עמדתך בנושא ונשמח אם גם אחרים יצטרפו לתשובות הללו, למרות שיכול להיות כאן קצת ויכוח (:

תומר: ת'אמת יש ויכוחים רצויים וחשובים כמו פוליטיקה. אבל השיח פה בארץ הפך להיות שיח לא מכובד והרבה פעמים גם על שטויות כמו מקומות חנייה, ריב טפשי על כסף וכו'.. במיוחד בקיץ אנשים עצבניים.

מיכל: כשמצליחים להתווכח בלי לערב בזה אגו ורצון לנצח אפשר ללמוד ולגדול מזה

אינה: לעמוד על שלך, להביע דעה, דעות שונה מהאחר, להוכיח שאתה צודק

רויטל: ויכוח - הזדמנות לאדם להסביר למה הוא פועל בדרך שהוא פועל בניגוד לדרך המקובלת.

דוגמאות לתשובות בקבוצת מיקוד אינטרנטיות - אסוציאציה למילה "לתת":
 ניר: מכל הלב ומאהבה.

תומר: עושה טוב על הנשמה.

רויטל: ההורים שלי ניסו לחנך אותי שלקבל חשוב יותר מלתת. מאז שיצאתי לעצמאות אני מחנכת/מלמדת את עצמי שלתת זה הרבה יותר כיף מלקבל. לצערי אני קצת לוקחת את זה לקיצוניות אך עדיין אני מאמינה שלתת זה חשוב מלקבל.

מנחה: רויטל, למה את מתכוונת ב"לוקחת את זה לקיצוניות"? האם תוכלי להסביר או לתת דוגמא?

רויטל: לתת מעבר למה שיש... סוג של להגזים בנתינה כדי מעין למרוד במה שההורים לימדו

בשלב השלישי בתהליך המחקר בקבוצת המיקוד האינטרנטית המשתתפים יוצאים לחצי שעה הפסקה - אתנחתא המאפשרת למנחה (חוקר) להתרשם באופן כללי מהתשובות (ניתוח ראשוני) ולהעלות שאלות והבהרות - אישיות או קבוצתיות. לאחר ההפסקה חוזרים המשתתפים כדי: (1) להגיב על פניות אישיות של המנחה (חוקר) או של משתתפים אחרים. (2) לענות על שאלות שהמנחה (חוקר) הפנה לכלל המשתתפים. אלה שאלות שמחדדות דברים לא מובנים או מעלות תובנות מעניינות לדיון קבוצתי.

דוגמאות לשאלות הבהרה ולתשובות להן:
 מנחה: האם אתם מחשיבים את ההורים כ"חברים"?
 טל: כן, ברגע שעוברים את "שגעת" גיל ההתבגרות מבינים שההורים הם החברים הכי טובים, רוצים תמיד את טובתו בלי הטיות אינטרסנטיות נסתרות.
 הילה: כן, בגיל מבוגר יותר מבינים גם את הצד של ההורים ואז יותר מתחברים אליהם ומרגישים פתוחים איתם יותר.
 רעות: ככל שאתה גדל, אז ההורה מרגיש פחות צורך להיות סמכותי ויותר מתנהג כחבר והוא עצמו משתף אותך בלבטים שלו בחוויות שהוא עובר מה שגורם לך להיפתח יותר.
 מאיה: בדיוק כמו שכתבו מעליי. הקשר בין ההורים מתחזק אחרי שעוברים את גיל ההתבגרות ובמיוחד כשעוזבים את הבית.
 הדר: לא. להורים אני מספרת דברים שונים מלחברים.
 ענבל: לא.
 עוזי: הורה הוא לא חבר, אבל יכול להיות שהיחסים לפעמים יהיו חבריים

מנחה: הרבה מכם כותבים על אהבה וקרבה. האם אתם חשים שהחברים משמשים לעיתים כקבוצת תמיכה אינטימית? אם כן, האם תוכלו לתאר סיטואציה כזו?
 ענבל: לא אינטימית במובן של מינית. כן קרבה במובן הכי משפחתי שיש. תחליף להורים ואחים כשאלה רחוקים.
 אסף: חברים תומכים ברגעים הקשים ובמקומות שיש שאלות חשובות להמשך החיים...
 הדר: ממש קבוצת תמיכה, במיוחד ברגעים הקשים.
 עוזי: סוג של קבוצת תמיכה, כן.
 הדר: קבוצת תמיכה בהחלט, אפילו סוג של פסיכולוג.
 רעות: מסכימה איתם, קבוצת תמיכה לכל דבר, אפשר לחשוף בפניהם את הדברים האישיים ביותר ולקבל עצה ממישו שעובר לפעמים אותו דבר ומכיר אותו.

השלב הרביעי בתהליך המחקר בקבוצת המיקוד האינטרנטית מתרחש לאחר 24 שעות. חברי הקבוצה מוזמנים לחזור לחדר הוירטואלי ולענות על שאלה או שתיים מסכמות, שהוכנו על ידי המנחה (חוקר). התשובה שלהם לוקחת בחשבון את התרשמותם מכלל הדיון (כל השאלות והתשובות של כל החברים).

דוגמאות לשאלות מסכמות:
 האם לדעתכם כל נושא הזוגיות, האהבה, הסקס והמשפחתיות הולכים לכיוון טוב או רע יותר (בהשוואה לעבר)? נסו גם להסביר מדוע.
 לו היה לכם מלאך שיכול להגשים שלוש משאלות בתחום הפוליטי - חברתי. מה הייתם מבקשים ממנו?

השלב החמישי והאחרון בתהליך המחקר בקבוצת המיקוד האינטרנטית כולל את ניתוח הדיון (שאלות ותשובות) על ידי החוקרים. התהליך אינו דומה לניתוח סקר כמותני שבו סופרים תשובות ומגלים שכיחויות והתפלגויות. כמעט אף פעם אין הסכמה בין המרואיינים על מושג, שהרי כל אחד מביא איתו לשאלון רקע שונה ומטען שונה. יתר על כן, התשובות מתווכחות באינספור משתנים, כגון גיל, נישואים, מקום מגורים, רקע השכלתי וחוויות אישיות שכל אחד חווה בחייו הפרטיים. נדרשת אפוא עבודה של ניפוי המוץ מהתבן. לפעמים דווקא משפט חריג, אבל ממוקד ורגשי, של אחד המרואיינים, חושף מציאות חשובה. צריך לעבד את המידע עם הרבה שכל בריא (common-sense) ועם אינטואיציה סוציולוגית, וכמובן להצליב ממצאים עם הממצאים בשיטות המחקר האחרות.

משובים מהציבור וקבוצות שיה מונחות

כדי לתקף את ממצאינו ואת התובנות שהסקנו מהם, העלנו את פרקי המחקר לאינטרנט, כטיטות, מייד לאחר כתיבתם. כך התאפשר לנו לקבל משובים מהציבור בזמן אמת, להוסיף, לתקן ולכיייל את ממצאי המחקר תוך כדי התקדמותו.

ראיונות שנערכו איתנו בכלי התקשורת השונים הגדילו את החשיפה לתוצאות הביניים של המחקר והוסיפו לנו

כמו כן נפגשנו לשיחות עם קבוצות של צעירים (בעיקר סטודנטים) ושל אנשים רמי דרג ממגוון תחומים בשירות הציבורי והפרטי: בכירים בכוחות הביטחון, מנהלי כוח אדם ומנכ"לים בתחום העסקי, יועצי זוגיות והורות, סגל מנהלי ואקדמי במוסדות להשכלה גבוהה, מורים ומנהלים בבתי-ספר תיכוניים, פסיכולוגים, עובדים סוציאליים ועוד. המפגשים הללו, שלרוב לוו בהרצאה על ממצאי המחקר, אפשרו לנו לחוש את הדופק בשטח, לקבל ביקורות והמחשות ולהבהיר עובדות ותובנות. המחקר וכתיבתו ערכו כשלוש שנים, שהיו עבורנו מסע מפרך אבל גם מרתק.

מפגשים וקבוצות שיח

מוסדות אקדמיים

אוניברסיטת חיפה (סגל אקדמי)
 המכללה האקדמית תל אביב-יפו (ארגון יום עיון בנושא צעירים ביוזמת המכללה)
 המרכז הבינתחומי הרצליה (שני מפגשים עם מנהלים בכירים במשק)
 המכללה האקדמית ספיר (סגל המרצים וההנהלה)
 המכללה האקדמית בית ברל (סגל המרצים וההנהלה)
 בית הספר לרפואה, הטכניון (סגל המרצים)
 המכללה לביטחון לאומי (מספר מפגשים עם חניכים וחברי סגל)
 בית הספר לניהול וכלכלה, האקדמית תל אביב יפו (במסגרת יום עיון שעסק בלמידה בעולם משתנה)
 אוניברסיטת חיפה, החוג לעבודה סוציאלית (סגל החוג)
 המכללה האקדמית גורדון (סגל המרצים)
 המכללה האקדמית רופין (סגל המרצים וההנהלה והרצאה נוספת למדריכים והמנחים הקלינים בבית הספר לסיעוד)
 המכללה האקדמית אורנים (כנס בנושא יצירתיות בהוראה)
 המכללה הטכנולוגית רופין (סגל המרצים וההנהלה)
 פורום המאבחנים בהשכלה הגבוהה (מאבחנים מכל המוסדות)
 החטיבה הפסיכיאטרית, המרכז הרפואי רמב"ם (סגל)
 המכללה האקדמית אחווה (מפגש עם מרצים במסגרת כנס על לשון ולמידה)

גופי מחקר

המכון למחקרי ביטחון לאומי (ועידת מקבלי החלטות של הדור הבא)
 מכון ואן ליר (במסגרת מפגשים על נושא "נישואין וגירושין בישראל")
 מוסד נאמן למחקר מדיניות לאומית, הטכניון (מספר מפגשים של חוקרים בכירים ושל מוזמנים מבחוץ)
 מרכז דרו לחשיבה צבאית בינתחומית (בכירים במערכת הביטחון)

מרכזי השתלמויות, הכשרה ולימוד מקצועי

מרכז חדרונות הידע, הטכניון (במסגרת פורום המנהלים לחדרונות)
 בית הספר המרכזי להכשרת עובדי רווחה, רמת גן (במסגרת השתלמות לעובדי רווחה)
 המחלקה לחינוך, עיריית חיפה (עובדי המדור להעצמה חינוכית)
 מכון מופת (מרצים ומנחים בהתמחות טכנולוגיות מידע ותקשורת)
 מרכז מנדל למנהיגות (ראשי תנועות הנוער בארץ)
 עמותת אלומה, אבן יהודה (השתלמות רכזי תוכנית 'הדבר הבא' - פיתוח וליווי תכניות מתמחים)
 מרכז צעירים, כפר סבא (מתמחי התוכנית 'הדבר הבא', עמותת אלומה)
 מרכז צעירים, רחובות (מתמחי התוכנית 'הדבר הבא', עמותת אלומה)
 ארגון פרח (מדריכים בכירים והנהלה)
 מנהלים ומורים למתמטיקה ומדעים במחוז חיפה
 סמינר הקיבוצים, המרכז להורות ומשפחה (כנס שנתי למנחי הורים ולאנשי מקצוע העובדים עם הורים)
 קרן גרוס לקידום חיילים משוחררים (מפגש עם חיילים לקראת שחרור מצה"ל)
 עמותת שלומית (סגל ומדריכים)
 בית ברל (קורס דירקטורים)

המחלקה לשיירותים חברתיים, טירת הכרמל (עובדים ומנהלים)
האגודה לקידום העבודה הסוציאלית, חטיבת הגמלאים (עובדים סוציאליים גמלאים)
מתאמי התנדבות ברשויות המקומיות
רכזי תרבות בתנועה הקיבוצית
אחיות טיפת חלב בירושלים
המרכז להורות משמעותית באשדוד (כנס פתיחת שנת לימודים להכשרת מנחי קבוצות הורים)
מרכז הספר והספריות
קהילות מורים (במסגרת היחידה למצוינות של עיריית חיפה)
מטפלים ויועצים בתחום החינוך לנוער מהצפון
מורים (במסגרת פרויקט עתידים בתיכונים ובצה"ל)
מורים ומחנכים בציבור הדתי (במסגרת כנס ירושלים ה-13)
עובדי מערכת החינוך של עמק חפר
רכזי בוגרים בפנימיות ובכפרי נוער
אנשי חינוך (במסגרת כנס מרכז כדר)
מנחים לחינוך ערכי (של בתי ספר על יסודיים בנתניה)
רופאים בכירים ומנהלים בבתי חולים (במסגרת השתלמות של מרכז הידע לחדשנות של הטכניון)

גופים ציבוריים ומשרדי ממשלה

משטרת ישראל (פרויקט מחקר נפרד בהזמנת המשטרה, שכלל סקרים, מפגשים וראיונות עם שוטרים, נגדים וקצינים מכל הדרגים)
משרד החוץ (הצוות האסטרטגי של המשרד)
משרד מבקר המדינה (עובדי המשרד ברחבי הארץ ומנהליו)
משרד החינוך, וועידת החינוך השניה (מנהלים ובעלי תפקידים ממחוז צפון)
ממ"ם (מרכז המחשבים ומערכות המידע), חיל תקשוב צה"ל (הסגל הבכיר)
שב"כ (מפגש עם מנהלים בכירים בארגון מפגש עם משאבי אנוש ומפגש נוסף עם מחלקת הדרכה)
ספר טייסת F16, חיל האוויר (במסגרת מב"ל נכתבה עבודה בהנחייתנו, שעסקה בטייסי חיל האוויר מדור ה-Y. העבודה התבססה על ראיונות)
אוגדה 36, צה"ל (מפקדים)
ראשי אגף משאבי אנוש מכל חיילות צה"ל (בדרגות אל"מ-תא"ל)
איגוד המוזיאונים (מפגש עם מנהלי מוזיאונים, במסגרת דיון על דפוסי פנאי בחברה משתנה)
שירות בתי הסוהר (מנהלי בתי הסוהר ובכירים בשירות)
התנועה הקיבוצית (מפגש אחד במסגרת הכנס השנתי של הנהגות הקיבוצים - 500 נציגים; מפגש שני עם כ-100 רכזי פנאי בקיבוצים)
האגודה להתנדבות: שירות לאומי/ אזרחי (צוות ההנהלה הבכירה)
בוגרי הפנימיה הצבאית בחיפה (במסגרת יום עיון על שירות צבאי)
רשת אורט (בכירי הרשת בעולם)
קהילות ישראלים בתפוצות (במסגרת כנס שנתי, בחסות משרד החוץ)
קבוצת תובעים כלליים מהמדינות השונות של ארצות הברית.
כנס תל אביב לחינוך מתקדם (אנשי חינוך)
מנהלים של מרכזי צעירים במועצות המקומיות

חברות וגופים עסקיים וכלכליים

חברת הון סיכון PineApp, הרצליה (פורום מנהלי משאבי אנוש בחברות הייטק)
חברת עורכי דין ארדניסט בן נתן ושות' (עובדי המשרד ומנהליו)
בנק דיסקונט (מנהלי שיווק וצוותי אסטרטגיה)
רשות שדות התעופה (עובדים ומנהלי חטיבת המבצעים)
חברת שטראוס (בכירים במחלקת משאבי אנוש)
חברת קלסברג (מנהלי החברה)
החברה למשקאות (מנהלי משאבי אנוש)
חברת אלעל (מנהלי מחלקות הדיילים)

משרד פרסום אדלר-חומסקי (מחלקת ניהול לקוחות)
 בזק (מהנדסים והנהלה בכירה - שני מפגשים)
 חברת Freescale Semiconductor (צוות ניהול)
 חברת וורלדמייט (הנהלה)
 חיפה כימיקלים (מנהלים)
 ועידת גלובס - שוק ההון
 חברת Payoneer (בכירים)

מפגשים לקהל הרחב

מוזיאון ארץ-ישראל (במסגרת סדרת הרצאות)
 המרכז האזרחי לתרבות חברה וכלכלה (במסגרת סדרת הרצאות)
 מרכז אמהות של עיריית ירושלים (מפגש עם 60 אימהות צעירות)
 ועידת ירושלים להורים (מנחי הורים ואנשי מקצוע שעובדים עם הורים)
 רוח על הבר (מפגש עם תושבי חיפה)
 עמותת בשביל החיים - משפחות שכולות לצעירים שהתאבדו
 שדה בוקר (הרצאות לקהל הרחב)
 הרצאות לגמלאים ביד לבנים רעננה (במסגרת סדרת הרצאות)
 מעגלי נשים (מפגשים עם אימהות צעירות)
 הרצאה לצעירים בפאב ברמת החייל
 מפגש עם הגיל השלישי (בקיבוץ מעגן מיכאל)
 צעירים בוגרי ארגון LEAD
 כנס אילת הראשון לצעירים
 כנס ירושלים מדברת הגיל הרך (מטפלות ואנשי מקצוע שעובדים עם הורים צעירים)

הערה: הטבלה מתערכנת באופן שוטף.

תצפיות משתתפות

בשלב מוקדם של המחקר הבנו, שכדי להבין לעומק את עולמם של הצעירים וליצור לעצמנו פנורמה רחבה, אנחנו חייבים גם להתבונן עליהם בסביבתם הטבעית. תצפיות כאלה נועדו לאפשר לנו הן להאזין לשיחותיהם מהצד והן להתבונן בשפת הגוף ולהבין סצנות בעלות אופי צעיר כדוגמת בילוי במועדונים ובברים, טיולי תרמילאות, קניות ומסיבות ריקודים.

התצפיות נערכו בעיקר במוקדים הבאים:

א. אוניברסיטת חיפה (מקום עבודתנו).

ב. תל אביב. עברנו לגור בדירה שכורה בעיר. תל אביב היא עיר צעירה, שכוללת בתוכה עשרות אלפי צעירים ישראלים (יש הטוענים שכמעט כל צעיר חילוני בישראל חי תקופה מסוימת בעיר הגדולה). המעבר הזה אפשר לנו נגישות יומיומית להוויה צעירה ובעיקר למקומות עבודה ובילוי של צעירים.

ג. מוקדי תרמילאות. נסענו לאי פנגאן בתאילנד ובילינו בו במשך חודש שלם (ספטמבר 2012). קו-פנגאן, אי מסיבות הירח, נחשב לאחד ממוקדי הבילוי הפופולריים ביותר בקרב צעירים בעולם המערבי בכלל ובישראל בפרט. בתאילנד מבקרים בכל שנה כ-120,000 תיירים ישראלים, מתוכם כ-60,000 צעירים מגיעים לאי זה. במהלך שהותנו במקום גם ראינו ישראלים המתגוררים קבוע באי וכן צעירים שבאו לחגוג ולנפוש.

כמו כן, ביקרנו בבית חב"ד וסוכנות הטיולים 'סוויסה' בקטמנדו ובפוקרה, נפאל; בבתי חב"ד בבנגקוק, פוקט וקו-סמוי בתאילנד; בבית חב"ד באוניברסיטת NYU בארה"ב; בבתי חב"ד בניו דלהי ופונה, הודו ובאזורי המסיבות

צילום תיעודי

כלי מחקרי נוסף, שמשמש אותנו במחקר, הוא הצילום התיעודי. מידע חזותי אוצר בתוכו תובנות סוציולוגיות למכביר ומהווה כלי חשוב לאילוסטרציה של מאפיינים תרבותיים (שפת גוף, תרבות עיצוב, וכדומה).

במחקר צילמנו מאות תמונות של צעירים במעגלי חיים שונים ובסיטואציות אופייניות לחייהם: פנאי, עבודה, לימודים, מילואים, משפחה ועוד. כמו כן קיבלנו מאות תמונות מצלמים חובבנים ומקצועיים וכן מאגודות הסטודנטים באוניברסיטת חיפה ובאוניברסיטה העברית בירושלים, מדובר צה"ל ומחברת Peles Group המתמחה באירגון אירועים לסטודנטים. מקצת מהתמונות הוצגו בתערוכה שהתקיימה במכללת תל אביב ולוותה יום עיון בנושא "דור ה-Y בהשכלה הגבוהה". חלק מהתמונות מלווה את הטקסט בדוח המחקר, הן כמידע אמפירי בפני עצמו והן כאילוסטרציה לטקסטים.

טקסטים ספרותיים

המיון הדורי העסיק עד היום במיוחד את אנשי הספרות, הקולנוע והטלוויזיה (מבקרים, חוקרים וחובבי אמנות ותקשורת), משום שהוא מהווה כלי לקטלוג השפע ההולך ומתגבר של היצירות. הוא גם מאפשר דיון רחב יותר על שינויי הזהות והערכים בחברה הישראלית. כל דור, או "משמרת" (כפי שנוהגים לכנות זאת בחקר הספרות) מצטיין לדעת החוקרים בסגנון לשוני, בתפיסה ייחודית של המציאות החברתית, במוקדי-עניין ואף בסוג גיבורים טיפוסים.

התסיסה הספרותית הבלתי פוסקת בישראל, אפשרה לחוקרי הספרות ולמבקריה, לא רק להבין (לרוב טוב יותר מחוקרים מדיסציפלינות אחרות) תמורות תרבותיות רחבות - אלא גם להיות התצפיתנים הקדמיים ביותר של מהלך השינוי החברתי - אלה המוסרים מידע חדש ומעניין ב"זמן-אמת".

רוב ה"סופרים הדוריים" בונים את העלילה סביב גיבור בן-דמותם או בן דמות חבריהם, המהווה מעין אב-טיפוס דורי. "הוא הלך בשדות" של משה שמיר הוא דוגמה מופרת. גיבורו, אורי, המ"מ-הפלמ"חניק והקיבוצניק, נבנה כדמות-מפתח (אמנם בעלת רבדים סטריאוטיפיים במקצת) של בני-דורו. כאשר הומחז הרומאן והוצג ב-1948 בתיאטרון הקאמרי, כתב המבקר י.מ ניימן "בדבר השבוע": "לא היה חיץ בין הבמה והקהל. בתוך הקהל נכחו הרבה פלמ"חניקים וחיילים. והיה דומה, כאילו אורי ויילי וג'ינג' ומיקה ורות'קה ירדו אל הקהל, וכמה מאנשי הקהל עלו על הבמה. הזדהות גמורה".

ספרות הפרוזה אינה מילייה ההתבטאות הטבעי של דור ה-Y, משום שהם אינם נוטים לכתוב טקסטים ארוכים ובוודאי לא לקרוא טקסטים ארוכים. עם זאת, קיימים מספר ספרי מפתח, החביבים במיוחד על צעירים, והמשקפים בצורה נאמנה את הקוד הערכי שלהם. כך למשל, הרומן של ג'וליה פרמנטו, "ספארי".

הסופר המייצג, החשוב והפופולרי ביותר של הדור בישראל הוא אילן הייטנר. הייטנר (נולד ב-11 באוקטובר 1970) הוא סופר, תסריטאי ובמאי קולנוע ישראלי. ב-1998, כשהוא צעיר בשלהי שנות העשרים לחייו, נתקל בקשיים רבים בפרסום ספרו הראשון, "חוכמת הבייגלה", כאשר לא מצא הוצאת ספרים שתהיה מוכנה להדפיסו. לבסוף השקיע כספים והדפיס את הספר עצמאית. רק לאחר שמכר 10,000 עותקים, הסכימה הוצאת הספרים "מודן" להפיץ את הספר.

עלילת "חוכמת הבייגלה" מתרחשת בסוף שנות ה-90. הספר מביא את קורותיו ומחשבותיו של גולן, צעיר תל אביבי בסוף שנות ה-20 לחייו, ובפרט את סיפור מערכת היחסים שלו עם בחורה בשם דקלה, אותה הוא מכנה "ברבלה". הספר מתחיל ומסתיים ביום בו נקבר אחיה של דקלה, חייל שנהרג בתאונת אימונים, אך רובו עוסק באירועים שקרו למספר בשנה האחרונה.

לאחר הצלחת הספר עבר הייטנר לניו יורק, שם לקח קורסים בקולנוע באוניברסיטת ניו יורק, התמקצע בתחום וחזר לישראל עם תסריט הקולנוע של "חוכמת הביגלה", שאותו הפיק וביים בעצמו ב-2002 בתקציב דל. מאז הספיק לפרסם עוד מספר ספרים, ובכלל זה "ספר פולחן" נוסף שהפך למסמך סוציולוגי מרתק: "מלך החומוס ומלכת האמבטיה". הן "חוכמת הביגלה" והן "מלך החומוס ומלכת האמבטיה" חשובים פחות בהיבט העלילתי. עיקר הכוח והחשיבות שלהם הוא ביכולתו של הייטנר לשקף (גם בסגנון הכתיבה) את עולמם המבולבל והילדותי של דור ה-Y - צעירים שלא מצליחים להתמסד ולמצוא את דרכם העצמאית בחיים.

שירים ופזמונים

כוכבי זמר ופזמון, בעיקר מתחום הפופ, הרוק והמוזיקה האלקטרונית העכשווית, נחשבים בכל העולם למעצבים ושגרירים כאחד של תרבות צעירה. בעולם הגדול מוכרים אינספור להקות קצב וכוכבי זמר שהשפעתם על תרבות הצעירים היתה עצומה. רבים מהם ניסחו תודעה וסגנון חיים של דור שלם. אלביס פרסלי, קליף ריצ'רד, האבנים המתגלגלות, הביטלס, סגול כהה, ג'נסיס, מייקל ג'קסון, מדונה וליידי גאגה הן דוגמאות בולטות. גם בישראל קיימת השפעה גדולה למלחינים ובעיקר לתמלילנים שמדברים ב"שפה צעירה". אריק איינשטיין, שלום חנוך, מאיר אריאל, יעקב רוטבליט, עלי מוהר, שלמה ארצי ואהוד בנאי הם דוגמאות לפזמונאים שהרבו להשתמש בסלנג ודפוסי דיבור צעירים. גם הנושאים המאפיינים את הפזמונים שחיברו משקפים את עולמם של הצעירים הישראלים באותה תקופה. רוב המידע על השירים והטקסטים עצמם נדלו מתוך האתרים "שירונט" ו-mooma.

תיאטרון, קולנוע וטלוויזיה

הקולנוע הישראלי מלא וגדוש בסרטים שנוגעים בעולם הנעורים והבחרות בארץ - רובם עוסקים בתרבות הצבאית, בקיבוץ ובהוויה התל אביבית. מקצתם הפכו לדוקומנטים היסטוריוגרפים וסוציולוגיים חשובים, המשמשים מראה לרוח הזמן והתקופה. כך למשל: "הם היו עשרה" (1960), "חבורה שכזאת" (1963), "הוא הלך בשדות" (1967), "התרוממות" (1970), "מציצים" (1972), "חגיגה בסנוקר" (1975), "אסקימו לימון" (1978), "מסע אלונקות" (1978), "הלהקה" (1979), "יוצאים קבוע" (1979), "דיזינגוף 99" (1979), "שפשוף נעים" (1981), "נועה בת 17", (1982), "צלילה חוזרת" (1982), "סבבה" (1983), "רומן זעיר" (1984), "הרימו עוגן" (1985), "קוקו בן 17" (1985), "שתי אצבעות מצידון" (1986), "בלוז לחופש הגדול" (1987), "בלוז לקיץ" (1988), "תל אביב לוס אנג'לס" (1988), "אחד משלנו" (1989), "שדות ירוקים" (1989), "שורר" (1991), "החיים על פי אגפא" (1992), "סיפורי תל אביב" (1992), "שירת הסירנה" (1994), "חולה אהבה בשיכון ג'" (1995), "צעירים לנצח" (1996), "עפולה אקספרס" (1997), "חוכמת הביגלה" (2002), "האסונות של נינה" (2003), "מדורת השבט" (2004), "הבועה" (2006), "בופור" (2007).

בשנים האחרונות הופקו בישראל לא מעט הצגות תיאטרון וסרטים, שעוסקים בהווי הצעירים בארץ, הן במסגרת של תיאטרון קולנוע מסחריים והן במסגרות של לימודי תיאטרון וקולנוע בבתי ספר תיכוניים ובמכללות על-תיכוניות (מקצתם הוצגו בפסטיבלי תלמידים וסטודנטים). ההצגות והסרטים הללו שמשו אותנו כחומרי גלם אתנוגרפיים משלימים (רשימת ההצגות והסרטים שמשו אותנו מופיעה ברשימה הביבליוגרפית).

גם בערוצי הטלוויזיה הישראלית הופקו והוקרנו במהלך ההיסטורי לא מעט סרטים וסדרות תיעודיות דרמטיות ומוזיקליות, כמו גם מגזינים טלוויזיוניים, שעסקו בעולמם של רווקים צעירים בישראל בגילאי התיכון ואחרי הצבא. הידועות והמשפיעות ביותר בערוץ ה-1 הן "לול" (1970-1972), "חדווה ושלומיק" (1971), "החופש האחרון" (1989), "לא כולל שירות" (1990-1993), "תלויים באוויר" (1994).

סדרות על צעירים נעשו פופולריות בכל רחבי העולם מאז שנות השמונים. הם גרים יחד, מחפשים עבודה, אהבה ובעיקר את עצמם ומשתדלים לחיות את הרגע. הם לא יכולים וגם לא מעוניינים להתמסד. כאשר מופיעה סדרת

טלוויזיה פופלרית שעוסקת בחיים של צעירים, קל וחומר מספר סדרות, הן משקפות את עולמם ויחד עם זאת יש להן גם השפעה עליו. רוב הסדרות הפופולריות הפכו לכאלה כי הן מחוברות לעולם האמיתי. העובדה שסדרות אמריקאיות מופצות בהצלחה בכל רחבי העולם, מעידה עד כמה המודל שלהן הוא אוניברסאלי. גם בישראל הסדרות על צעירים נעשו פופולריות מאוד כבר בשנות השמונים והמודל עבר במהלך השנים גיור לגרסאות מצליחות של סדרות מקומיות.

עם הקמתם של הערוצים המסחריים גדל מספר סדרות המקור הישראליות שעסוקות בתרבות הנעורים הישראלית, והשפעתן גדלה. הידועות והמוכרות הן "ענין של זמן" (1992-1996), "20 פלוס" (1998-1999), "חלומות נעורים" (1997-2000), "הבורגנים" (2000-2004), "פלורנטיין" (1997-2001), "טירונות" (1998-2001), "הפוך" (-1996) (1998).

משנות האלפיים ואילך, חלה קפיצת מדרגה במספר סדרות הטלוויזיה שעסקו בעולם הצעירים הישראלי. רוב גיבורי הסדרות הללו הם רווקים המתגוררים בתל אביב, על כל המשתמע מכך.

עם הזמן התכנים והדמויות בסדרות הללו משקפים יותר ויותר את מערכת הערכים וסגנון החיים של דור ה-Y: צעירים שחולמים להיות 'סלבס' ומותג תקשורתי ואופנתי מצליח, מערכות יחסים סבוכות, מתחים והסתבכויות בתחום האהבה והזוגיות, Voice Over פסיכולוגיסטי, יחסים מסובכים בין ילדים שמסרבים להתבגר להוריהם המתילדים והסינגלים, בעיות של זהות מינית ובכלל זה זהות להט"בית, דעות קדומות ומתחים בין מגזריים (דתיים-חילוניים), לעג עקיף למוסד הביטחוני (צבא, משטרה), חברות ובילויים ב"להקות אורבניות", רכושנות וסגידה לכסף ורווקות מתמשכת. כך למשל "שבתות וחגים" (1999-2004), "פרויקט וואי" (2003-2004), "השיר שלנו" (-2004) (2007), "אהבה זה כואב" (2004), "אהבה מעבר לפינה" (2006-2007), "תיכון השיר שלנו" (2009-2010), "אולי הפעם" (2007-2008), "הכל דבש" (2007, 2010), "לא הבטחתי לך" (2008), "האקס המיתולוגי" (2007), "רביעיית רן" (2008-2010), "מסודרים" (2007, 2011), "עד החתונה" (2008), "תעשה לי ילד" (2008), "מחוברות/מחברים" (2010-2012), "רמזור" (2008-2012), "החברים של נאור" (2006-2011), "TLV עושים את תל אביב" (-2010) (2012), "מה שקורה באילת" (2012), "הצרות שלי עם נשים" (2010-2012).

כמה מהסדרות שיקפו גם את זליגת ערכי דור ה-Y למגזרים לא יהודיים וחילוניים. למשל "עבודה ערבית" ו"סרוגים" (2008-2011).

אסף ענברי: "העברית שבה כותב הדור הזה את סיפוריו, את פזמוניו, את תסריטיו ואת טוריו בעיתונים, היא ישירה ואמינה הרבה יותר מהעברית הנקיה, המלאכותית, של תוצרי דור-המדינה. [...]

תמלילני דור-הקריסה לא מנסים לכתוב יפה. הם נחשפים, לא משייפים. כי הם כותבים על הקריסה. בני אמדורסקי שר יפה; אסף אמדורסקי שר אמת. יהונתן גפן חרוז נהדר; בנו כותב, בשגיאות, וידויים חזקים. נעמי שמר שוררה אוויר-הרים צלול כיון, מי מבוע, מי תהום ומי נהר תנ"כיים; אריאל הורוביץ, בנה, כותב שיר-מילואים ("סיגל נחמיאס"), שיר-עידוד לאחותו (שבן-זוגה עזב אותה) ושיר-פינטו אל שחקנית אמריקאית ("רְנָה"). "בערכי חמישי", הוא כותב אל רְנָה, "תשכבי במיטה עם איזה ספר, כשאני והחבר'ה נראה כדורסל. נגור במוצקין בדירה קטנה, ואת תעשי סרט עם אבגי, פעם בשנה." אין זיוף בטקסט הזה. אין מליצות צלולות כיון. אין חריזה בכל מחיר ("כדורסל" לא מתחרז? אז שלא יתחרז). יש משחק בטלוויזיה, ודירה קטנה במוצקין, ומכתב מהפרובינציה (כה עושים סרטים עם אבגי) אל כוכבת הוליוודית, בהומור עצמי, ביושר. הדיוק של העברית כאן, הוא דיוק רגשי של דור שלא כותב לשירונים של דור השרה'לה שרון [...] וישנה הטלוויזיה הרב-ערוצית. וישנו האינטרנט. זה דור מוצף מידע זמין. [...]

המציאות המחורבנת משודרת בלי צנזורה, בלי יפוי וכלי חיפוי; זה לא היה ברור-הורינו. הם גדלו בלי טלוויזיה, ובגרו עם טלוויזיה בשחור-לבן מולאם, אשר החביאה, כאמור, הרבה יותר משחשפה. הטלוויזיה של ימינו גם יודעת לטמטם, אבל היא לא רק מטמטמת; היא מראה את הקריסה. ומאחר שהיא כוללת ערוצים זרים לרוב, היא גם פותחת חלונות אל העולם בזמן-אמת. צעירים אשר גדלים על CNN ו-BBC, והגולשים באינטרנט בין מנועי-חיפוש לבין קבוצות-דיון חובקות-עולם, יודעים אנגלית וים-עובדות שהוריהם אינם יודעים. הטענות החבוטות על "שטחיות" לא יעזרו כאן; שטחיות טובה יותר מבערות, אחרי הכול.⁵⁹

השפה המדוברת - ובכלל זה הקללות, הברכות, הקיצורים והשיבושים - היא כבואה נאמנה לחילופי הדורות. מילים שיוצאות מהאופנה ומילים חדשות שחודרות לדפוס-השיח העממיים, משמעויות חדשות המוקנות למלים ותיקות, כמו גם דפוס-שיח חדשים (דקדוק, אינטונציה ועוד) - כל אלה ומרכיבי לשון נוספים מבטאים כמעט תמיד שינויים בסולם-הערכים. כך, למשל השימוש הרווח היום במילים "בכיף", "לפנק" ו"מתאים לי" מבטא את התפיסה האגוצנטרית וההדוניסטית שמניעה צעירים בני ימינו ויוצרת דור השונה מהדורות שנולדו וחונכו בעידן הציוני ההתנדבותי.

מילוני הסלנג של הלשוני **רוביק רוזנטל** ומאמרים שפרסם במדור הלשון הפופולרי בעיתון מעריב הם מאגר חשוב לתפישת העולם וצורת השיח המאפיינת פלחים שונים של דור ה-Y.

בלוגים, פורומים, טוקבקים, סטטוסים וסרטוני וידאו

המראה התקשורתית החשובה והעמוסה ביותר של הדור הצעיר היא מטבע הדברים האינטרנט, וליתר דיוק בלוגים ופורומים של צעירים, וכמובן הפייסבוק וקטעי וידאו של יוטיוב. להלן אתרים מרכזיים, שמהם דלינו את מרב הטקסטים לצורך ניתוח הערכים וסגנון החיים של דור ה-Y:

אתר הבלוגים "מה וזה"

"מה וזה" הוא אתר לבני 20-35 שייסדו יעל מונרוב וטל וולקוביץ' - צעירות בנות 28 ששכרו דירה בתל אביב. וולקוביץ' בעלת תואר ראשון בגיאוגרפיה, דור שלישי במשרד יחסי הציבור "טריואקס", שם שימשה כמנהלת דיגיטל. גם מונרוב הלכה בעקבות הביזנס המשפחתי והפכה לעורכת דין כמו אביה, אולם עיקר עיסוקה הוא ליווי וייעוץ למותגים בתחום השיווק הדיגיטלי. השתיים נפגשו בוועידת גלובס לעסקים ומצאו את עצמן מהר מאוד יושבות על הבר, לבד. "הוועידה הזו בתכלס משעממת לצעירים", אמרה וולקוביץ' בראיון: "זה לא המילייה שלנו, זה לא הגיל שלנו, אלה לא אנשים שאנחנו יכולות לשתף איתם פעולה באופן רציף. שבוע אחרי זה נפגשנו, ואחרי שני בקבוקי יין הקמנו את 'מה וזה'". שתיהן עזבו את עבודותיהן הקודמות כדי להתמקד פול-טיים במיזם הדיגיטלי.

בבלוגיה משתתפים, נכון לאוגוסט 2015, 350 בלוגרים צעירים, שכותבים על בילויים, דייטים, לימודים, עבודה, תרבות, ספורט, פוליטיקה וחברה.

מייסדות מה וזה על הנסיבות להקמת האתר בראיון ל-mako: "כל הקטע של בלוגים, ולכתוב, לא היינו בטוחות שזה יעבוד כי חשבנו שאולי לאנשים כבר נמאס לקרוא וראינו של'פרינט החדש' יש עתיד. התחלנו להפיץ את הבשורה דרך המעגלים הקרובים שלנו, דרך הפייסבוק, והתחילו להגיע פניות, ונוצר איזשהו גרעין של כותבים שלושה חודשים לפני שהאתר עלה לאוויר, ואז השמועה התחילה להתפשט מפה לאוזן, בשיטת חבר מביא חבר. עכשיו אנחנו מקבלים עשרות פניות ביום של אנשים שרוצים לכתוב".⁶⁰

במוטו של האתר נכתב: "הנה אנחנו. אנחנו בני עשרים. או שלושים. אנחנו עובדים. לומדים. שותים. חושבים. ובעיקר רוצים לטרוף את העולם [...] כדי שלא נלך לאיבוד בתוך כל מה שמסביב הקמנו אתר שמיועד רק לנו, שנותן לך להרים את הראש ולראות שיש עוד מיליון אנשים בגילך שצועדים מבולבים לצידך. מיליון!! אתה שמשמיע את הקול שלך ושל קול האנשים שצועדים מקדימה ומהצדדים. אתר שכולו חוויות אישיות של אנשים כמוך שניסו, טעו והצליחו. אתר שאוסף את כל מה שצריך לדעת כדי לצאת מהעשור הזה אחרי שלמדת וצברת את הכוח, הבנת את ה'מה' וטעמת את 'הזה'".

ראוי לציין שהבלוגרים באתר לא מקבלים תשלום עבור הכתיבה שלהם. התמריץ שניתן להם הוא תחושת הקהילתיות שיש באתר והחשיפה. האתר מעסיק מנהל תוכן שמגיה את הטקסטים מבחינה לשונית, אבל לא עורך את התוכן

עצמו. וולקוביץ' ומונרוב הסבירו בראיון שיש דברים "שלא נכנסים אצלנו, כמו עיסוק בסמים [...] סקס כן, זה אחד הדברים שהכי מעניינים את הדור שלנו. סקס זה לגיטימי".⁶¹ הפופולריות של האתר הולכת וגדלה וכוללת היום עשרות אלפי כניסות מדי יום.

פורום "20 פלוס" באתר תפוז

זה פורום שמנוהל על ידי צעירה תחת הכינוי EdisonGirl. הפרופיל שלה כולל את המידע הבא: גיל: 28, מין: נקבה, עיסוק: עובדת על זה, איזור מגורים: אחר, מצב משפחתי: נשואה, נרשמה לתפוז: אפריל, 2004. לאחרונה הצטרפה אליה גם spaysi8 בת 20 מאזור חיפה. הבלוג עוסק בנושאים המעסיקים צעירים היום ומתעדכן על בסיס יומיומי. נכון ל-21.5.2013 כולל ארכיון הפורום 3969 עמודים, כאשר כל עמוד כולל 120 התייחסויות לנושאים רבים ושונים. סך הכל כולל הפורום כחצי מליון התייחסויות!

נכון ל-4.9.2015 יש לאתר 16,724 עוקבים.

בפתיחה לפורום נכתב: "אנשים! לא, זה לא הפורום של הסדרה... זה מקום המפגש של העשור שבו אנחנו נכנסים אל החיים... עבודה, לימודים, צבא (קבע?), חתונה, גירושים וכו' וכו' וכו'... אבל חוץ מכל זה, יש הרבה כיף בעצמאות הזאת... אתם מוזמנים להיכנס ולדבר על כ-ל מה שבראש שלכם... אין הרבה חוקים מלבד המובנים מאליהם, תשמרו על תרבות דיון, תשתדלו לשרשר... נו, אתם כבר מעל 20... אתם יודעים על מה אנחנו מדברים... תהנו!"

פורום "20 פלוס" באתר "וואלה"

זה פורום שמנוהל על ידי שי גואטה תחת הכינוי kitkaton. הפרופיל שלו כולל את המידע הבא: אוהב שקט ועוד יותר אוהב מוזיקה. עובד כטכנאי מחשבים. הבלוג עוסק בנושאים שמעניינים צעירים. נכון ל-5.10.2015 כלל ארכיון הפורום 13,195 נושאים שונים.

פתיחה לפורום 20 פלוס באתר וואלה: "שלום וברוכים הבאים לקהילת 20 פלוס. מטרת הקהילה היא יצירת קשר ושיחה בין הגולשים ומתן במה לכל נושא אשר יכול ומתקשר לשנות העשרים בחיינו. הפורום עוסק כמעט בכל מה שתוכלו להעלות על דעתכם, בכל אותם הנושאים שנוגעים לכולנו ומדברים אלינו בגובה העיניים: לימודים, צבא, עבודה, ויכוחים, חברויות, וכן... גם... סקס. ניתן לפרסם הודעות הקשורות לחוויות, סיפורים, שאלות, בקשות או סתם טענות. אפשר להיעזר ולהתייעץ כאן אחד עם השני, על סמך ניסיון אישי או פשוט הגיון מצוי, אינסטינקטים ואינטואיציות ולפעמים אפילו לשמוע את כל האמת הצורמת בפרצוף - כל עוד זה נעשה בנימוס."

טוקבקים לכתבות שעוסקות בצעירים

בשנתיים האחרונות התפרסמו לא מעט מאמרים באתרי החדשות הפופולריים שעסקו בעולמם של הצעירים, רובם במדורי הפנאי, היחסים, המשפחה, הפוליטיקה והכלכלה (בעיקר ynet, וואלה, כלכליסט וגלובס). רבים מהמאמרים תורמים תובנות מעניינות וחשובות על דור ה-Y ומה שלא פחות חשוב הם הטוקבקים המלווים את המאמר.

הטוקבק (בעברית: תגובת), שנעשה פופולרי מאד בחברה הישראלית⁶² מאפשר לגולשים להגיב על תוכן המאמר ברצף שאחריו. הייחוד של הטוקבקים בהשוואה לבלוגים ולסטאטוסים ברשתות החברתיות, שהם נכתבים מהבטן ומכסים קשת רחבה של דעות (זאת, בשונה מהטוקבקים הפוליטיים שרובם נוטים ימינה). הטוקבקים מזוהים גם עם שימוש בהומור ומשחקי מילים המאפיינים כתיבה ברשת. המרחב הווירטואלי האנונימי משרה תחושה של חופש ומאפשר כתיבה אסוציאטיבית ושימוש במשחקי מילים. כך, ניתן למצוא בחירת כינויים משעשעים, שימוש בשפה שנונה וניסיונות מסוגים שונים לגרום לגולשים לקרוא דווקא את התגובה שלך. המאפיינים הללו מקנים לטוקבקים ערך מוסף סוציולוגי - מעין למראה של הלכי רוח. חלק גדול, אולי מכריע, של הטוקבקים מביעים אמנים עמדה קיצונית מעמדת הרוב המתון, אבל דווקא הקיצון והמשולח רסן מעיד במקרים רבים על הסקלה כולה.

רבים מהטוקבקים יוצרים שיח מתמשך (תגובת שרשרת) המחדד וממחיש עמדות ורגשות. נוכחנו שלא מעט

טוקבקים נותנים דרור לבעיות שמטרידות אנשים צעירים ומבטאות בכך משהו עמוק ואוטנטי. לכן אנחנו מביאים מבחר מהם, הן כאישוש אמפירי והן כאילוסטרציה למאפיינים.

בדרך כלל נוצר פרץ של טוקבקים כאשר מדובר במאמרים בעל אופי מתריס. המאמרים מהסוג הזה כוללים בדרך כלל סיפור אנושי דרמטי, עם פיתרון קיצוני ו/או דעות לא שגרתיות. המאפיין הזה מגרה את הגולשים להגיב ולחשוף הלכי רוח ומחלוקות (לעתים גם מחלוקות בין-דוריות). נכון שבניגוד לסטטוסים בפייסבוק הטוקבקיסט בדרך כלל לא חושף את זהותו/ה, אבל ברוב המקרים אפשר לאתר די בקלות לאיזו שכבת גיל הוא/יא משתייך. יתר על כן, עד היום לא נעשה אמנם מחקר על מאפייני הרקע של הטוקבקיסט הממוצע/ת אבל אפשר להניח שהפרופיל הגילי צעיר. חשוב לציין שלעיתים עצם פרסום המאמר, שנוגע בעצב חשוף, הוא מסימני הזמן והתקופה ולכן מהווה עדות אמפירית המצטרפת לעדויות אחרות.

סטטוסים בפייסבוק

פייסבוק (Facebook) היא הרשת החברתית המקוונת הגדולה בעולם. היא כוללת כמיליארד משתמשים פעילים (כ-500 מיליון מהם פעילים על בסיס יומי) שדוברים למעלה מ-70 שפות (האתר הרשמי של פייסבוק). על פי דירוג חברת האתרים אלקסה, פייסבוק הוא האתר הנצפה ביותר באינטרנט.

באוקטובר 2012, היו בישראל כ-3.6 מיליון משתמשים רשומים (50 אחוזים מהאוכלוסייה), כאשר הנתח הגדול ביותר כלל בני 18-34, שהיוו 55 אחוזים מכלל המשתמשים בפייסבוק.⁶³

אחוז המשתמשים בפייסבוק מכלל האוכלוסייה הישראלית לפי גיל (2012)

טווח גילאים	אחוז מהמשתמשים
18-24	28%
25-34	27%
35-44	14%
16-17	9%
45-54	7%
13-15	7%
55-64	5%
+65	3%

מקור: נתונים על שימוש בפייסבוק בישראל, אתר socialbakers

השיח הפייסבוקי (סטטוסים, לייקים, תגובות ושיתופים) היווה עבורנו מוניטור נהדר להלכי רוח ועמדות בקרב צעירים בישראל. ניתוח הטקסטים בפייסבוק נעשה על ידינו באופן אקראי (גלישה למאות דפים שהיו פתוחים עבורנו). האדם זוהה כבן/בת דור ה-Y הן על פי הצהרת גילו והן על פי מראה התמונות האישיות שלו בדף.

במה שריכזה אלפי סטטוסים ותגובות של צעירים על נושאים מגוונים היא הדף "סטטוסים מצייצים". מדובר באחד מדפי הפייסבוק הפופולריים ביותר בקרב צעירים בישראל.

הזוג עדי ואבי לן, שהקימו ועורכים את דף סטטוסים מצייצים מספרים: "הכל התחיל באחת מהנסיעות הליליות שלנו. תוך כדי שיחה עלה לנו רעיון לפרסם פוסט שהוא אוסף משפטי סטטוס מפייסבוק, וטוויטים מטוויטר שהצחיקו אותנו, ריגשו אותנו, או שהרשימו אותנו. הכוונה לא היתה לשפוט או לחלק ציונים, אלא פשוט לשתף. נתקלנו. התרגשנו. רצינו לספר. הפוסט היווה השראה לדף בשם סטטוסים מצייצים בפייסבוק. חשבנו שיהיה נחמד

לפרסם שם סטטוסים מדליקים שנתקלנו בהם - ובמקביל, האוהדים של הדף יוכלו לכתוב בו משפטים חמודים שעולים להם בראש או שיוצאים להם תחת המקלדת. ההיענות הייתה הרבה יותר גבוהה מזו שציפינו לה, ועד מהרה קרו שני דברים: האחד - התחילו לכתוב עלינו בכל המדינות, והשני - קמו לנו מתחרים וחקינים. המיזם הבא היה סטטוס טי.וי, מהדורת וידאו של סטטוסים מצייצים ביו-טיוב, בשיתוף חברת "וובסנס".⁶⁴

סדרת "המשפיענים" של "חורים ברשת", המתבססת על טכנולוגיה של Spythenet, דרגה את "סטטוסים מצייצים" כדף הסטטוסים הפעיל ביותר בישראל. נכון למאי 2013, מונה הדף לא פחות מ-244,000 אלף חברים.

הסטטוסים הטקסטואליים והוויזואליים שהוזרמו מדי יום לדף "סטטוסים מצייצים" היו ברובם הברקות משעשעות, בדגש על הפכים הקטנים של חיינו, כמקובל בתרבות הסטנד אפ האהובה על הצעירים. אבל לצד הצחוקים היו גם פרסומים רציניים, שבמקרים רבים עוררו דיונים חדשים או היוו תיבת תהודה לנושאים שעמדו בלב השיח הציבורי בכלי תקשורת אחרים.

"סטטוסים מצייצים" היה במידה רבה אחד המוניטורים המעניינים של הנפש הישראלית (בעיקר של הדור הצעיר) ושל דופק החיים התזזייתיים בארץ. הוא שיקף את המנטאליות הישראלית העכשווית. מצד אחד - לעג ציני להכל, שפה בוטה, שמחה לאיד אכזרית, וולגריות, דעתנות שחצנית (לעתים חסרת כיסוי), בוז לבעלי כוח ושלפנות נטולת רסנים. מצד שני - מעורבות אכפתית, ישירות כנה נטולת כולשיט, סקרנות, חברותיות (בעיקר הצורך לשתף אחרים במידע וברגשות), חוש הומור משובח ויחסים פמיליאריים שטוחי היררכיה. ומעל לכל, רעיונאות קודחת, שיוודעת לתפוס את המציאות מאלף זוויות ולהנחית דברים נפוחים לקרקע. במובן זה "סטטוסים מצייצים" הוא פייסבוק ישראלי "על הורמונים", והוא ממחיש מדוע הרשת החברתית הזאת כל כך פופולרית בישראל.⁶⁵

סרטוני וידאו

רשת האינטרנט גרושה בסרטוני וידאו מסוגים שונים, שמתעדים את דור ה-Y מזוויות שונות בעקיפין ובמישרין. בתוכם, קטעי וידאו שבהם צעירים מצלמים את עצמם בסיטואציות שונות (עם חברים, במסיבות, בטיולים, בחתונה ועוד) באמצעות הסמארטפון; סרטים שממחישים את החיים הסטודנטיאליים, לרוב בנימה הומוריסטית ואירונית; ממים⁶⁶ (Meme) וגאגים (Gag) למיניהם שמועברים בין צעירים מיד ליד וסרטוני מחאה ויראליים. במחקר נעזרנו גם בנייתוח סרטונים מהסוג הזה.

ניתוח סמיולוגי

אנו מייחסים חשיבות גדולה לא רק לאיסוף המידע באינטרנט אלא גם, ובעצם בעיקר, לפרשנות הסוציולוגית שניתנת לו. לצורך הפרשנות נעזרנו בתוכנות של מומחים וכן בתיאוריות פסיכולוגיות, סוציולוגיות, אנתרופולוגיות וסמיולוגיות. כל החומרים האיכותניים שנסקרו לעיל נותחו על ידינו בסיוע השיטה הסמיולוגית. זו שיטה שאינה מחפשת שכיחויות כמותיות (אחוזים), אלא מסה קריטית של אסוציאציות, המתלכדות לעולם תוכן משותף.

סמיולוגיה, 'מדע הסימנים', צמחה מעולם הבלשנות. היא מבוססת על התפיסה ששפת הדיבור והכתב הינה מעין חוזה קולקטיבי חברתי שאדם מאמץ כדי לתקשר עם סביבתו. המילים והביטויים של השפה מבטאים את חוקי החברה וערכיה, ולכן הינם ביטויים (סמלים) תרבותיים.⁶⁷ אך שפת הדיבור מבטאת רק היבט אחד של תקשורת. קיימים 'מוצרים תרבותיים' נוספים המהווים גם הם ביטוי לחוקי החברה וערכיה. 'מוצרי תרבות' אלה הינם אוספים של גירויים חושיים במרחב, הנוצרים ממכנה משותף של קבוצת אנשים (חברה). למעשה, כל מוצר תרבותי, בין שהוא חומרי ובין שאינו חומרי, הוא סוג של טקסט.⁶⁸ כך למשל, ספרות, עיתונאות, אופנה, אומנות, ארכיטקטורה, טקסים ואירועי בידור ועוד.⁶⁹ חקירתם מאפשרת היכרות עם ערכי החברה הגלויים והסמויים, כלומר לפענח את רוח הזמן והמקום. הסמיולוגיה דומה במובן זה לפסיכואנליזה הפרודיאנית. אך בעוד שהפסיכואנליזה חותרת להבין את תת התודעה של היחיד, הסמיולוגיה חותרת להבין את תת התודעה של החברה. אפשר להשוות את הסמיולוגיה גם לעבודת הבלש: באמצעות תוואי לוואי הפזורים בשטח הוא משחזר את סיפור העלילה שהתרחש בעבר.

מוצרי התרבות מכונים בסמיולוגיה 'סימנים'.⁷⁰ הבנת תפקידם ופעולתם של הסימנים כוללת פענוח של מאגר חוויות תרבותיות וחברתיות, ניסיון היסטורי, רגשות, זיכרונות ואסוציאציות משותפים.⁷¹ בכדי להבין את האופן שבו פועל הסימן על הנפש הקולקטיבית, יש הכרח להפריד בין המבנה הפיזי שלו, כלומר המרכיב שיוצר גירוי חושי ('מסמן' - Signifier) לתוכנו ('מסומן' - Signified). התוכן יכול להיות מידע, רגשות וזיכרונות והוא מעובד במוח באמצעות שרשרת של אסוציאציות: מסמן בדרגה ראשונה, שניה, שלישית וכך הלאה.⁷²

שאלות מתודולוגיות

באיזו מידה אנו רשאים להכליל?

צעירים בישראל

גיא פריבס

אחת השאלות המתבקשות במחקר דורי היא: עד כמה ניתן להכליל מהממצאים, או עד כמה המאפיינים שמצאנו באמת מייצגים את כלל השכבה הדמוגרפית הנדונה? התשובה לשאלה הזאת מורכבת ולא חד משמעית. כפי שפורט לעיל, החיישנים שהפעלנו במחקר מגוונים ונועדו להצליב עדויות ולאשש ככל הניתן השערות, התרשמויות בלתי אמצעיות ותחושות בטן. לא העלינו על דפוס מאפיין דורי לפני שחשנו שאנו עומדים על קרקע מוצקה מבחינת העדויות שנאספו.

עם זאת, חשוב להדגיש שרוב כלי האיסוף במחקר זה הם איכותניים במהותם, כלומר מדובר במה שמכונה

במדע "מחקר רך". יתר על כן, הממצאים שלנו "רכים" גם משום שמדובר בשכבה דמוגרפית מאוד רחבה (מאות אלפי אנשים), שכוללת אינספור ניואנסים ותתי-קבוצות שחורגות מהכלל.

כמעט בכל הרצאה שנתנו על דור ה-Y קם אחד/ת הנוכחים בקהל ואמר ברוגז: "אצלנו במשפחה זה אחרת". אבל ה"אצלנו", הוא תמיד היוצא מן הכלל ולא הכלל, שבו עוסק מחקרנו. דרוש מחקר רחב כדי לשרטט את הפנורמה הדורית ולקבל קנה מידה לממדי התופעות. את זאת ניסינו לעשות, בזהירות המירבית.

היומרה האמפירית שלנו היא צנועה: ניסינו לזהות מגמות כלליות ומאפיינים, שיש להם נוכחות ממשית (בולטת ולא מקרית) בהוויה של הצעירים החילונים בארץ. מהבחינה הזאת, המספרים הסטטיסטיים המדויקים חשובים פחות. השתדלנו גם להתמקד במאפיינים שנראו לנו ייחודיים ביחס לדורות שקדמו לדור ה-Y.

אנו לא מתיימרים לטעון שכל צעיר או צעירה יהודי/ת-חילוני/ת בישראל מתנהג על פי כל המאפיינים הדוריים ששרטטנו. הפרופיל של כל אחת ואחד תלוי כמובן בהשפעות פרטיקולריות (החינוך בבית ובבית-הספר, סביבת המגורים, המעמד הסוציו-אקונומי ועוד), ולעיתים השפעות מקומיות גוברות על השפעות כלליות של רוח הזמן.

המחקר שלנו עוסק אפוא במאפיינים השכיחים והבולטים, כלומר בכאלה שעלו שוב ושוב בשדות מגוונים. מה המשקל של כל אחד מהמאפיינים שאנחנו משרטטים בעיצוב דיוקנו של דור ה-Y? לכך אין לנו בינתיים תשובה אמפירית וספק אם היא נחוצה. כי בסופו של דבר לא המאפיינים הבודדים הם העיקר, אלא הפאזל התרבותי שהם מרכיבים יחדיו.

עד כמה דור ה-Y שונה מדורות קודמים?

חשוב לנו להדגיש לקוראים, שהמחקר אינו מתמקד בשאלה האם ובמה שונה דור ה-Y מהוריו. המטרה שלנו היתה לאפיין את תפיסת העולם וסגנון החיים של הדור הזה, על שלל מרכיביהם. לכן גם בחרנו בחזית מחקרית רחבה,

וחתרנו לאתר מאפיינים דוריים בתחומי התעסוקה, הפנאי, המשפחה, הזוגיות, הפוליטיקה, ההשכלה ועוד.

ברור שקנה המידה האמיתי להשוואה בין-דורית הוא על פני רצף של זמן. כלומר, השוואה בין הערכים ותפיסות העולם של דורות קודמים, בעת היותם בגיל של דור ה-Y, לבין הערכים ותפיסות העולם של צעירים היום. אין לנו כלים אמפיריים מעשיים לעשות זאת, כיוון שמעולם לא נעשה מחקר דורי דומה לשלנו. המחקרים המקיפים ביותר על דור הבייבי-בומרס (דור הפלמ"ח והמדינה בישראל) ועל דור ה-X (דור המהפך ומלחמת לבנון) מופיעים בספרים שכתב עוז, 'הצבר - דיוקן' (1997) ו'פרידה משרוליק - שינוי ערכים באליטה הישראלית' (2004). אבל אלה מחקרים שנעשו בעיקר על בסיס ניתוח טקסטים וכוללים מבט רטרוספקטיבי. המחקר שלנו, לעומת זאת, נעשה בזמן אמת - בעת התהוותו של דור ה-Y, והוא כולל בסיס רחב יותר של כלי מחקר ושל נתונים: כמותניים ואיכותניים כאחד.

ההשוואות בין דור ה-Y לבין דורות קודמים עולות למעשה במרומו ובמשתמע והן מובנות יותר לאותם אנשים שחוו על בשרם את שתי התקופות, כלומר לישראלים ותיקים בגילאי חמישים ומעלה. לשם המחשה, אין מחקר שבדק כמה מקומות עבודה החליפו צעירים בשנות השבעים והשמונים במהלך העשור הראשון שאחרי השירות הצבאי. היום אנחנו יודעים שצעירים בגיל הזה נוטים להחליף שלוש עד תשע עבודות במהלך העשור. לכן אנחנו יכולים רק לשער (על בסיס אינטואיציה, היגיון וראיונות עם מעסיקים ואנשי כוח אדם מדורות מבוגרים יותר), שמדובר כאן במפנה אמיתי בשוק התעסוקה ולמעשה בתמורה תרבותית עמוקה, שיוצרת שוני דורי. במילים אחרות, אנחנו משאירים לקוראים להחליט בעצמם, מתוך הנתונים שאנחנו מציגים לפניכם, עד כמה צעירי דור ה-Y שונים בהשוואה לצעירים בתקופות קודמות.

אחד הממצאים המעניינים ובמידה רבה גם המפתיעים שעלו בסקרים זה דווקא הדמיון שקיים היום בין ה-Y ניקים להוריהם בכל הנוגע להשקפת העולם הבסיסית (ערכי יסוד). אפשר להסביר את התופעה בחשיפה המשותפת של כולם - צעירים ומבוגרים כאחד - למדיה שעוטפת אותנו, וביחסים ההדוקים והפתוחים בתוך המשפחה הישראלית הטיפוסית. הם גורמים לכך שהשינוי ברוח הזמן (הקודים התרבותיים) ניכר בכל שדרת הגילאים.⁷³

הדמיון הערכי בין ההורים לילדים נובע גם מהעובדה שההורים בישראל (ולמעשה בעולם המערבי כולו) נוטים ליישר קו עם ילדיהם. יתרה מזאת, ישראל, כמו מדינות מערביות אחרות, היא גם חברה מאוד מובילית (ניידות מעמדית) והמחקר מוכיח שבמשפחות כאלה הצעירים מכתיבים בדרך כלל את הטון.

עם זאת, נראה כי קוד הערכים המאפיין את תקופתנו בולט ודינמי יותר בשכבה הצעירה - זו שגדלה לתוכו ופיתחה אותו. במילים אחרות, לצעירי התקופה חסרים ה"בלמים" התרבותיים או "העכבות" של מי שגדל על כרכי הקוד הישן, כלומר בעידן הפרה דיגיטלי-צרכני-גלובלי. בהקשר זה אפשר לומר: גם אם כולנו "דור ה-Y", הצעירים יותר "Y" מאיתנו. לכן אפשר בהחלט לראות במחקר דור ה-Y לא רק מחקר של דור אלא גם מחקר של עידן חדש בעת התהוותו.

אף שלא בדקנו זאת באופן אמפירי, אנו מתרשמים כי ההבדלים המהותיים ביותר בין דור ה-X (ההורים) לדור ה-Y (ילדיהם) מתבטאים יותר ברמה המעשית (יישומית) ופחות בהשקפות הערכיות התיאורטיות על המותר והרצוי בחיים. לדוגמה, הן דור ה-Y והן דור ה-X שחוקים מהעבודה ומייחלים לעצמם "שחרור מבית הכלא". אבל בעוד דור ה-X עדיין נוטה לשמור על מקום העבודה היציב שלו (לרוב עד גיל הפרישה הרשמי), גם כאשר נקעה נפשו ממנו, דור ה-Y יהסס פחות לנטוש, גם אם אין לו חלופות זמינות.

אחת הטענות ששמענו במפגשים שקיימנו היא שממצאי המחקר תלויי גיל ופחות תלויי תרבות ("הם עוד יתבגרו וישתנו"). אכן אפשר לשער שמקצת המאפיינים של הדור הצעיר ישתנו ככל שהם יתבגרו, שכן הגיל הביולוגי והניסיון עושים את שלהם. אולם, יש לא מעט מאפיינים דוריים שנוצרו בשלב מוקדם בחיי הצעירים. הם הטביעו חותם כה עמוק שקשה להניח שישתנו באופן מהותי. וגם אם ישתנו, זה יהיה שינוי מנקודת התחלה מסוימת. למשל בתחום צריכת הגירויים ויצירת קשרים עם הסביבה. עד כמה המאפיינים הייחודיים של הדור יישארו לאורך זמן

חשוב לנו לחדד נקודה מהותית נוספת: מחקר דורי עוסק באוכלוסייה רחבה מאוד הכוללת תת-קבוצות, שלעיתים השוני ביניהן עולה על השוני בין דור אחד למשנהו. כך למשל, הברלים בין המגדרים, בין קבוצות מוצא, בין מעמדות סוציו-אקונומיים ואפילו בין שכבת גיל צעירה יותר (21-27) לשכבת גיל מבוגרת יותר (28-35). מחקרנו אינו עוסק בהבדלים הללו אלא במכנים המשותפים הרחבים ביותר, כלומר במה שמכונה בסוציולוגיה "הגרעין הדורי".

עד כמה לדעתך פערי הדורות וחוסר הבנה של מבוגרים את עולם הצעירים מפריעים לתפקוד המערכות בארץ?

סה"כ	גיל			סה"כ
	דור ה-X	דור ה-XY	דור ה-Y	
22.3%	17.9%	23.9%	23.8%	מפריע מאוד
54.0%	53.8%	48.6%	57.1%	מפריע קצת
23.8%	28.3%	27.5%	19.0%	לא מפריע
404	106	109	189	שכיחות
100%	100%	100%	100%	ממוצע

מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 18-22 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: ±4.9%).

הערות: 404 משיבים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה החילונית היהודית בישראל (חילונית/ת על פי הגדרה עצמית), מחצית נשים ומחצית גברים. התפלגות המדגם על פי דורות: < דור ה-Y (בני 21-34) - כמחצית הנשאלים < דור ה-XY (בני 35-44) - כרבע מהנשאלים < דור ה-X (בני 45-55) - כרבע מהנשאלים. התפלגות המדגם על פי מקום מגורים: תל אביב והמרכז: כ-50%, חיפה והצפון: כ-25%, ירושלים, יו"ש והדרום: כ-25%.

החנונים שולטים - מניין צמח דור ה-Y

הולדת היאפי

צעירים בישראל
שי אחיון

המנצחות הגדולות של מלחמת העולם השנייה (ברית-המועצות, בריטניה וארצות-הברית) השתמשו בהרואיקה של הניצחון כדי להזין את הרגש הפטריוטי, אבל הקטל ההמוני והבעתה ממה שחוללה המוטציה הדיקטטורית, לצד התפתחות המלחמה הקרה, העלו במערב הדמוקרטי סימני שאלה על אודות סמכות המדינה וכוונותיהם של מנהיגיה. הספק הזה הניע תהליך הדרגתי וארוך שנים של ריכוך הסמכות הקולקטיבית וצמצום האשראי הממלכתי, ובה בעת של התחזקות האוריינטציה האינדיבידואליסטית.

הופעת דור ה-Y, כעבור חצי מאה, היא במידה מסוימת שיאו של התהליך הזה ואולי גם הקצנתו המסוכנת.

המעבר מעידן המכונה לעידן המחשב החל לקראת סוף שנות החמישים של המאה העשרים. אבל רק כשלושה עשורים מאוחר יותר, כאשר מהפכת המחשב האישי החלה לקרום ציפים ופרוססורים, הפכה הגלובליזציה לכביש מהיר.

אם הגיבור והמנוע של עידן המכונה והלאומיות הוא הפטריוט (המודל שהוא מגלם), הגיבור והמנוע של עידן המחשב והגלובליזציה הוא היאפי.

יאפי (באנגלית: Yuppie, קיצור עבור Young, Urban, Professional) הוא כינוי בעל גוון מחויך שהחל לצבור פופולריות בארצות-הברית לקראת אמצע שנות השמונים של המאה הקודמת. הוא מתייחס לצעירים בשנות העשרים והשלשים לחייהם, בני המעמד הבינוני-גבוה, תושבי המטרופולינים הגדולים, בעלי השכלה אקדמית ומקצועות חופשיים.

בראשית דרכו ביטא המושג יאפי בעיקר ביקורת על המטריאליזם ועל הקרייריזם המערבי הקיצוני שהוא מגלם. אבל, ככל שהמחשב האישי חדר לתרבות הפופולרית וככל שהתחזר שגיבורי הסטרט-אפ, חמושי הלפטופ, הופכים לבעלי עסקים מצליחים, כך קיבל המושג "יאפי" גם גוון חיובי יותר.

הופעת דור היאפים בישרה עידן של חברה מופרטת, ממוסחרת והדוניסטית המשתנה בקצב מסחרר. חברה שבה האינדיבידואל נעשה חשוב מהקולקטיב וחופש הבחירה הופך לערך עליון.

סגנון חייהם של היאפים, שהיו להוריו, מוריו ומנהליו של דור ה-Y, עוצב כתוצאה מהתמורות הבאות: היחלשות המסגרות החברתיות המסורתיות - לאום, דת, עדה, משפחה מורחבת, מקום מגורים; התחזקות השימוש בטכנולוגיות המחשב; עליית חשיבותה של הקריירה המקצועית עד כדי התמכרות לעבודה; התעצמות הקוד החומרני, הצרכני וההדוניסטי; התעצמות הפלורליזם הדמוקרטי וריכוך הגבולות החוצצים בין לאומים, מגדרים, גזעים וקבוצות אתניות; גידול המרחב המטרופוליני על חשבון הפריפריה; התפתחות אפשרויות חדשות של ניידות וגמישות בכל

תחומי החיים; השפעה מתחזקת ומתרחבת של תפיסת העולם הפסיכולוגיסטית (מודעות עצמית ופתיחות).

הזהות המקצועית עומדת במקום גבוה בסולם הזהויות של היאפי, לעיתים אף לפני הזהות הלאומית, הדתית או העדתית. אפשר לומר שהיאפי קשור לעבודתו כשם שהפטריוט הטוטאלי היה קשור למכורתו. אבל הוא אינו משועבד למקום עבודה ספציפי, כמו איש הלאום, אלא לקריירה גמישה וניידת יותר. הניידות מתאפשרת בין השאר בשל התפתחות המחשבים הזעירים, הסמארטפונים, האינטרנט האלחוטי והתחבורה המהירה. היאפי עובד היום לא רק במשרד אלא גם בבית, בבית הקפה, אגב נסיעה ברכבת, בזמן טיסה ועוד. בדור ה-Y ההתנתקות מהמסגרת התעסוקתית תעשה תפנית מדהימה ותהפוך מהתמכרות לקריירה האישית למרידה בה.

מילת מפתח בעולמו של היאפי היא גיוון - באוכל, בלבוש, בבילויים וגם בבני זוג. אסור לקפוא על השמרים ולדרוך במקום. בדור ה-Y הצורך לגוון יהפוך לחוסר שקט מתמיד ולסוג של שעבוד נפשי.

החשיבה הפסיכולוגית היא מכשיר חשוב לקידום הדמוקרטיה, שכה יקרה ליאפי, בין השאר משום שהיא מטיפה ומאמנת לחשיפה ולאי הכחשה והדחקה. אדם שהאמת על עצמו ועל זולתו גלויה לו, הוא אדם שזכה בחירות גדולה יותר, והחירות היא הלוא תמצית הדמוקרטיה.

הבלוגים והרשתות החברתיות יעלו לימים את תרבות השיח הפסיכולוגיסטית-וידויית למדרגה חדשה מכל הבחינות. דור ה-Y הוא בין השאר תוצר של המהפכה הפסיכולוגיסטית ובמובנים רבים הקצנה שלה וקורבן שלה.

אם הסטריאוטיפ של הפטריוט-הלאומני העמיד במרכז את הגבר, הסטריאוטיפ היאפי כולל בתוכו מרכיב שוויוני יותר. הסיבה לכך היא העובדה שהיאפים עיצבו את מהפכת הפמיניזם והושפעו ממנה יותר מכל קבוצה אחרת לפנייהם. גם בסדרות הטלוויזיה שהעמידו במרכזן צעירים יאפים, השוויוניות המגדרית שיחקה תפקיד מרכזי. בשלב מסוים נראה היה שהכף אפילו מוטה לטובת הנשים. כך למשל, אחוות הנשים החזקות, בסדרה הפופולרית 'סקס והעיר הגדולה', כמעט מייתרת את הגברים סביבן.

עם הופעתו של מעמד הביניים החדש (שרובו הורכב משכבות של מהגרים וקבוצות שוליים, שעברו מוביליות השכלתית וכלכלית מהירה) הופיעו גם גיבורי תרבות נובו-יאפים שתיווכו (מבחינת השפעתם) בין העשירים הישנים לעשירים החדשים. מדונה, מייקל ג'קסון ומייקל ג'ורדן הם דוגמאות בולטות של גיבורי תרבות (מצליחני-על) כאלה ששיקפו ברקע המעמדי ובבולטות התקשורתית שלהם את התופעה הזאת. הם וממשיכיהם הפיצו את מודל היאפי למעגלים חברתיים רחבים יותר.

הכתרתו של ברק אובמה לנשיא הארבעים וארבעה של ארצות-הברית היוותה ביטוי סמלי מזוכך לתהליך הזה, שמגדיר מחדש את הסדר החברתי במאה העשרים ואחת. אובמה, בן של מהגר שחור ואמריקאית לבנה, עורך דין בהכשרתו מאוניברסיטת קולומביה והרווארד היוקרתיות, מגלם את היאפי החדש שפרץ את גבולות המוצא, הגזע והלאום. הוא כמעט תמצית האדם הגלובלי, והתכונות הללו הן חלק גדול מסוד קסמו הגדול.

עולם ללא גבולות

בעקבות השינויים הטכנולוגיים, מה שהיה בעבר נחלת שכבה קטנה של יאפים בעלי אמצעים והון תרבותי הופך בהדרגת לנחלת מיליוני בני-אדם. האנושות כולה סוגרת פערים עם אורח החיים היאפי ומטמיעה אותו לחברת ההמונים.

תרבות משותפת מבוססת על זיכרון קולקטיבי, מסורת של מנהגים וסמלים ותחושה של שותפות ואחדות גורל. כל אלה מותנים בחשיפה לגירויים משותפים. כשם שמהפכת הדפוס באירופה היתה גורם מרכזי ביצירת השפות הלאומיות והתודעה הלאומית, כן מהפכת הטלקומוניקציה היא גורם מרכזי ביצירת שפת התרבות הגלובלית. היא יצרה מבוע חדש של גירויים משותפים החוצים מדינות ועמים: סדרות טלוויזיה פופולריות (רובן אמריקניות), תשדירי פרסומת, שידורים של חדשות, תחרויות ספורט, אירועי תרבות ועוד.

היאפים הם אלה שהניעו את תהליך הגלובליזציה, יורשיהם-צאצאיהם, בני דור ה-Y, כבר גדלו לתוך התמורה הזאת והם למעשה הדור הגלובלי הראשון בתולדות המין האנושי. למעשה זהו דור מעבר, רגלו האחת בעידן המכונה והלאום ורגלו האחרת בעידן המחשב והכפר הגלובלי. הלימנליות הזאת גם תוליד בעיות ורעשים רבים בהוויית חייו.

השונות בין צעירים במדינות שונות בעולם עדיין גדולה ועמוקה. ייקח עוד שנים ארוכות עד שההבדלים הבין-תרבותיים יימחקו, אבל כבר עכשיו אפשר לזהות את הדמיון הגדל בין הצעירים ברחבי הגלובוס ואת טשטוש ההבדלים בסגנון החיים. הצעירים היום חשופים לאותם גירויים תקשורתיים (או גירויים דומים) באמצעות הטלוויזיה והאינטרנט, צורכים מוצרים דומים (לבוש, מזון, מוזיקה וכו'), משתמשים באותן טכנולוגיות (סמארטפונים, טאבלטים וכו') וחשופים פחות או יותר לאותה תעמולה גלובלית (בפרסומות, בתקשורת וכו'). לכן לא רק סגנון החיים והשפה שלהם נעשים דומים (בעיקר בארצות המערב) אלא גם השקפת העולם והמנטאליות שלהם. זו גם הסיבה שדור ה-Y הישראלי דומה להפליא לשכבות גיל מקבילות בארצות אחרות.

שורליק עובר להיי-טק

התרבות והסגנון היאפיים התפתחו בישראל בד בבד עם תהליך ההיפתחות לחו"ל וצמיחת כלכלת היזמות והשוק החופשי, תרבות הצריכה והרגישות הדמוקרטית. יש הרואים בהופעת הירחון 'מוניטין' (1978) בעריכת אדם ברוך כרגע המכונן של הופעת היאפי הישראלי. 'מוניטין' אימץ את המודל האמריקני אבל הוסיף לו כמה רכיבים מקומיים הקשורים להיסטוריה, לרגישויות ולמנטאליות הישראליות. העיתונות המקומית (בעיקר המקומון 'העיר') והארצית (בעיקר 'הארץ') אימצו את המודל והאיצו את הפצתו.

גם לתעשיית הפרסום הישראלית, שהתפתחה במהירות על ידי יאפים ישראלים, נודע תפקיד חשוב בעיצוב ובהפצה של התרבות היאפית בישראל, וכך גם להקמתו של ערוץ 2. לצד התקשורת המודפסת ובתיאום איתה ייצר הערוץ גיבורי תרבות בתחום הקולנוע, הייעוץ הפסיכולוגי, האופנה, התיאטרון (בעיקר סטנד אפ), הקולנוע, המוזיקה ועוד, והפיץ את בשורת האקולוגיה, החיים הבריאים והטובים והמתירנות. ערוץ 10, שהוקם כעבור עשור, הלך באותו נתיב, עם דגש יאפי משמעותי יותר.

סדרות ששודרו החל מאמצע שנות התשעים כמו 'רמת אביב גימל' (ששיקפה את היאפי העשיר), 'פלורנטיין' (ששיקפה את ה'בובו' - היאפי התפרן) ו'הבורגנים' הביאו את בשורת היאפיות לשכבות רחבות שהתחברו למדורת השבט האלקטרונית, וכך גם תוכניות האירוח 'לילה גוב' של גידי גוב ו'יחסים מסוכנים' של דנה מודן.

'גלובס' (נוסד ב-1983) היה היומון הכלכלי הראשון שנועד לאנשי עסקים ישראלים ואחריו הופיעו 'דה-מרקר' ו'כלכליסט' (שניהם נוסדו ב-2008). הם שינו את השיח הכלכלי בישראל ותרמו להפצת הסגנון ותפיסת העולם היאפיים.

התפתחות תעשיית ההיי-טק בארץ הזניקה את היאפיות קדימה וחיברה בין יאפים בעולם המערבי ליאפים ישראלים. "עמק הסיליקון" בהרצליה פיתוח, על שלל המסעדות ובתי הקפה שלו, נעשה לאחד מסמלי התופעה ואחריו הופיעו מרחבים עסקיים וכלכליים דומים בחיפה, ירושלים, רמת החייל, רחובות, רעננה ועוד.

התרבות היאפית בישראל לא היתה יכולה להתפתח ללא מהפכת הטיסות, שהפכה את ישראל ממדינה סגורה ופרובינציאלית למדינה פתוחה שבה היציאה מהארץ הופכת לעניין שבשגרה לשכבה העסקית המובילה.

רחוב שיינקין הוא ללא ספק הגרעין הגיאוגרפי והתרבותי לצמיחת התל-אביביות היאפית. עם הזמן הפך לב תל-אביב למרחב יאפי טיפוסי בסגנון רובעי הסוהו במטרופולינים הגדולים.

בשנות האלפיים, הישראלים מוקפים מכל עבר באינספור מסרים יאפיים: פרסומות, תוכניות וסדרות טלוויזיה, עיתונים, ספרים, אתרי אינטרנט, אפליקציות דיגיטליות, חנויות ומוצרי צריכה, מסעדות ובתי קפה, מופעים, תוכניות לימוד ועוד ועוד.

חשוב לסייג: מדינת ישראל עדיין שונה מאוד בתרבותה הדומיננטית ממדינות אחרות, ויש עדיין לא מעט תכונות לאומיות הצובעות את דיוקנו של הישראלי הטיפוסי בצבע פטריוטי מהזן הישן. למעלה מזה, במדינה השוכנת הרחק מאירופה, בתוך מרחב ערבי נחשל, לא דמוקרטי ועוין, חזון "הכפר העולמי" עדיין נראה כחלום באספמיה. למעשה, גם אירופה רחוקה עדיין מהגשמת החזון בשל משברים קשים שפוקדים אותה בתחומי הילודה, הכלכלה, ההגירה והפוליטיקה ובשל התגברות הטרור האסלאמי, ההקצנה מימין ומשמאל וחוסר היציבות ברוסיה ושכנותיה. עם זאת, "הצבע הלאומי" הולך ודוהה בתרבות הפופולרית, והדמיון בין סגנון החיים במדינת ישראל לסגנון החיים במדינות מערביות אחרות גדל בהתמדה.

נקמת היורמים

מהפכת הלאום העמידה במרכז את הגבר הלוחם, האמיץ, הנחוש, איש הכפיים והסמכותי. לכן טבעי שדמות התשליל הסטריאוטיפית שלו תהיה האנטי-מאצ'ו או הפוסט מאצ'ו. אפשר שכאן נבטה גם דמותו הקריקטוריסטית של החנון (Nerd) - צאצאו וירשו של היאפי הרגיש.

אין ספק שמה שהפך את הפוסט מאצ'ו לתופעה חברתית חשובה ולימים גם לגיבור תרבות מוביל היא מהפכת המחשב. לא בכדי, שני האנשים המזוהים ביותר עם המהפכה הזאת מבטאים בכיוגרפיה ובדמות שלהם את גיבור התרבות החדש: ביל גייטס וסטיב ג'ובס. אחר כך יצטרפו אליהם "מהפכנים חנונים" נוספים, כגון ממציאי הגוגל לארי פייג' וסרגיי ברין וממציא הפייסבוק מרק צוקרברג.

גם הלגיטימציה המתרחבת לתופעת ההומו-לסביות (להט"ב) תורמת בעקיפין להתקבלותו של החנון. הן משום שמדובר בהרחבה כללית של גבולות הסובלנות לזר, לשונה ולחריג, והן משום שהחלוקה המגדרית הנוקשה של "גבר קשוח" מצד אחד ו"אישה רכה" מצד שני הולכת ומתרככת.

התרבות הלאומית-ציונית בתקופת היישוב וראשית המדינה האדירה את דמות הפטריוט העברי, שהתגלמה בסטריאוטיפים של החלוץ והצבר. הם תוארו בכלי התעמולה הישראליים כחסונים, אמיצים, עצמאיים ובעלי תבונת כפיים. ניגודיהם בפולקלור העממי היו הצעיר הדתי התמים ("ילד טוב ירושלים", "יוצמח") שעושה את מה שאומרים לו, והעולה-החדש "הגלותי" - האאוטסיידר שמזכיר בסטריאוטיפ שלו את דמות החנון, כלומר: דחוי, כפוף, לבנבן ורכרוכי ("הסבון").

הלמדנות השקדנית נחשבה בישראל החילונית לתכונה "גלותית", הן בשל ההקשר הדתי והן משום שהיא ביטאה הסתגרות בדלת אמות במקום פריצה למרחבי הטבע - המולדת. לכן במשך שנים רבות נתפסו התלמידים המצטיינים בכיתה כ"מרובעים" והתלמידות המצטיינות כ"עקומות". בדיחה ישראלית מפורסמת מתארת את הטכניון כמקום גיאומטרי בו כל המרובעים פוגשים את כל העקומות. גם הביטויים "חרשן" ו"תולעת ספרים" הם שרידים לאותה תפיסה.

אין ספק שהמהפך בתדמיתה, תפוצתה והשפעתה של **תופעת החנוניות בארץ** קשור לעלייה המטאורית של תעשיית ההיי-טק הישראלית.⁷⁴ במקום לוחמים חסונים ויפי תואר, הופיעו על במת התרבות הישראלית עכברי מחשב ממושקפים, כמו יוסי ורדי וגיל שוויד. בקיצור, הממזירות, התעוזה, היוזמה והחוצפה הישראלית החיובית עברו מעמק יזרעאל לעמק הסיליקון. חנונים מצליחים התגלו בהדרגה לציבור הרחב מתחומים נוספים: התקשורת, הפרסום, המדע, המשפטים, האופנה ועוד.

בשנת 2011, בעקבות ההצלחה הגדולה של סדרת 'היפה והחנון' בעברית, נפתח דיון תקשורתי בדמותו של החנון החדש ובהשפעתו על חיינו. כך למשל, באתר מאקו-לנד התפרסמה כתבה בשם "נקמת היורמים: איך השתלטו החנונים על חיינו?" שדנה במהפך שבעקבותיו החנון הוא היום ה"קול" החדש.

הדמות הסמלית ביותר במהפך הזה היא כמובן איש התקשורת ארז טל. טל נחשב בעיני רבים לחנון שהפך לאדם

החזק ביותר בתקשורת ואולי בתרבות הישראלית הפופולרית כולה. התחנות בקריירה האישית שלו מהוות מעין ציוני דרך במסלול שעשתה החנוניות מהשוליים למרכז החברתי בישראל. מ'מה יש' השובבה והעוקצנית בגלי צה"ל, דרך תוכניות הומור וסאטירה פופולריות ברדיו ובטלוויזיה ועד למעמד של מנהל, מפיק ומגיש כול יכול בערוץ 10 ובערוץ 2.

אפשר לשער שהפופולריות של ארז טל מבוססת לא רק על כישורי ההגשה והאינטליגנציה הגבוהים שלו, אלא גם על הביוגרפיה האישית והדמות שהוא מקרין לצופיו: פרסונה תקשורתית שהיא מעין שילוב בין הציניקן למצליחן. טל הוא סטרטאפיסט תקשורת (הוא המציא פורמטים טלוויזיוניים ואף ייצא אותם) - הגיבור הישראלי החדש, שחיוך של שביעות רצון וניהיליזם נסוך על פניו, ספק רייטינג סדרתי, שמשדר שהרווח הכלכלי מקדש כמעט כל מטרה.

דור ה-Y הישראלי הוא במידה מסוימת שכפולים של הפרסונה התקשורתית של ארז טל - במראה, בשפה ובצורת החשיבה. אף שמבחינת גילו טל יכול להיות האבא שלהם, הוא מצליח להוות עבור הצעירים דמות לחיקוי ולהערצה. הוא התגלמות רוח הזמן החדשה ואחד מיוצריה הראשיים.

דור החננות

החנן שמתקשה להתבגר עבר למרכז הבמה בעולם המערבי וקיבל תדמית חיובית גם בשל מהפכת הילדות שעוברת הציוויליזציה הדמוקרטית זה כשלושה עשורים. בהדרגה משתרשת התפיסה שכולנו "ילדים של החיים" ובעקבותיה גם הלגיטימציה להתיילד.

המודל החנוני עלה לגדולה לא רק משום שהוא משרת ערכים מערביים חדשים ומעודכנים. הוא קיבל בולטות גם משום שנעשה נפוץ מבחינה דמוגרפית. שכיחותו גדלה משום שהוא צמח במשפחות יאפיות עם חינוך בעל אופי דומה - החינוך הפידוצנטרי (הילד במרכז).

חינוכו הפלורליסטי והמגונן של החנן כלל הבנה וסובלנות אין קץ כלפי חרדות, מועקות וחולשות, ללא הפעלת סמכות ועונשים. זהו חינוך הנעדר תביעה מפורשת להתמודד עם קשיי העולם ואתגריו. לא נותר לחנן אלא לתעל את משאביו הרוחניים לעבר אתגרים שיש בהם כדי לטפח את התחרותיות שבו מבלי לסכנו.

המחשב רק מחזק את תסמונת ההורות הלא-סמכותית. אמנם הוא מציב שורה של אתגרים טכנולוגיים, לימודיים וחוויתיים, אך אין הוא תובע מן החנן התמודדות שיש בה מורכבות רגשית של עולם המבוגרים. גם אין בו תביעה מפורשת לקחת אחריות או להתמודד עם העולם האמיתי.

החנן הוא אפוא אחד מתוצריה של קריסת התרבות הסמכותנית והיטשטשות הדיכוטומיה בין עולם המבוגרים לעולם הילדים. הקריסה הזאת, לצד התפתחות תרבות המחשוב, הן ככל הנראה אלה שהזניקו את החנן לא רק למרכז הבמה הסמלית, אלא גם לזו התרבותית והדמוגרפית. למרבה ההפתעה בלי ששמנו לב החנוניות נספגה בדור שלם.

דור ה-Y, שגדל והתחנך בבתיים של היאפים או חקיני היאפים, הוא בעצם דור עם מאפיינים חנוניים מובהקים: העילגות הרגשית, ההסתגרות מהעולם, המיקוד העצמי, טשטוש ההבדלים המגדריים, הבשלות המעוכבת, התלותיות וההתמכרות למשחקים, לתקשורת ולטכנולוגיה ממוחשבת - כל אלה כבר אינם מאפייני שוליים, אלא מאפיינים דוריים.

למעשה, כשמתבוננים לעומק במכלול המאפיינים של דור ה-Y (שיתוארו בהרחבה בפרקים הבאים) עולה תמונה מורכבת: בהיבטים מסוימים דור ה-Y הקצין את מאפייני היאפיות של הוריו והפך אותם לתופעה חברתית נרחבת. אבל בהיבטים אחרים הוא מרד ביאפיות, מרד פאסיבי, מרד של נסגנות. כך למשל, הוא מסרב להיות חרוץ ושאתן כהוריו ובוודאי לשעבד את עצמו לפרנסה. הוא שואף פחות להוביל וליזום ומעדיף ללכת בתלם הרגוע והמוכר. ובעיקר זה דור שמעביר את משקל הכובד מתרבות העבודה לתרבות הבידור והפנאי. את המימון למהפכה הפאסיבית

כיוון שהמציאות החברתית היום היא דינמית ומהירה מאוד - חלק ממאפייני החנוניות הפוסט-יאפית עברו מטמורפוזה בדור ה-Y. כך לדוגמא, זה דור שאיבד מהסקרנות האינטלקטואלית מצד אחד, אבל בניגוד לחנון הפרוטוטיפי נעשה חברותי יותר.

האם המאפיינים היאפיים של דור ה-Y יהיו חזקים מהמאפיינים האנטי-יאפיים שלו? קשה לדעת. המחקר שלנו עשוי לסייע במתן תשובה לשאלה הזאת.

ביבליוגרפיה

לרשימה הביבליוגרפית של המחקר כולו.

מילות מפתח

דור-המילניום | רוטיניזציה-של-כריזמה | דור | מחקר-דורות | מקס-וובר | דנא-תרבותי | מיסוד-מהפיכות | מחזור-דורי | מהפיכה-דיגיטלית | גלובליזם | רוח-הזמן | צייטיגייסט | קרל-מנהיים | גרעין-דורי | מהפיכה-דורית | תומס-או'די | פרדוקס-המהפכה-המנצחת | דת-ציונית | ניל-האווי | ויליאם-שטראוס | הדור-השקט | דור-ה-X | בייבי-בומרס | דור-ה-Y | דור-הצעירים | דור-ההורים

הערות שוליים

1. אלמוג, 1997.
2. Mannheim, 1952; Howe & Strauss, 1991; Mitchell, 1998; מאלי 2011.
3. אלמוג, 1997; אלמוג, 2004; Almog, 2004.
4. דוגמאות לדורות שתודעתם המשותפת נצרכה בצוק העיתים הן 'דור מהפכת אוקטובר', 'דור מלחמת העולם הראשונה', ואצלנו 'דור ניצולי השואה', 'דור תש"ח' או 'דור מלחמת יום כיפור'.
5. רוב הכינויים המוכרים לנו הוטבעו בארה"ב ובאירופה, אולם גם ביבשות ובמדינות אחרות מקובלים כינויים דוריים מגוונים. כך למשל, 'הדור הגנוב' הוא מונח המתאר את הילדים האוסטרלים האבוריג'ינים, שהועברו מבתיהם וממשפחותיהם על ידי נציגי הממשלה האוסטרלית ונציגי הכנסייה, בשנים 1900-1972. גם אצלנו בישראל זכו דורות שונים לתיוג מילולי. כך למשל, 'דור הפלמ"ח', או 'דור תש"ח', 'דור מלחמת יום כיפור' או 'דור הכזה כאילו' (הדור הראשון של העידן הפוסט-לאומי).
6. ובר, 1979; Weber, Heinrich & Turner, 1991.
7. O'Dea, 1963.
8. אלמוג, 1999.
9. Strauss & Howe, 1991.
10. McCrindle 2010; William & Neil 1991; Rosenberg 2009.
11. חלוקת השנים בין הדורות אינה אחידה בכל האתרים והמאמרים. החלוקה שלעיל היא הרווחת וגם ההגיונית לדעתנו מההיבט הסוציולוגי.
12. אלמוג, 2015; רהב 1995; Brinkley 1994; Howe & Strauss 1992.
13. Coupland, 1991.
14. Ulrich & Harris, 2003; Henseler 2012.
15. Miller N.D, 2011; Kershaw, 2005; Board Matters Newsletter, 2008; CBS News, 2008; Ashthana, 2008.
16. Prenksy 2001; Palfrey & Gasser 2008.
17. Anonymous writer, 17.7.2011.

- .Bauerlein, 2009 .18
- .Carr, 2011 .19
- .Alsop, 2008 .20
- .Twenge, 2007 .21
- .Turkle, 2011 .22
- .Twenge, 2010 .23
- .Bynner, Elsa & Shepherrd, 1997 .24
- Pew .research Center, 2010 .25
- .Institute of Politics - Harvard University, December 2013 .26
- Howe & Strauss, 2000; Twenge, 2007; Jayson, 2007; Orlet, 2007; Deresiewicz, 2011; Cheese, 2008; .27
Bauerlein, 2008; Buchholz & Buchholz, 2012 ;בן-רפאל, 2006 .
- .ענברי, 2003 .28
- .אלמוג, 1997 .29
- .אלמוג, 2008 .30
- .על מחקרי צעירים בישראל ראו: הישראלי ווילמה, 2005 .31
- .הראל, מולכו וטילינגר, 2003; Harel-Fisch et al, 2010 .32
- .רהב, ווזנר ועזאיזה, 2004; 2005 .33
- .34 המדגם נלקח, כדברי החוקרים מ'כלל הציבור היהודי והערבי'. חשוב לשים לב שהנתונים בסקר אינם נותנים תמונה מדויקת של האוכלוסייה היהודית החילונית, משום שהם כוללים גם את האוכלוסיות הדתית והחרדית, שעמדותיהן בענייני ביטחון ומדינה קיצוניים יותר (מבחינה מתודולוגית זו טעות גדולה להכיל את החילונים, הדתיים והחרדים באותה קטגוריה). עם זאת, אפשר לקבל מהסקר לפחות תמונה כללית מקורבת.
- .35 צמרת-קרצ'ר, 2010, עמ' 5 .
- .36 אריאן, בן-נון וברנע, 2004 .
- .37 אלמוג, 2015 .
- .38 שמוש, 23.8.2009 .
- .39 מנור, 5.2.2007 .
- .40 נכתב על ידי צבי ירון מכפר סבא לכבוד מפגש של תלמידי ביה"ס פיק'א (ב-20 בדצמבר 2005) של המחזור שסיים בשנת 1946, ולכבוד הדור שבא לעולם בשנות השלושים של המאה שעברה. פורסם ב: ירון, 26.2.2007 .
- .41 אלמוג, 2004 .
- .42 The Sunday Telegraph editorial news, 2009 .
- .43 על ממדי האוכלוסייה החילונית הוותיקה בישראל ראו: אלמוג והורנשטיין, 2008 .
- .44 לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, 2012 .
- .45 מידת הייצוגיות של סקרי האינטרנט הולכת ומשתפרת עם השנים בשל חדירת האינטרנט למשקי הבית, ואילו שיעור מחזיקי הטלפון הקווי הולכת ויורדת. בעיקר בקרב משקי בית צעירים. כבר כיום, פאנל בסדר גודל של כ-15,000 משתתפים מאפשר גזירת מדגמים מייצגים כמעט לכל פלחי האוכלוסייה, שלא לדבר על מדגם כלל ארצי מייצג 'רגיל'.
- .46 ראו: Gunn, 2002; Couper, 2000, 464-494; Satmetrix, 2001, Dillman, Tortora & Bowker, 1998, 50-98; Dillman, Phelps, Tortora, Swift, Kohrell & Berck, 2001; Dennis, Chatt, Li, Motta-Stanko & Pulliam, 2005; Krosnick & Chang, 2001; Dillman, 2000; Cobanoglu & Cobanoglu
- .47 'קבוצת פאנלס' (Panels Ltd) חברה באיגוד מכוני המחקר הבינ"ל - esomar, ומתמחה במחקרים מבוססי פאנלים של משיבים אינטרנטיים. פאנל המשיבים האינטרנטי של הקבוצה - panel4all - הוא הוותיק והגדול בישראל. המאפייניים האישיים של חברי הפאנל (גיל, מין, כתובת, מצב משפחתי, השכלה, הכנסה, מידת דתיות וכו'), נאספים בשלב גיוסם לפאנל ומאפשרים הרכבה מדויקת וקלה של מדגמים בהתאמה למטרות כל סקר וסקר.
- .48 הסקר ניתן בכנס שנערך בסמינר הקיבוצים ב-2015. כיוון שלא כל משתתפי הכנס השיבו על השאלון (קיבלנו 17 משיבים), המדגם אינו מהווה מדגם מייצג של אוכלוסיית הכנס. עם זאת, כיוון שהשאלות היו פתוחות, הסקר כלל מידע רב ערך, שאושש וחיידר תובנות קודמות.
- .49 Evans, Patterson & O'Malley, 2001 .
- .50 Goodman, 1999 .
- .51 Chase, 1995 .
- .52 Gray, 2003 .
- .53 Rubin & Rubin, 2005 .
- .54 שלסקי ואלפרט, 2007 .

- .55 .Ferrarotti, 1981
- .56 .בן שאול וגנתון, 2003.
- .57 .מולי ובן שאול, 2008.
- .58 .Nosek & Banaji, 2001
- .59 .ענברי, 5.10.2003.
- .60 .ישראל, 11.4.2013.
- .61 .ישראל, 11.4.2013.
- .62 .גולדשמידט, 2006.
- .63 .נתונים על שימוש בפייסבוק בישראל, אתר socialbakers.
- .64 .לן ולן, מאי 2011.
- .65 .בתחילת 2015 הוסר הדף 'סטטוסים מצייצים' על ידי חברת פייסבוק לאחר פרסום תחקיר שחשף כי העמוד גובה תשלום על תוכן פרסומי מבלי ליידע את עוקביו ובניגוד לתנאי השימוש של החברה. בתגובה הגישו אבי לן ועדי בנטוב תביעה נגד פייסבוק העולמית ופייסבוק ישראל בטענה שהחברה הפרה חוזה, הפרה זכויות יוצרים ואף חטאה בלשון הרע. הם דרשו לבטל את הסרת העמוד ולקבל פיצויים בגובה 250 אלף שקל. על אף התחייבותם שלא להציג באתר תוכן שיווקי, פייסבוק לא ויתרה (לן דחה באופן גורף את טענות פייסבוק שלפיהן הוא הוזהר כמה וכמה פעמים לפני סגירת עמוד סטטוסים מצייצים המקורי). לן ניסה להחיות את האתר עוד מספר פעמים ללא הצלחה (פייסבוק סגרה את הדף שוב ושוב) והמחלוקת ממשיכה להתברר בבית המשפט.
- .66 .'מם' היא יחידת מידע תרבותית (רעיון, מנהג, שפה, סיפור, שיר ועוד) העוברת מדור לדור. באינטרנט הכוונה היא לסרטון, באזז, קטע מלל, בדיחה, תמונה או כל תוכן אחר שמופץ במהירות בווטסאפ, פייסבוק, מיילים, טוויטר או כל אמצעי אחר.
- .67 .Barthes, 1965
- .68 .Kyong, 1996
- .69 .Greimas, 1986; Eco, 1986; Gottdiener, 1986
- .70 .Chandler, 2000
- .71 .על החוויות המשותפות לדור ה-Y ראה: No author, 20.6.2010
- .72 .Barthes, 1965
- .73 .התפישה שדור ה-Y מייצג בערכיו ובהתנהגותו את רוח הזמן בכללותה (יש שכינו זאת 'רוח Y') עלתה במספר מחקרים. ראו: Blauth, McDaniel, Perrin, Paul & Perrin, 2011; Huntley, 2007 ; Itnick & Maloney 2010; Odanovich & Crede 2006.
- .74 .אלמוג, 2015.

[לדף המאמר באתר <<](#)